

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง ผลกระทบและข้อเสนอต่อบริบายคาร์บอนเครดิตป่าไม้

ผู้วิจัย

สุรินทร์ อัมพร (Ph.D.)

สนับสนุนโดย

มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (มทพ.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ภายใต้โครงการ ประชาสังคมเปลี่ยนผ่านภูมิอากาศอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

(ข้อตกลงที่ E1-0250 รหัสโครงการ 67-00325)

สารบัญ

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	5
บทที่ 1 บทนำ	10
บทที่ 2 ตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้	15
บทที่ 3 ปฏิบัติการคาร์บอนเครดิตป่าไม้	32
บทที่ 4 เฟคกรีน: กักตักและความล้มเหลวของคาร์บอนเครดิตป่าไม้	48
บทที่ 5 ข้อเสนอเชิงนโยบายเปลี่ยนผ่านสภาพอากาศที่เป็นธรรม	61
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	70

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ประเภทโครงการ T-VER	17
ตารางที่ 2 นโยบายและเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของประเทศไทย	21
ตารางที่ 3 ประเภทโครงการ T-VER ภาคป่าไม้	24
ตารางที่ 4 รูปแบบของการดำเนินงานโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้	25
ตารางที่ 5 ระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่า	30
ตารางที่ 6 การขึ้นทะเบียนโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชนตำบลแม่ทา และตำบลทาเหนือ	38
ตารางที่ 7 การปลูกป่าของบริษัทเอกชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พ.ศ. 2565-66	43

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 แหล่งคาร์บอนภาคป่าไม้	24
ภาพที่ 2 กลไกและตัวแสดงตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้	27
ภาพที่ 3 แนวโน้มการขึ้นทะเบียนโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้	34
ภาพที่ 4 ประเภทของโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้	35
ภาพที่ 5 แผนที่ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบางและขอบเขตโครงการ TVER	39
ภาพที่ 6 แผนที่ป่าชุมชนบ้านป่านอตและพื้นที่โครงการ	40
ภาพที่ 7 เส้นทางการฟอกเขียวผ่านการปลูกป่าของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมในประเทศไทย	53

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัยเรื่องผลกระทบและข้อเสนอต่อนโยบายคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ทบทวนนโยบาย วาทกรรม และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตป่าไม้ทั้งระดับสากลและของประเทศไทย 2) วิเคราะห์ผลกระทบโครงการคาร์บอนเครดิตและการชดเชยคาร์บอนต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพของชุมชน รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศท้องถิ่น และ 3) พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย “นอกกลไกตลาด” เพื่อรองรับสิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าและความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นธรรมและยั่งยืน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการใน 4 พื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ ได้แก่ ป่าชุมชนอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ป่าชุมชนชายเลนบ้านโคกยูง จังหวัดกระบี่ ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง จังหวัดเพชรบุรี และกลุ่มวิสาหกิจวนาการต้นไม้บ้านป่าไม้แดง จังหวัดขอนแก่น เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับตลาดคาร์บอนในประเทศไทย รวมถึงการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย และเวทีสาธารณะสำหรับการรวบรวม นำเสนอ และวิพากษ์ผลการวิจัย

ในระดับสากล การผลักดันและริเริ่มตลาดคาร์บอนเกิดขึ้นภายหลังการประกาศพิธีสารเกียวโต เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ซึ่งเปิดช่องให้ประเทศกำลังพัฒนามีส่วนร่วมให้กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมโดยการเข้าร่วม “การชดเชยคาร์บอน” ภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM) ประเทศพัฒนาสามารถถ่ายโอน “เครดิต” ที่เกิดขึ้นจากโครงการกลับไปยังประเทศของตนเองเพื่อชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้นในประเทศของตน

รัฐไทยริเริ่มและผลักดันกลไกตลาดคาร์บอนมาตั้งแต่ปี 2557 มีการก่อตั้งองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก หรือ อบก. ขึ้นมาทำหน้าที่บริหารจัดการและพัฒนาระบบการซื้อขายคาร์บอนเครดิต และในเวลาต่อมา อบก. ได้พัฒนากลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิตภาคสมัครใจภายใต้แพลตฟอร์มที่รู้จักกันในนาม T-VER (Thailand Voluntary Emission Reduction) การพึ่งพากลไกตลาดคาร์บอนอย่างเข้มข้นและเป็นกลไกหลักเพียงกลไกเดียวในการแก้ปัญหาโลกร้อนสะท้อนเจตจำนงทางการเมืองที่บิดเบี้ยวของประเทศไทยที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและเอื้อให้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมฟอสซิลสามารถปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ต่อไป ตราบเท่าที่ยังจัดหาคาร์บอนเครดิตมาชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซของธุรกิจ

จากการทบทวนนโยบาย วาทกรรม และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตป่าไม้ทั้งระดับสากลและของประเทศไทย พบว่า รัฐและทุนสีเขียวฉวยใช้คำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้และสร้างวาทกรรม “ป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอน” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายเพิ่มพื้นที่เขียวและโครงการปลูกป่าชดเชยคาร์บอน ซึ่งวาทกรรมป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอนทำให้สังคมหันมาสนใจและเห็นความสำคัญของป่าในฐานะทุนธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหาโลกร้อน เป้าหมายของรัฐและทุนสีเขียวก็คือการขยายขอบเขตอำนาจทางเศรษฐกิจ

ผ่านกิจกรรมการลงทุนปลูกและฟื้นฟูป่าภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิต ซึ่งถูกอ้างและมองอย่างคับแคบว่าเป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ โดยกลุ่มและเครือข่ายผู้สนับสนุนวาทกรรมนี้พยายามว่าการปลูกฟื้นฟู และการอนุรักษ์ป่าคือกุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นความจริงแค่ครึ่งเดียวเพราะแท้จริงสิ่งที่พวกเขาต้องการคือคาร์บอนเครดิตที่จะได้จากการลงทุนเพื่อนำไปชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกและทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์

จากวาทกรรมและชุดคำอธิบายของรัฐและทุนสีเขียว ประเทศไทยโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงผลักดันนโยบายเพิ่มพื้นที่สีเขียว ร้อยละ 55 หรือประมาณ 178 ล้านไร่ พร้อมทั้งมอบนโยบายให้กับหน่วยงานป่าไม้ภายใต้กระทรวงให้ดำเนินโครงการปลูกป่าและพื้นที่สีเขียวเพื่อเป็นแหล่งสะสมคาร์บอน และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกสามารถเข้ามาลงทุนในโครงการเพื่อแลกเปลี่ยนกับคาร์บอนเครดิตที่สามารถนำไปชดเชยคาร์บอนฟุตพริ้นต์ขององค์กร

ตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้เป็นกระบวนการแปลงธรรมชาติเป็นหน่วยสินค้าสำหรับเอกชนที่สามารถนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดคาร์บอนได้ รัฐใช้อำนาจและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้ประกาศใช้ “สูตรการคำนวณ” และแปลงมวลชีวภาพจากต้นไม้ กิ่ง ก้าน ราก ใบให้เป็นหน่วยคาร์บอนเครดิต รัฐพยายามสร้างความชอบธรรมให้กับการแปลงต้นไม้และป่าเป็นสินค้าโดยใช้กลไกการตรวจสอบและรับรองจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก “Third Parties” กลไกการประเมินและรับรองคาร์บอนเครดิตให้อำนาจรัฐและนักวิชาการใช้ความรู้แบบผูกขาดในการรับรองคาร์บอนเครดิต พวกเขากลายเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” ในการประเมินและทวนสอบปริมาณคาร์บอนเครดิตที่สามารถนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดคาร์บอน ในขณะที่ความรู้และอำนาจของเกษตรกร ชุมชน และประชาชนถูกกีดกันจากกระบวนการรับรองคาร์บอนเครดิต

กลไกตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้เป็นตลาดภาคสมัครใจถูกกระทำการผ่านตัวแสดงและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ในหลายระนาบทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ ผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกหรือ “ผู้ซื้อคาร์บอนเครดิต” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทุนและภาคเอกชนต้องการซื้อคาร์บอนเครดิตไปใช้ในการชดเชยเพื่อบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน ส่วนผู้ขายหรือผู้พัฒนาโครงการลดก๊าซเรือนกระจกนั้นมีหลากหลายอาจจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนท้องถิ่น เจ้าของที่ดิน หรืออาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสนใจในการเข้าร่วมทำโครงการของผู้พัฒนาโครงการ โดยผู้ที่ควบคุมระเบียบและกลไกการซื้อขายคือ องค์กรการบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับระบบทะเบียน (Registry) คาร์บอนเครดิตเพื่อใช้สำหรับเก็บบันทึก

ปริมาณคาร์บอนเครดิตที่ได้รับการรับรองมาแล้ว และตัดออกจากบัญชีเมื่อมีการใช้งานคาร์บอนเครดิต สำหรับ
ช่องทางการซื้อขายสามารถดำเนินการผ่านการติดต่อกับผู้ขายโดยตรง (Over-the-Counter)

คาร์บอนเครดิตป่าไม้เป็นหลุมพรางของรัฐและทุนนิยมสีเขียวซึ่งจำกัด ลดทอน และลิดรอนสิทธิชุมชนท้องถิ่น
กลุ่มชาติพันธุ์ และชนพื้นเมืองในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพตามฐานวัฒนธรรม
ประเพณีท้องถิ่น การเข้าร่วมโครงการของชุมชนอยู่บนเงื่อนไขการรับรู้ข้อมูลด้านเดียวและความรู้ความเข้าใจที่
ค่อนข้างจำกัด ข้อกล่าวอ้างที่ว่าโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนถือเป็นกับดักความ
เหลื่อมล้ำทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เบี่ยงเบนความสนใจของชุมชนและประชาชนทั่วไปจากการอนุรักษ์ป่าเพื่อ
การดำรงชีพและปรับตัวต่อผลกระทบจากการที่สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงอย่างสุดขีด ไปติดอยู่กับจำนวน
รายได้และกองทุนที่จะได้รับการดำเนินโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ การจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนและ
ดูแลรักษาป่าภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตเป็นกลยุทธ์ของรัฐและกลุ่มทุนที่ต้องการปกปิด บิดเบือน และ
ซ่อนหลบเจตนาที่แท้จริงในการพัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิต

การชดเชยคาร์บอนของกลุ่มทุนผ่านการลงทุนโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ไม่ได้นำไปสู่การลดการปล่อย
ก๊าซเรือนกระจกที่แหล่งกำเนิด กลไกการชดเชยคาร์บอนไม่ใช่การยุติภาวะโลกร้อนที่ต้นเหตุแต่กลับเอื้อและ
เปิดโอกาสให้ผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกไปจัดหาหรือซื้อคาร์บอนเครดิตจากโครงการปลูกและฟื้นฟูป่าเพื่อนำมา
ชดเชยคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของตนเอง ภายใต้กลไกการชดเชยและซื้อขายคาร์บอนเครดิตนั้นกลุ่มทุนยังคงมีการ
ขุดเจาะทรัพยากรขึ้นมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสามารถปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ตามปกติหรืออาจจะ
มากกว่าเดิมด้วยซ้ำ วาทกรรมความเป็นกลางทางคาร์บอน และการปล่อยสภาวะเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์เป็น
เพียงมายาคติและการสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรและผลิตภัณฑ์ซึ่งไม่ใช่การปล่อยก๊าซ “เท่ากับ” ศูนย์อย่าง
แท้จริง

คำถามสำคัญและมักถูกปฏิเสธจากรัฐไทยและกลุ่มทุนสีเขียวในการร่วมกันหาทางออกต่อวิกฤติโลกร้อน คือ
ใครเป็นคนปล่อยก๊าซเรือนกระจกสาเหตุของโลกร้อน ใครต้องแบกรับภาระและรับมืออย่างไร ใครจะอยู่รอด
และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ และใครจะอยู่ไม่รอดและเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบหนักที่สุด งานวิจัยชิ้นนี้จึง
เสนอกฎและแนวทางที่ไม่ใช่การตลาด (Non-Market Approach: NMA) ในฐานะทางออกของปัญหาโลกร้อน
ซึ่งมีศักยภาพที่จะสร้างความเป็นธรรมต่อสังคมและสภาพภูมิอากาศ แน่หน่อนว่าการขับเคลื่อนแนวทางที่ไม่
อิงตลาดนี้อาจไปขัดขวาง “การดำเนินธุรกิจตามปกติ” ซึ่งเป็นวิธีการที่รัฐและกลุ่มทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
คุ้นชินและนำมาใช้เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเท่านั้น

กลไกนอกตลาดมีหลากหลายทั้งในเรื่องการถือครองที่ดินและแนวทางที่อิงสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงการยกเลิกหนี้สินต่างประเทศ การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม การคุ้มครองระบบนิเวศ การฟื้นฟูภูมิทัศน์ การบริโภคและห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน การตรวจสอบย้อนกลับ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ทัดเทียม

ข้อเสนอต่อภาครัฐในการขับเคลื่อนนโยบายความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ

1. ทบทวนและยกเลิกนโยบายคาร์บอนเครดิตที่สร้างปัญหา
2. รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการที่ดินและทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองสิทธิชุมชนในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความเสี่ยงที่จะถูกแย่งยึดที่ดินจากโครงการปลูกป่าชดเชยคาร์บอน
3. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างกลไกที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และการตรวจสอบโครงการคาร์บอนเครดิตตั้งแต่ต้นจนจบ
4. ออกมาตรการป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อความมั่นคงอาหารของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดมาตรการป้องกันผลกระทบจากการดำเนินโครงการคาร์บอนเครดิตต่อระบบอาหารท้องถิ่นและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
5. พัฒนาและส่งเสริมกองทุนที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย จัดตั้งกลไกและแหล่งเงินทุนที่เพียงพอเพื่อสนับสนุนโครงการลดก๊าซเรือนกระจกและการเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานสะอาดในระดับชุมชน
6. พัฒนาระบบการติดตามโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและตรวจสอบได้ สร้างระบบการตรวจสอบที่ชัดเจนและโปร่งใส
7. มีมาตรการให้ผู้ผลิตสินค้าเปิดเผยรายงานข้อมูลปริมาณก๊าซเรือนกระจก พร้อมทั้งมีมาตรการบังคับให้ภาคเอกชนที่ผลิตสินค้าและบริการโดยเฉพาะกลุ่มพลังงานมีความรับผิดชอบต่อที่เพิ่มมากขึ้น
8. มีมาตรการเพิ่มความโปร่งใสของข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสินค้าแต่ละประเภท พร้อมทั้งเปิดเผยข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับวงจรชีวิตของสินค้า รวมถึงห่วงโซ่อุปทานการผลิตสินค้าและปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้น
9. ออกกฎหมายและนโยบายที่คำนึงถึงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ

10. สร้างกลไกความร่วมมือและการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน ในการผลักดันนโยบายและความร่วมมือด้านความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ

ข้อเสนอต่อภาคประชาชนและภาคประชาสังคม

1. ลดล้างมายาคติและวาทกรรมป่าคือแหล่งดูดซับคาร์บอน โดยการสื่อสารและรณรงค์กับสังคมเรื่องผลกระทบของการฟอกเขียวจากโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ
2. ยืนยันแนวคิดและรูปธรรมการจัดการที่ดินและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้ นำเสนอโมเดลชุมชนจัดการและกำหนดชะตาชีวิตของตนเองที่หลากหลายตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชนในแต่ละแห่ง
3. สร้างเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อต่อต้านการฟอกเขียว
4. รณรงค์และเคลื่อนไหวให้ประเทศไทยมีกฎหมายที่สามารถใช้บังคับให้ภาคเอกชนหรือผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกรายใหญ่
5. ติดตามและตรวจสอบกลไกตลาดคาร์บอน ผลกระทบของการค้าคาร์บอน เครือข่ายและตัวแสดงในขบวนการค้าคาร์บอนทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของการวิจัย

“รัฐบาลจะส่งเสริมแนวทางที่สร้างรายได้จากผืนดินและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน โดยกำหนดให้มีสัดส่วนการปลูกไม้ยืนต้นให้เหมาะสมกับประเภท และลักษณะของพื้นที่ และส่งเสริมให้เจ้าของที่ดินหรือชุมชนโดยรอบได้รับประโยชน์จากการเพิ่มพูนของระบบนิเวศ การขายคาร์บอนเครดิตอย่างยุติธรรม และได้รับการยอมรับจากระดับสากล” (คำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี, 11 กันยายน 2566)

จากถ้อยแถลงดังกล่าวข้างต้นของนายเศรษฐา ทวีสิน ต่อรัฐสภาแสดงให้เห็นเจตนารมณ์ของรัฐบาลว่าต้องการผลักดันนโยบายเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยอ้างเหตุผลเพื่อลดผลกระทบจากปัญหาโลกร้อน รัฐบาลก็จะอ้างเสมอว่าการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและการลงทุนทางสิ่งแวดล้อมนอกจากจะช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศแล้วยังจะก่อให้เกิดความยั่งยืนและสามารถต่อสู้กับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไปพร้อมกัน ในอีกด้านหนึ่ง ภาคประชาสังคมและเครือข่ายภาคประชาชนมองว่า วาทกรรมดังกล่าวสร้างความชอบธรรมและเอื้อให้กลุ่มทุนเข้าไปแย่งยึดทรัพยากรซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวมให้กลายเป็นสินทรัพย์ของทุนสำหรับการสร้างกำไรและความมั่งคั่ง และการนำคาร์บอนเครดิตที่ได้จากโครงการปลูกฟื้นฟูป่าไปชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซไม่ใช้การแก้ปัญหาโลกร้อนที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง กลไกการค้าคาร์บอนเป็นเพียงมายาคติและวาทกรรมของรัฐทุนสีเขียวที่ต้องการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในการลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลและเปลี่ยนผ่านไปสู่พลังงานสะอาดที่เป็นธรรม

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือโลกร้อนส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชีวิตมนุษย์และระบบนิเวศธรรมชาติ ในปี ค.ศ. 2022 องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้เผยแพร่รายงานของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ฉบับที่ 6 แสดงความกังวลต่อปัญหาโลกร้อนระบุว่า “ถ้าอุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้นเกินค่าเฉลี่ย 1.5 องศาเซลเซียส ต่อให้เราพยายามอย่างสุดแรงแล้วก็ยังยากที่มนุษย์จะปรับตัวภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นได้” ในรายงานฉบับนี้ยังเผยให้เห็นข้อกังวลและความเสี่ยงต่างๆ ที่เป็นผลกระทบจากการเพิ่มสูงขึ้นของอุณหภูมิโลกทั้งต่อธรรมชาติและมนุษย์โลก เช่น หากแนวโน้มของอุณหภูมิโลกยังคงเพิ่มสูงขึ้นเพียง 1.5 องศาเซลเซียส จะทำให้พื้นที่เกษตรกรรมร้อยละ 8 ของพื้นที่เกษตรทั่วโลกประสบปัญหาไม่สามารถใช้สำหรับการเพาะปลูกได้เนื่องจากสภาพอากาศไม่เหมาะสม ความแห้งแล้ง หรือปัญหาน้ำท่วมอย่างต่อเนื่องยาวนาน และมีการคาดการณ์ว่าหากอุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้น 2 องศาเซลเซียส ประชากรราว 3,000 ล้านคนทั่วโลกอาจต้องพบกับภาวะการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค ส่งผลให้การเพาะปลูกและการประมงทั่วโลกลดลงและอาจก่อให้เกิดภาวะการขาดแคลนอาหารในอนาคต (IPCC, 2022)

นับตั้งแต่ปี 1992 เป็นต้นมา องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสมัชชาภาคีเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางรับมือและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งนี้ ผลจากการประชุมในครั้งนั้น UN ได้กำหนดกรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) เพื่อใช้เป็นกรอบในการทำงานร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิกเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาโลกร้อน มีข้อตกลงในการกำหนดยุทธศาสตร์ลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผู้ปล่อยก๊าซที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พร้อมทั้งกำหนดกลไกในการติดตามความคืบหน้าของการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว โดยมีการจัดประชุมประเทศภาคี (Conference of the Parties, COP) ในทุกๆ ปี

ต่อมาในปี 1997 ที่ประชุม COP มีข้อตกลงร่วมกันภายใต้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) มุ่งเน้นให้ประเทศกำลังพัฒนามีส่วนร่วมกับประเทศอุตสาหกรรมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้ “กลไกการพัฒนาที่สะอาด” (Clean Development Mechanisms, CDM) นั่นคือการเปิดโอกาสให้มีการชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือ Carbon offsetting ตามกรอบ UNFCCC ระหว่างกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมที่มีพันธะสัญญาในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาซึ่งไม่โดนบังคับให้ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามกรอบอนุสัญญาของ UN และเพื่อขับเคลื่อนกลไกการชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามกลไก CDM ทาง UN จึงได้จัดตั้งกองทุนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อสนับสนุนกลไกดังกล่าว แต่ดูเหมือนว่าผลการดำเนินงานภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาดไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ในการประชุม COP ที่กรุงปารีส สมาชิกภาคีมีมติร่วมกันตามความตกลงปารีส (Paris Agreement) ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์เพิ่มการมีส่วนร่วมของแต่ละประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศกำลังพัฒนาในการกำหนดเป้าหมายการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งในระยะสั้นตามศักยภาพของแต่ละประเทศ และแผนการลดก๊าซเรือนกระจกในระยะยาวภายใต้เป้าหมายร่วมกันนั่นคือ การควบคุมอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกให้ต่ำกว่า 2 องศาเซลเซียส และมุ่งควบคุมอุณหภูมิเฉลี่ยไม่เกิน 1.5 องศาเซลเซียส โดยภายในปี 2050 ประเทศภาคีของ UN ต้องเป็นสังคมที่เป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) และโลกต้องการบรรลุเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเท่ากับศูนย์ (Net Zero Emission) ภายในปี 2065

รัฐบาลไทยภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ลงนามและให้สัตยาบันในความตกลงปารีสในเดือนกันยายน พ.ศ. 2550 อีกทั้ง ประเทศไทยได้จัดทำและประกาศใช้แผนรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งชาติ พ.ศ. 2558 – 2593 โดยต้องการบรรลุเป้าหมายสังคมคาร์บอนต่ำและความเป็นความกลางทางคาร์บอนภายในปี ค.ศ.2050 และต้องการบรรลุเป้าหมายการปลดปล่อยสุทธิเท่ากับศูนย์ หรือ net zero emission ภายในปี ค.ศ.2073 การเดินทางขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวนี้รัฐบาลได้สั่งการให้กระทรวงและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนในการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งในภาคส่วนพลังงาน อุตสาหกรรม ของเสีย ขนส่ง การเกษตร รวมถึงการใช้ที่ดินและป่าไม้ โดยในภาคป่าไม้นั้นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาโลกร้อนได้กำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาโลกร้อนในระดับกระทรวงโดยเน้นการส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้า

มาทำโครงการปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอนเครดิต ทั้งนี้ กระทรวงทรัพยากรฯ ได้เร่งดำเนินโครงการปลูกป่าลดโลกร้อนทั้งในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน พื้นที่ คทช. และพื้นที่ป่าชายเลน มีการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่าชดเชยคาร์บอน ในระหว่างปี 2565-2566 มีการปลูกป่าในพื้นที่อนุรักษ์ไปแล้วกว่า 8 แสนไร่ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2567) โดยรัฐบาลกำหนดเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ร้อยละ 55 ภายในปี 2580 ซึ่งต้องปลูกป่าเพิ่มอีกมากถึง 30 ล้านไร่

การขับเคลื่อนกลไกการค้าหรือ “ตลาดคาร์บอน” ของประเทศไทยได้เริ่มต้นขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2550 หลังการประกาศพิธีสารเกียวโต รัฐบาลไทยได้จัดตั้งองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) หรือ อบก. ขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานในการรับรองโครงการคาร์บอนเครดิต ในระยะแรก การดำเนินงานของ อบก. มุ่งเน้นที่โครงการต่างๆ ภายใต้กลไก CDM ต่อมาได้พัฒนาโครงการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจ หรือ T-VER ขึ้นเพื่อเป็นกลไกของประเทศไทยในการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในทุกภาคส่วนรวมถึงภาคส่วนป่าไม้ด้วย ทั้งนี้ รัฐได้ออกระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนซึ่งเปิดโอกาสให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถเข้าไปขอใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของรัฐเพื่อปลูกป่าชดเชยคาร์บอนตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ในระเบียบของหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่ป่า

มีงานศึกษาจำนวนมากขึ้นที่ชี้ให้เห็นว่า การชดเชยคาร์บอนนอกจากไม่ช่วยลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่แหล่งกำเนิดแล้วยังอาจไปซ้ำเติมปัญหาความเหลื่อมล้ำทางนิเวศและสังคมที่เป็นอยู่ให้รุนแรงมากขึ้น เราต่างตระหนักดีว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ และสร้างผลกระทบอย่างมหาศาลต่อสุขภาพ แหล่งพลังงาน และระบบการผลิตอาหารของมนุษย์อย่างรุนแรง ประเด็นที่น่าเศร้าใจก็คือ ชุมชนท้องถิ่นและคนยากจนซึ่งมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ยากลำบากอยู่แล้วกลายเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบและต้องแบกรับต้นทุนสูงกว่ากลุ่มคนอื่นในสังคม ทั้งที่ในความเป็นจริงพวกเขาคือผู้ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมีส่วนก่อปัญหาโลกร้อนน้อยที่สุด ในระยะเวลาเกือบศตวรรษที่ผ่านมาคนท้องถิ่น คนยากจน ถูกทำให้กลายเป็นคนชายขอบจากนโยบายการพัฒนาและการอนุรักษ์ของรัฐ สิทธิในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรของพวกเขาถูกลดทอนจากนโยบายการอนุรักษ์ป่าของรัฐ ต้นทุนการดำรงชีพของพวกเขาถูกจำกัดด้วยกฎหมาย กฎระเบียบและมาตรการต่างๆ ของรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและกลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิตจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำที่เป็นอยู่ยิ่งเลวร้ายมากขึ้น

ความบิดเบี้ยวของนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศทั้งในระดับโลกและในประเทศไทยสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างรวมถึงความสมดุลของอำนาจในการเจรจา ผลการประชุมสมัชชาภาคีสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแต่ละครั้ง (การประชุม COP) แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ว่ากลุ่มประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์อุตสาหกรรมพลังงานฟอสซิลยังคงยืนกรานและยึดจุดยืนที่จะปกป้องผลประโยชน์และอุตสาหกรรมฟอสซิลของตนเอง การเจรจาในเวทีระดับโลกมักลงเอยด้วยการประนีประนอม สร้างวาทกรรมและกระทำกันแค่พอเป็นพิธีเท่านั้น ไม่เคยมีผลในทางปฏิบัติอย่าง

เป็นรูปธรรมที่จะยุติการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลซึ่งเป็นต้นตอของก๊าซเรือนกระจกสาเหตุหลักของปัญหาโลกร้อน ที่แย่ไปกว่านั้นก็คือ กลุ่มทุนอุตสาหกรรมฟอสซิลเหล่านี้ยังพยายามเสนอแนวทางการค้าคาร์บอนและใช้กลไกตลาดและราคาคาร์บอนในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

จะเห็นได้ว่า ภาครัฐเดินหน้าขับเคลื่อนนโยบายความเป็นกลางทางคาร์บอนและมีการส่งเสริมการซื้อขายคาร์บอนเครดิตอย่างต่อเนื่อง ประชาชนทั่วไปเริ่มมีการรับรู้เกี่ยวกับตลาดคาร์บอนและคาร์บอนเครดิตจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่าเพื่อชดเชยคาร์บอน แต่ดูเหมือนว่าการผลักดันนโยบายดังกล่าวขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มคนยากจนซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติการดังกล่าว คำถามหลักที่ยังไม่มีคำตอบก็คือ ตลาดคาร์บอนและคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้สร้างผลกระทบและละเมิดสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรมากน้อยเพียงใด ป่าคาร์บอนจะส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศท้องถิ่นรวมถึงกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ทบทวนนโยบาย วาทกรรม และมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตป่าไม้ทั้งระดับสากลและของประเทศไทย
2. วิเคราะห์ผลกระทบโครงการคาร์บอนเครดิตและการชดเชยคาร์บอนต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพของชุมชน รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศท้องถิ่น
3. พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย “นอกกลไกตลาด” เพื่อรองรับสิทธิชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าและความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นธรรมและยั่งยืน

แนวทางการศึกษา

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การพัฒนากรณีศึกษา (ทรัพยากร/ที่ดิน – กลไกคาร์บอนเครดิต – การดำรงชีพ) และการประเมินผลกระทบของกลไกคาร์บอนเครดิตต่อการดำรงชีพและการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น ระยะเวลาการวิจัยประมาณ 10 เดือน มีแนวทางการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. รวบรวมและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดการค้าคาร์บอน ผลกระทบของคาร์บอนเครดิตต่อชุมชน นโยบาย กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับคาร์บอนเครดิตและการชดเชยคาร์บอน (มิถุนายน – กรกฎาคม 2567)
2. คัดเลือกพื้นที่ศึกษา ครอบคลุมบริบทชุมชนและสถานการณ์ที่หลากหลาย พลวัตของตัวแสดง (actors) และระบบนิเวศ 4-5 กรณีศึกษา (กรกฎาคม 2567)

3. พัฒนาเครื่องมือและแนวคำถามสำหรับการรวบรวมข้อมูล (กรกฎาคม 2567)
4. รวบรวมข้อมูลในแต่ละพื้นที่กรณีศึกษา โดยอาศัยเครื่องมือหลัก เช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (สิงหาคม – ธันวาคม 2567)
5. พัฒนกรณีศึกษา (ธันวาคม 2567 – กุมภาพันธ์ 2568)
6. วิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมจากกรณีศึกษา และเขียนรายงาน (กุมภาพันธ์ – มีนาคม 2568)

พื้นที่ศึกษา

1) ภาคเหนือ ป่าชุมชนตำบลแม่ทา และป่าชุมชนตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนได้นำป่าชุมชน จำนวน 12 แห่ง เข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตซึ่งมีพื้นที่ป่าที่เข้าร่วมโครงการฯ มากกว่า 36,750.30 ไร่ โดยชุมชนอ้างว่ามีรายได้จากการเข้าร่วมโครงการประมาณ 11 ล้านบาท

2) ภาคใต้ ศึกษาพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนโคกยุง ต.คลองยาง อ.เกาะลันตา จ.กระบี่ ผู้นำและคณะกรรมการป่าชุมชนนำพื้นที่ป่าชายเลนมากกว่า 3000 ไร่ เข้าร่วมโครงการกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีบริษัท สยามทีซี เทคโนโลยี จำกัด เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ในช่วงการเก็บข้อมูลพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้อยู่ระหว่างการขอขึ้นทะเบียนโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (T-VER) จากองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน)

3) ภาคอีสาน ศึกษาในพื้นที่สวนป่าของกลุ่มธนาคารต้นไม้บ้านท่าลี่ ต.บ้านกง อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น ซึ่งเป็นแห่งแรกที่มีการซื้อ-ขายคาร์บอนเครดิตไปแล้ว 400 ตันคาร์บอน โดย ธ.ก.ส. รับซื้อในราคากิ่ง CSR ต้นละ 3,000 บาท คิดเป็นเงินรวม 1.2 ล้านบาท

4) ภาคกลางและภาคตะวันตก ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง ต.ท่าไม้รวก อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าชะอำ-บ้านโรง มีเนื้อที่ทั้งหมด 3,276 ไร่ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2552 ต่อมาในปี 2558 กรมป่าไม้ได้นำป่าชุมชนโค้งตาบางขึ้นทะเบียนโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจ หรือ TVER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ถือเป็นป่าชุมชนแห่งแรกที่มีการขึ้นทะเบียน ในช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูลป่าชุมชนแห่งนี้ขึ้นอยู่ระหว่างการซื้อขายคาร์บอนเครดิต

บทที่ 2

ตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้

ในบทนี้จะฉายภาพให้เห็นท่าทีและปฏิบัติการของรัฐ-ทุนสีเขียวในการผลักดันตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้ในฐานะเครื่องมือสร้างแรงจูงใจในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยจะชี้ให้เห็นถึงปฏิบัติการสร้างวาทกรรม“ป่าคือแหล่งกักเก็บและชดเชยคาร์บอน” ของรัฐไทยเพื่อสร้างความชอบธรรมให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนปลูกและฟื้นฟูป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว รวมถึงกลไกการแปลงป่าเพื่อเป็นคาร์บอนซึ่งเอื้อให้กลุ่มทุนสามารถนำคาร์บอนเครดิตจากการลงทุนในโครงการเพิ่มพื้นที่สีเขียวไปชดเชยการปล่อยก๊าซและทำให้บรรลุป่าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน

ตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจในบริบทสังคมไทย

ตลาดคาร์บอนเริ่มมีบทบาทและขยายตัวมากขึ้นหลังพิธีสารโตเกียวมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ภายใต้พิธีสารฯ กำหนดให้ประเทศที่พัฒนาแล้วจะต้องลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกลงไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 เมื่อเทียบกับระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของตนในปีพ.ศ. 2533 การซื้อขายแลกเปลี่ยนก๊าซเรือนกระจกในระยะแรกเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเท่านั้นและเป็นกลไก “ตลาดคาร์บอนภาคบังคับ”¹ อย่างไรก็ดี ในพิธีสารฯ ระบุว่าประเทศกำลังพัฒนาสามารถมีส่วนร่วมเพื่อเอื้อให้กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมบรรลุเป้าหมายดังกล่าวโดยการเข้าร่วมการชดเชยคาร์บอนภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM)

ต่อมาในสมัยประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติ ครั้งที่ 21 (COP 21) ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ณ กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้รับรองความตกลงปารีส (Paris Agreement) ซึ่งเป็นตราสารกฎหมายที่รับรองภายใต้กรอบอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) แม้ในเอกสารของความตกลงปารีสจะเน้นว่าวัตถุประสงค์หลักของความตกลงปารีสก็เพื่อมุ่งเสริมสร้างการตอบสนองระดับโลกต่อภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืนและความพยายามในการขจัดความยากจน แต่ก็ต้องยอมรับว่าเนื้อหาของความตกลงปารีสในมาตรา 6 ให้กำเนิดกลไก “ตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจ”² และเปิดโอกาสให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนก๊าซเรือนกระจกระหว่างประเทศไม่จำกัดเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม

¹ ตลาดคาร์บอนภาคบังคับในบทความนี้หมายถึงกลไกการซื้อขายคาร์บอนที่ดำเนินการในประเทศอุตสาหกรรมตามบัญชีภาคผนวกที่ 1 ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

² ตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจ การซื้อขายคาร์บอนในประเทศต่างๆ นอกภาคผนวกที่ 1

กำเนิดและพัฒนากาตลาดซื้อขายคาร์บอนเครดิตของประเทศไทยเริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ปี 2557 องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) หรือ อบก. เริ่มต้นพัฒนาโครงการชดเชยคาร์บอน หรือ Thailand Carbon Offsetting Programme (T-COP) เพื่อส่งเสริมให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคอุตสาหกรรม ทำกิจกรรมชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกซึ่ง อบก. อ้างว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และประเด็นสำคัญก็คือ อบก. ต้องการสร้างอุปสงค์คาร์บอนเครดิตให้กับกิจกรรมปลูกป่าภายใต้โครงการ CDM ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เข้าร่วมโครงการตามพิธีสารเกียวโต อย่างไรก็ตาม กลไกการชดเชยคาร์บอนภายใต้โครงการ CDM ไม่ประสบความสำเร็จมากนักส่วนหนึ่งอาจเกี่ยวกับเงื่อนไขของโครงการที่ซับซ้อน และค่าใช้จ่ายสำหรับการรับรองคาร์บอนเครดิตค่อนข้างสูง ส่งผลให้การเข้าร่วมโครงการ CDM ของประเทศภาคีค่อยๆ ลดลงและยุติโครงการในที่สุด ในช่วงเปลี่ยนผ่าน อบก. จึงถือโอกาสในการริเริ่มและพัฒนาตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนก๊าซเรือนกระจกของประเทศไทยขึ้นชื่อว่า “โครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย” (Thailand Voluntary Emission Reduction : T-VER) โดย อบก. อ้างว่าได้ยึดกรอบตามเกณฑ์และมาตรฐานต่างๆ ของโครงการ CDM เป็นต้นแบบ และปรับบางส่วนให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

ภาครัฐอ้างว่า การส่งเสริมและพัฒนาตลาดคาร์บอนเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายในประเทศ โดยใช้มาตรการทางการตลาดเป็นแรงจูงใจ ซึ่งปัจจุบันองค์กรจากภาครัฐ และภาคเอกชนต่างให้ความสนใจในการมุ่งสู่การเป็นองค์กรคาร์บอนต่ำ (Low-carbon organization) หรือ ผลิตภัณฑ์ที่มีค่าคาร์บอนฟุตพริ้นท์ต่ำ โดยหนทางหนึ่งที่เป็นการมุ่งสู่เป้าหมายดังกล่าว สามารถทำได้โดยการซื้อคาร์บอนเครดิตมาชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร หรือผลิตภัณฑ์ หรือที่เรียกว่า การทำกิจกรรมชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หรือ กิจกรรมชดเชยคาร์บอน (Carbon Offsetting) เพื่อทำให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากองค์กร หรือ ผลิตภัณฑ์นั้นได้เท่ากับศูนย์ หรือที่เรียกว่า Carbon Neutral ทั้งนี้ การดำเนินงานดังกล่าวถือว่าเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมเนื่องจากช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาพรวมลง ซึ่งหากในอนาคตผู้ประกอบการ ภาคธุรกิจ หรือภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมใจกันซื้อคาร์บอนเครดิตจากโครงการ/กิจกรรมลดก๊าซเรือนกระจกเพื่อเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ก็จะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่ทำให้มีผู้พัฒนาโครงการหรือกิจกรรมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมีมากขึ้นด้วย อันจะทำให้ประเทศไทยสามารถลดก๊าซเรือนกระจกได้มากขึ้นเช่นกัน

ตารางที่ 1 ประเภทโครงการ T-VER (อบก., 2568)

ประเภท	กิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมโครงการ
พลังงานหมุนเวียน (renewable energy)	1) พลังงานหมุนเวียนหรือพลังงานที่ใช้ทดแทนเชื้อเพลิงฟอสซิล 2) การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตไฟฟ้าและการผลิตความร้อน
ขนส่ง (transport)	3) การใช้ระบบขนส่งสาธารณะ 4) การใช้นยานพาหนะไฟฟ้า 5) การเพิ่มประสิทธิภาพเคร
เพิ่มประสิทธิภาพพลังงาน (energy efficiency)	6) การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในอาคารและโรงงาน
โรงงาน (factory)	7) การปรับเปลี่ยนสารทำความเย็นธรรมชาติ 8) การใช้วัสดุทดแทนปูน
ของเสีย (waste)	9) การจัดการขยะมูลฝอย 10) การจัดการน้ำเสียชุมชน 11) การนำก๊าซมีเทนกลับมาใช้ประโยชน์ 12) การจัดการน้ำเ
การใช้ที่ดินป่าไม้และเกษตร (land use: agriculture and forestry)	13) การลด ดูดซับ และการกักเก็บก๊าซเรือนกระจกจากภาคป่าไม้และภาคเกษตร
ดักจับคาร์บอน (ccus)	14) การดักจับ กักเก็บ และ/หรือ การใช้ประโยชน์จากก๊าซเรือนกระจก

การรับรองกิจกรรมชดเชยคาร์บอนตามระเบียบขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย 1) การรับรองกิจกรรมชดเชยคาร์บอนของสินค้าและบริการ หมายถึง การรับรองกิจกรรมชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาในระหว่างการผลิต การใช้งาน และการจำหน่ายสินค้า หรือ ในระหว่างการจัดหาและการใช้บริการ 2) การรับรองกิจกรรมชดเชยคาร์บอนของการจัดประชุม หรือ งานอีเว้นท์ หมายถึง การรับรองกิจกรรมชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาในการจัดการประชุม การจัดคอนเสิร์ต การแข่งขันกีฬา และอื่น ๆ 3) การรับรองกิจกรรมชดเชยคาร์บอนขององค์กร หมายถึง การรับรองกิจกรรมชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมขององค์กร และ 4) การรับรองกิจกรรมชดเชยคาร์บอนของกิจกรรมส่วนบุคคล หมายถึง การรับรองกิจกรรมชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกในกิจกรรมประจำวันส่วนบุคคล

ในปัจจุบันผู้ที่มีความต้องการซื้อหรือขายคาร์บอนเครดิต TVERs สามารถซื้อขายได้ในในระบบทวิภาค (Over-the-counter: OTC) เพื่อเลือกซื้อโครงการที่มีผลประโยชน์ร่วม (Co-benefit) ของการลดก๊าซเรือนกระจกเช่น ช่วยลดมลพิษเพิ่มความร่มรื่นและพื้นที่สีเขียวลดการใช้พลังงานและค่าไฟฟ้าสนับสนุนเศรษฐกิจในชุมชนและอื่นๆ รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากซึ่งผู้ซื้อและผู้ขายสามารถดำเนินการเจรจาต่อรองราคากันได้โดยตรง ในปี พ.ศ. 2566 อบก. ได้รับรองการชดเชยคาร์บอนให้กับองค์กร/หน่วยงานทั้งหมด 175 องค์กร รวมคาร์บอนเครดิตที่มีการชดเชยทั้งหมด 1,272,200.00 tons CO₂e มีองค์กรที่อยู่ในอายุสัญญา 40 องค์กร รวมคาร์บอนเครดิตเพื่อชดเชย (อยู่ในอายุสัญญา) 366,202 tons CO₂e

ป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอน: จุดกำเนิดแนวคิดตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้

ท่ามกลางกระแสโลกร้อน นักวิชาการและสื่อต่างพากันออกมาพูดถึงคุณค่าของต้นไม้และป่าไม้ในฐานะเทคโนโลยีสีเขียวที่โลกเรามีอยู่แล้วและเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ต้องลงทุนมากนักแต่มีศักยภาพสูงในการปกป้องและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ภาพกิจกรรมและเส้นเรื่องการปลูกป่าเพื่อช่วยโลกร้อนจึงถูกนำเสนอผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง แม้จะเป็นข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ว่าป่าไม้มีบทบาทสำคัญในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ผ่านกระบวนการสังเคราะห์แสงของใบ (photosynthesis) เพื่อสร้างอินทรียสารซึ่งมีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบ นำมาสะสมไว้ในส่วนต่างๆ ของต้นไม้ หรือที่เรียกว่า มวลชีวภาพ (biomass) ทั้งมวลชีวภาพที่อยู่เหนือพื้นดิน ได้แก่ ลำต้น กิ่ง และใบ และมวลชีวภาพที่อยู่ใต้ดินคือราก และด้วยกระบวนการนี้เองที่ทำให้ต้นไม้และป่ากลายเป็นแหล่งดูดกลืนก๊าซจากลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศมากกักเก็บไว้บนผืนดิน รัฐและหน่วยงานส่งเสริมการปลูกป่าจึงฉวยใช้คำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้นี้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายเพิ่มพื้นที่เขียวและโครงการปลูกป่าชดเชยคาร์บอน

แนวคิดการปลูกป่าชดเชยคาร์บอนถูกเผยแพร่ครั้งแรกในการประชุมรัฐภาคีสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมื่อปี พ.ศ. 2537 ที่ประชุมได้บรรลุกรอบตกลงร่วมที่เรียกว่า “พิธีสารเกียวโต” (Kyoto Protocol) ภายใต้พิธีสารนี้ได้กำหนดให้มีกลไกการแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตเพื่อช่วยเหลือให้ประเทศอุตสาหกรรมบรรลุเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หนึ่งในกลไกที่ถูกพัฒนาและมีผลบังคับใช้ก็คือ กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประเทศกำลังพัฒนานำคาร์บอนเครดิตที่ลดได้และได้รับการรับรองไปขายให้กับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมที่ต้องมีพันธกิจในการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกตามอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งสหประชาชาติ ทั้งนี้ ภายใต้โครงการ CDM ก็มีโครงการย่อยอีกหลากหลายประเภทซึ่งรวมถึงโครงการปลูกและฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอน และนั่นก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นการซื้อขายคาร์บอนเครดิตป่าไม้

กลุ่มผู้สนับสนุนแนวคิดการปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอนสมาทานต่อแนวคิดและวาทกรรม “ป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอน” หรือ forests as a carbon sink พวกเขาต้องการกระตุ้นให้สังคมสนใจและเห็นความสำคัญของป่าในฐานะทุนธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหาโลกร้อน และต้องการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการลงทุนปลูกและฟื้นฟูป่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาโลกร้อน นอกจากนี้ กลุ่มที่สนับสนุนแนวคิดนี้ยังพยายามนำเสนอผลกระทบของการตัดไม้ทำลายป่า โดยชี้ให้เห็นว่าป่าอาจกลายเป็นแหล่งปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศหากไม่มีการจัดการและอนุรักษ์ที่เหมาะสม จากแนวคิดดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนเชื่ออย่างสนิทใจว่าการปลูกฟื้นฟู และการอนุรักษ์ป่าคือกุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก หรือ อบก. เผยแพร่บทความ “Blue Carbon: แหล่งกักเก็บคาร์บอนประสิทธิภาพสูงที่กำลังได้รับความสนใจ เพื่อมุ่งสู่การปล่อยคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลนมีศักยภาพสูงในการกักเก็บคาร์บอน

“ทรัพยากรชายฝั่งอันประกอบด้วย ป่าชายเลน ที่ราบน้ำท่วมถึง และหญ้าทะเล ซึ่งถือเป็น บลูคาร์บอน เป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนที่มีประสิทธิภาพ ระบบนิเวศนี้กักเก็บคาร์บอนส่วนใหญ่ไว้ในรากและตะกอนดินซึ่งคาร์บอนเหล่านี้จะถูกกักเก็บได้นานนับพันปีในกรณีที่ไม่ถูกรบกวน ขณะที่กรีนคาร์บอน เช่น ป่าฝน กักเก็บคาร์บอนไว้ในชีวมวลและปล่อยกลับออกมาเมื่อต้นไม้ตาย ด้วยเหตุนี้ บลูคาร์บอนจึงมีความสามารถในการกักเก็บคาร์บอนสูงกว่าป่าไม้ถึงเกือบ 10 เท่า อีกทั้ง ความสามารถในการดูดซับคาร์บอนโดยหญ้าทะเลจากการสังเคราะห์ด้วยแสงและกักเก็บไว้ในโคลนตะกอนมีความไวกว่าป่าฝนถึง 35 เท่า ไม่เพียงเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น ระบบนิเวศชายฝั่งถือเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญ อีกทั้งยังช่วยปกป้องพื้นที่ชายฝั่งจากคลื่นพายุ ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่จะให้ความสำคัญกับบลูคาร์บอน กลยุทธ์ต่างๆ สำหรับปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการปล่อยคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ของโลกเรา”

สิ่งที่มาพร้อมกับเรื่องเล่าของรัฐเกี่ยวกับคุณค่าของป่าในฐานะแหล่งดูดซับก๊าซเรือนกระจกก็คือ การชี้ให้เห็นภัยคุกคามและการทำลายทรัพยากรป่าไม้ พร้อมทั้งขอเรียกร้องให้สังคมช่วยกันปกป้อง ฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และชายฝั่ง ดังที่ปรากฏในเรื่องเล่าของ อบก.

“ระบบนิเวศชายฝั่งถือเป็นหนึ่งในระบบนิเวศของโลกที่ถูกคุกคามมากที่สุดจากการพัฒนาชายฝั่ง การทำฟาร์มการทำประมงไม่ถูกวิธี และมลพิษ เกิดการสูญเสียป่าชายเลนประมาณ 50% ของชายฝั่งแถบคาริเบียนในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาจากการทำปศุสัตว์ การสร้างถนน และการท่องเที่ยว หญ้าทะเลกว่า 92% ของสหราชอาณาจักร

อาณาจักรสูญเสียนในช่วง 2 ศตวรรษที่ผ่านมา โดยกว่า 39% สูญหายไปตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เท่านั้น พื้นที่ของหญ้าทะเลซึ่งครอบคลุมเพียงประมาณ 0.1% ของมหาสมุทรทั่วโลกแต่กลับสามารถกักเก็บคาร์บอนได้ถึง 18% กำลังลดปริมาณลง 7% ในทุกปี สำหรับประเทศไทยนั้น มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตร และเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปีที่ผ่านมาซึ่งถือว่ายังไม่เพียงพอสำหรับการบรรลุเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ” (<https://www.tgo.or.th/2023/index.php/th/post/blue-carbon> เข้าถึง 31 กรกฎาคม 2568)

อย่างไรก็ดี มีงานศึกษาเกี่ยวกับปริมาณคาร์บอนที่สะสมและกักเก็บในพื้นที่ป่าจำนวนหนึ่งที่ตั้งข้อสังเกตว่า ปริมาณของการสะสมคาร์บอนนั้นมีพลวัตสูง ขึ้นอยู่กับหลายๆ ปัจจัย อาทิเช่น อายุของป่า ความสมบูรณ์ และการถูกรบกวน และวิธีปฏิบัติในการจัดการ (สมศักดิ์, 2559) ความสามารถในการกักเก็บคาร์บอนของต้นไม้หรือหมู่ไม้แต่ละชนิดจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ซึ่งที่ผ่านมาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพของพรรณไม้ป่าของประเทศไทยยังมีน้อย การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพของป่าธรรมชาติแต่ละชนิด ขึ้นอยู่กับปริมาณคาร์บอน (carbon content) ที่สะสมในส่วนต่างๆ ของต้นไม้แต่ละชนิดที่เป็นองค์ประกอบของป่าธรรมชาติและผลผลิตมวลชีวภาพของป่า ปริมาณคาร์บอนที่สะสมในมวลชีวภาพมีการแปรผันไม่มากนัก โดยทำให้การแปรผันของการกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพหรือสวนป่าส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของมวลชีวภาพของป่าหรือสวนป่ามากกว่า ปริมาณคาร์บอนที่สะสมในมวลชีวภาพ ดังนั้น ป่าธรรมชาติ หรือสวนป่าที่มี มวลชีวภาพหรือการเติบโตมากจะมีการกักเก็บคาร์บอนมากด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม มวลชีวภาพของป่า ธรรมชาติ มี การแปรผัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เช่น ชนิดป่า ชนิดไม้ที่เป็นองค์ประกอบของป่า ความหนาแน่นของป่า สภาพภูมิประเทศ และปัจจัยสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในขณะที่มวลชีวภาพของสวนป่ามีการแปรผันขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เช่น ชนิดไม้ และลักษณะทางพันธุกรรม อายุ ระยะปลูก หรือความหนาแน่น และคุณภาพท้องถิ่น เป็นต้น (คณะวนศาสตร์, 2554)

ปฏิบัติการเพิ่ม “พื้นที่สีเขียว” ของรัฐไทยเพื่อเพิ่มแหล่งกักเก็บและชดเชยคาร์บอน

จากชุดความเชื่อที่ว่าป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอนและเป็นเทคโนโลยีสีเขียวที่มีประสิทธิภาพและราคาถูกที่สุด รัฐไทยโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงริเริ่มนโยบายเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ได้ ร้อยละ 55 หรือประมาณ 178 ล้านไร่ พร้อมทั้งมอบนโยบายให้กับหน่วยงานป่าไม้ภายใต้กระทรวงให้ดำเนินโครงการปลูกป่า และพื้นที่สีเขียวเพื่อเป็นแหล่งสะสมคาร์บอน และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกสามารถเข้ามาลงทุนในโครงการเพื่อแลกเปลี่ยนกับคาร์บอนเครดิตที่สามารถนำไปชดเชยคาร์บอนฟุตพริ้นต์ขององค์กร

นโยบายพื้นที่สีเขียวเกิดขึ้นในยุครัฐบาล คสช. ย้อนกลับไปต้นทศวรรษ 2560 รัฐบาล คสช. ได้กำหนด ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) พร้อมกับสร้างวาทกรรม “เศรษฐกิจสีเขียว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ภายใต้วาทกรรมทางเศรษฐกิจและการเมืองการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รัฐบาลพยายามทำให้ประชาชนเชื่อว่าการพัฒนาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ได้ขัดแย้งกัน สามารถเติบโตควบคู่กันไปอย่างยั่งยืน และภายใต้นโยบายนี้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้กำหนดเป้าหมายว่าภายในปี 2580 รัฐบาล ต้องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเป็น ร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ 178 ล้านไร่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ป่าธรรมชาติ ร้อยละ 35 ประมาณ 114 ล้านไร่ พื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 15 ประมาณ 49 ล้านไร่ และพื้นที่สีเขียวในเมืองและชนบท ร้อยละ 5 หรือประมาณ 16 ล้านไร่ โดยรัฐอ้างว่า การเพิ่มพื้นที่สีเขียวตามเป้าหมายที่กำหนดไว้จะช่วยเพิ่มแหล่งกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์ให้ได้อย่างน้อย 120 ล้านตันต่อปี อย่างไรก็ตาม รัฐอ้างว่าในปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวหลงเหลืออยู่ประมาณ 147 ล้านไร่ ประกอบด้วย ป่าธรรมชาติ ประมาณ 102 ล้านไร่ ป่าเศรษฐกิจ 33 ล้านไร่ และพื้นที่สีเขียวอื่นๆ ซึ่งรัฐอ้างว่า ต้องปลูกป่าเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 30 ล้านไร่ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ รายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 2 นโยบายและเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของประเทศไทย

ประเภทพื้นที่สีเขียว	เป้าหมาย (ล้านไร่)	พื้นที่ปัจจุบัน (ล้านไร่)	ปลูกเพิ่ม (ล้านไร่)
ป่าธรรมชาติ (35%)	113.23(35%)	102.04 (31.54%)	11.19(3.46%)
ป่าเศรษฐกิจ (15%)	48.52(15%)	32.65(10.09%)	15.87(4.91%)
พื้นที่สีเขียวในเมือง และชนบท (5%)	16.17(5%)	13.17*(4.07%)	3.00(0.98%)
รวมทั้งหมด	177.92(55%)	147.86(45.70%)	30.06(9.30%)

ที่มา: ผู้วิจัยปรับปรุงจากข้อมูลของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (หมายเหตุ * ตัวเลขประมาณการ)

ในการบรรลุเป้าหมายเพิ่มแหล่งกักเก็บและดูดกลับก๊าซเรือนกระจกให้ได้ 120 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์ เทียบเท่า ในปี ค.ศ. 2037 ประเทศไทยจึงกำหนดยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมและดึงให้ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนการปลูกฟื้นฟูป่าทั้งป่าธรรมชาติ ป่าเศรษฐกิจในพื้นที่ของรัฐ รวมถึงพื้นที่ชุมชนทั้งในเมืองและชนบท โดยรัฐคอยทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกทั้งในเรื่องกฎหมาย ระเบียบ

และแนวปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานภายนอกสามารถเข้ามาเป็นผู้ดำเนินโครงการและสามารถรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการอย่างชอบธรรม เช่น ในปี 2565 มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่าง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) และ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อร่วมกันดำเนินโครงการจัดการคาร์บอนเครดิตในป่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยรัฐอ้างว่า การจัดทำบันทึกข้อตกลงนี้เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าอย่างยั่งยืน ให้เป็นแหล่งกักเก็บก๊าซเรือนกระจก สร้างแรงจูงใจให้ชุมชนดูแลรักษาป่า ร่วมกับการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนตามขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะดำเนินโครงการจัดการคาร์บอนเครดิตในป่าเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ที่ได้รับความเห็นชอบจากกรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช รวมถึงการรับรองคาร์บอนเครดิตภายใต้การกำกับดูแลของ องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน)

นอกจากนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้การนำของนายวราวุธ ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ ในขณะนั้นได้จัดกิจกรรมเปิดตัวป่าชุมชนแห่งแรกเพื่อการซื้อขายคาร์บอนเครดิตขึ้นที่ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง จังหวัดเพชรบุรี โดยกรมป่าไม้และเครือข่ายตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้พยายามนำเสนอและผลักดันให้ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นต้นแบบหรือโมเดลการซื้อขายคาร์บอนเครดิตจากป่าชุมชน โดยกรมป่าไม้ร่วมมือกับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง จัดทำโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบง โดยมีคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บริษัท ราชกรู๊ป จำกัด (มหาชน) และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เข้ามาสนับสนุนในกระบวนการพัฒนาโครงการ ทั้งนี้ รัฐและหน่วยงานเครือข่ายคาร์บอนเครดิตเชื่อว่าป่าชุมชนบ้านโค้งตาบงจะสามารถช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าตลอดจนมีการเพิ่มพูนการกักเก็บคาร์บอน (<https://greennews.agency/?p=32099>) นอกจากนี้ รัฐยังต้องการขยายไปยังป่าชุมชนแห่งอื่นๆ จากข้อมูลของกรมป่าไม้ พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว 12,117 แห่งทั่วประเทศ โดยรักษาพื้นที่ป่าได้ 6.64 ล้านไร่ รัฐเชื่อว่าหากดำเนินโครงการป่าคาร์บอนครอบคลุมทุกพื้นที่จะสามารถกักเก็บก๊าซเรือนกระจกได้ประมาณ 6.27 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าต่อปี

ในขณะเดียวกัน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในฐานะเป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ความรับผิดชอบของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยเป็นการดำเนินการร่วมกับบุคคลภายนอกและชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชน

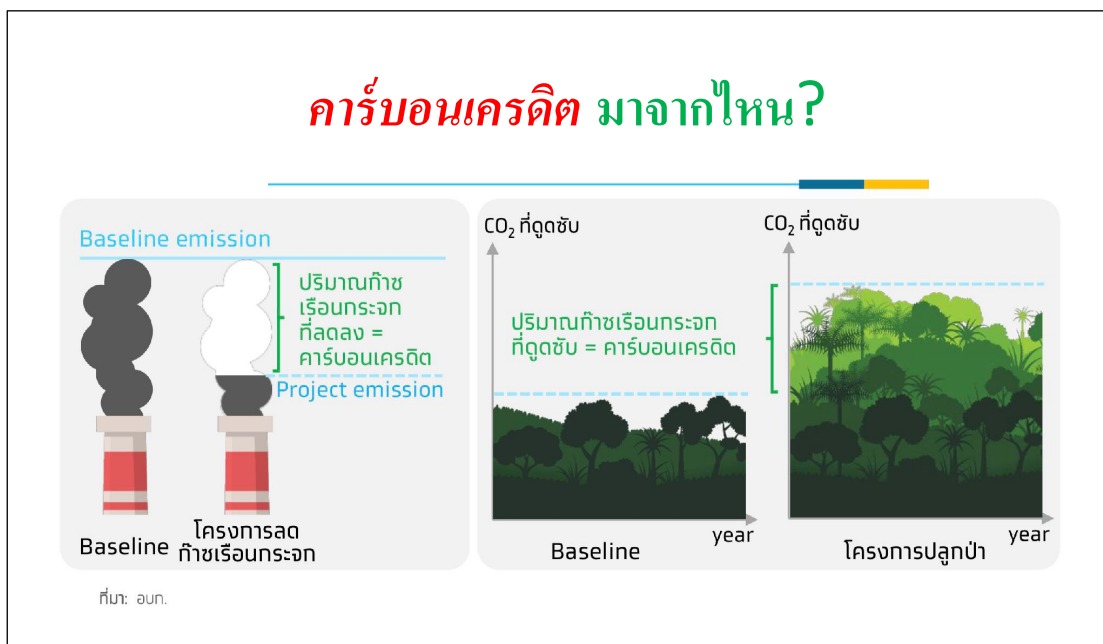
ชายฝั่งที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (Thailand Voluntary Emission Reduction Program : T-VER) โดยกรมฯ อ้างว่าการดำเนินโครงการจะเป็นการส่งเสริมและจูงใจให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการลดก๊าซเรือนกระจกอย่างสมัครใจ และส่งเสริมให้มีการปรับตัวเพื่อมุ่งสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ อีกทั้งเป็นการช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนที่ถูกบุกรุกหรือเสื่อมโทรมให้กลับคืนสภาพเป็นป่าชายเลนที่มีระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในระยะเวลาอันสั้น โดยลดการพึ่งพางบประมาณ จากภาครัฐในการดำเนินโครงการ โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 300,000 ไร่ ครอบคลุม 23 จังหวัด ในระยะเวลา 10 ปี เริ่มจากปี พ.ศ.2565 เป็นต้นไป

นับตั้งแต่ปี 2565 เป็นต้นมา ประเทศไทยโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเร่งเครื่องผลักดันนโยบายการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ออกมาตรการและผลักดันโครงการต่างๆ เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว มีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม ออกระเบียบระดับหน่วยงานเพื่อเอื้อกลุ่มทุนในการเข้ามาได้รับแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่า รวมถึงการผลักดันโครงการคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าและที่ดินประเภทต่างๆ รัฐพยายามสร้างความร่วมมือกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่เพื่อให้เข้ามาร่วมลงทุนปลูกป่าชดเชยคาร์บอน เช่น ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566 ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลงนามบันทึกข้อตกลงความเข้าใจด้วยความร่วมมือโครงการปลูกป่า 2 ล้านไร่ ร่วมกับกลุ่ม ปตท. ทั้ง 7 บริษัท เปิดโอกาสให้กลุ่มบริษัทพลังงานร่วมมือกับกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในการปลูกป่าและฟื้นฟูพื้นที่สีเขียวเพิ่มปริมาณการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ รัฐมองว่าการร่วมมือกับภาคเอกชนและกลุ่มทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เป็นการดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าอย่างยั่งยืน เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้เป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บก๊าซเรือนกระจก สร้างแรงจูงใจให้ชุมชนดูแลรักษาป่า รวมถึงการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ทั้งนี้ รัฐอ้างว่า โครงการปลูกป่าชดเชยคาร์บอนมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนตามขอบเขตที่กฎหมายบัญญัติ ส่งเสริมและจูงใจให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการลดก๊าซเรือนกระจกอย่างสมัครใจ ปูทางไปสู่การปรับตัวและมุ่งสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ

การแปลงป่าเป็นสินทรัพย์ “คาร์บอนเครดิต”

การทำให้โครงการปลูกฟื้นฟูป่าและพื้นที่สีเขียวกลายเป็นสินทรัพย์และสามารถนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในระบบตลาดคาร์บอนได้นั้นต้องอาศัยความรู้ กระบวนการ และเทคนิคในการแปลงมวลชีวภาพของต้นไม้ให้กลายเป็น “คาร์บอนเครดิต” ซึ่งเป็นปริมาณการกักเก็บหรือดูดกลับก๊าซเรือนกระจกในพื้นที่ป่าไม้และจากกิจกรรมการจัดการป่าไม้ เช่น การปลูกต้นไม้ บำรุงรักษาป่า อนุรักษ์ป่า ฟื้นฟูป่า เป็นต้น คาร์บอนเครดิตป่าไม้

สามารถนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในระบบตลาดเพื่อชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกของผู้ที่ปล่อยก๊าซ โดยหนึ่งหน่วยของคาร์บอนเครดิตจากโครงการ T-VER จะเทียบเท่าหนึ่งตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า (tCO₂eq)

ภาพที่ 1 แหล่งคาร์บอนภาคป่าไม้ (อบก., 2566)

โครงการ TVER ภาคป่าไม้ หรือโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจ ภาคป่าไม้ แบ่งออกเป็น 2 ระดับตามระเบียบวิธีในการคำนวณปริมาณคาร์บอนเครดิต คือ โครงการ Standard T-VER จำนวน 5 ประเภทโครงการ และโครงการ Premium T-VER จำนวน 6 ประเภทโครงการ

ตารางที่ 3 ประเภทโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ (อบก., 2566)

Standard T-VER	การปลูกป่าอย่างยั่งยืน
	การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่า และความเสื่อมโทรมของป่า และการเพิ่มพูนการกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่ป่าในระดับโครงการ
	การปลูกป่าอย่างยั่งยืน โครงการขนาดใหญ่
	สวนไม้เศรษฐกิจโตเร็ว
	กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่พรุ
Premium T-VER	กิจกรรมการปลูกป่า (ยกเว้นพื้นที่ชุ่มน้ำ)
	กิจกรรมปลูกป่าชายเลน

	การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่า และความเสื่อมโทรมของป่า และการเพิ่มพูนการกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่ป่าในระดับโครงการ (ไม่รวมพื้นที่ชุ่มน้ำ)
	กิจกรรมการฟื้นฟูป่าชายเลนและหญ้าทะเล
	กิจกรรมการปรับปรุงการจัดการป่าไม้
	กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุ

สำหรับการกำหนดรูปแบบโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ นั้น อบก. กำหนดไว้ 3 รูปแบบ โดยใช้ที่ตั้งของโครงการลดก๊าซเรือนกระจกและอายุของโครงการเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทออกเป็น 3 ประเภทโครงการ ได้แก่ โครงการเดี่ยว โครงการแบบควบรวม และโครงการแบบแผนงาน

ตารางที่ 4 รูปแบบของการดำเนินงานโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ (อบก., 2566)

รูปแบบการดำเนินงาน	ความหมาย
โครงการเดี่ยว	โครงการที่ดำเนินกิจกรรมลดก๊าซเรือนกระจกในที่ตั้งแห่งเดียว
โครงการแบบควบรวม	โครงการ TVER ที่มีการดำเนินงานกิจกรรมลดก๊าซเรือนกระจกประเภทเดียวกัน มีที่ตั้งหลายแห่ง และมีอายุโครงการของทุกแห่งเท่ากัน
โครงการแบบแผนงาน	โครงการที่มีการดำเนินกิจกรรมลดก๊าซเรือนกระจกประเภทเดียวกัน ตั้งจัดทำรอบแผนงานโครงการและสามารถดำเนินโครงการเป็นกลุ่มย่อยๆ ภายใต้กรอบแผนงานได้ โดยยื่นคำขอขึ้นทะเบียนกลุ่มโครงการย่อยภายในระยะเวลากรอบแผนงานโครงการที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ อบก. และสามารถกำหนดอายุโครงการของแต่ละกลุ่มโครงการย่อยแตกต่างกันได้

การพัฒนาโครงการ T-VER ภาคป่าไม้เพื่อขายคาร์บอนเครดิต สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ ตามเงื่อนไขและระเบียบที่กำหนดโดย อบก. ขั้นตอนแรก การขึ้นทะเบียนโครงการของผู้ที่ต้องการขายคาร์บอนเครดิตจากพื้นที่ป่าทั้งป่าธรรมชาติ หรือสวนป่า ขั้นตอนที่สอง การรับรองคาร์บอนเครดิต เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่ขึ้นทะเบียนกับ อบก. ในการตรวจประเมินและรับรองปริมาณคาร์บอนเครดิต และขั้นตอนสุดท้ายคือ การซื้อขายแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตที่ได้รับการรับรองจาก อบก. ทั้งนี้ เงื่อนไขการขึ้นทะเบียนโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ที่สำคัญเป็นอันดับแรกๆ ก็คือเอกสารสิทธิในที่ดิน ทั้งนี้ เอกสารสิทธิที่สามารถขึ้นทะเบียน T-VER ภาคป่าไม้ ประกอบด้วย ที่ดินเอกชน ได้แก่ น.ส.4จ น.ส.3 น.ส.3ก น.ศ.3ข ที่ดิน สปก. (เจ้าของที่ดินต้องเป็นเจ้าของโครงการ) พื้นที่ของภาครัฐ ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และป่าชุมชน นอกจากนี้ อบก. ยังกำหนดเงื่อนไขอื่นๆ ในการพัฒนาโครงการ TVER ภาคป่าไม้ เช่น สำหรับเอกสารประเภท ภาษีบำรุงท้องที่ (ภ.บ.ท.5) และใบจอง (น.ส.2)

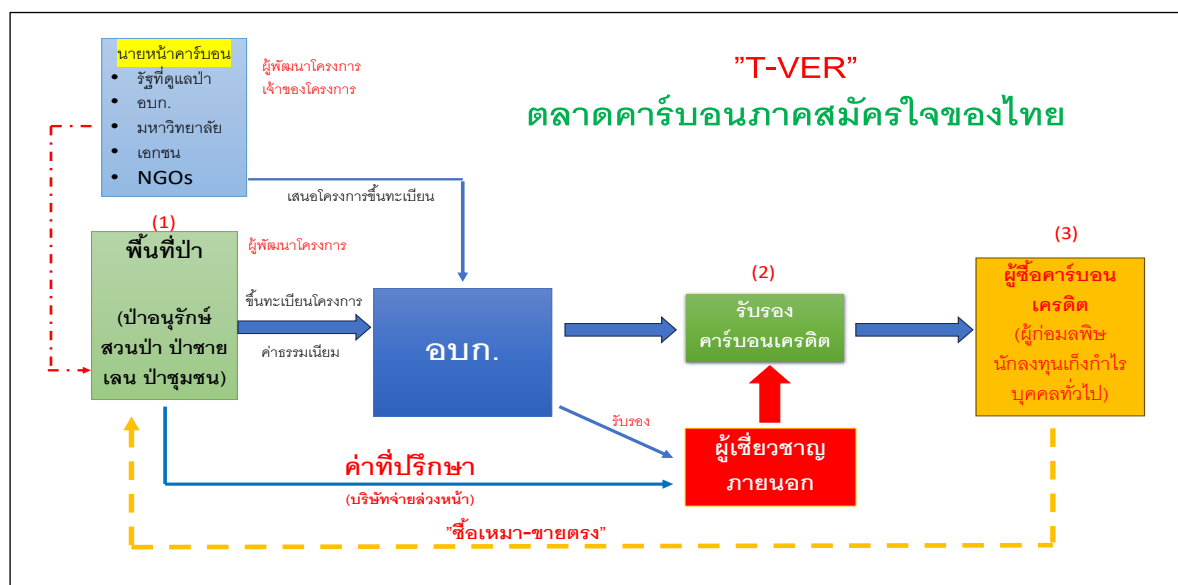
ไม่สามารถดำเนินโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ได้ และตามระเบียบของ อบก. พื้นที่ที่จะทำโครงการ T-VER ภาคป่าไม้ต้องมีพื้นที่ของโครงการไม่น้อยกว่า 10 ไร่ และพิจารณาเฉพาะพื้นที่ที่มีต้นไม้เท่านั้น

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่รัฐและทุนให้ความสนใจก็คือ คาร์บอนเครดิตซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นเจ้าของสามารถนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดคาร์บอนได้ อบก. จึงพัฒนาสูตรการประเมินคาร์บอนเครดิตจากต้นไม้เพื่อแปลงกิ่ง ก้าน ราก ใบของต้นไม้ให้เป็นหน่วยคาร์บอนเครดิต โดยจำแนกและจัดหมวดหมู่รูปแบบของระบบนิเวศป่าไม้ ออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการปลูกป่าอย่างยั่งยืน (sustainable forestation) รูปแบบการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า และการเพิ่มพูนการกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่ป่าในระดับโครงการ (REED+) รูปแบบการปลูกป่าอย่างยั่งยืน โครงการขนาดใหญ่ (Large scale sustainable forestation project) รูปแบบสวนไม้เศรษฐกิจโตเร็ว (economic fast growing tree plantation) และรูปแบบกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่พรุ (conservation and restoration of peatland) โดย อบก. อ้างว่าระบบนิเวศป่าไม้แต่ละรูปแบบต้องมีวิธีการประเมินคาร์บอนเครดิตที่แตกต่างกัน สูตรการประเมินคาร์บอนเครดิตต้องสอดคล้องกับสภาพและระบบนิเวศที่หลากหลาย

อย่างไรก็ดี การประเมินคาร์บอนเครดิตจากต้นไม้เป็นการลดทอนความสลับซับซ้อนของระบบนิเวศธรรมชาติและให้ความสำคัญเฉพาะบทบาทของต้นไม้ในการกักเก็บคาร์บอนเท่านั้น แม้ว่า อบก. และผู้เชี่ยวชาญด้านวนศาสตร์จะอ้างว่าวิธีการประเมินคาร์บอนเครดิตในต้นไม้มีหลากหลายวิธีซึ่งปรับให้สอดคล้องกับระบบนิเวศที่เฉพาะเจาะจง แต่ในความเป็นจริง ระบบนิเวศแต่ละประเภทในแต่ละพื้นที่อาจมีองค์ประกอบและโครงสร้างของป่า องค์ประกอบทางพืชพรรณที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดิน แสง น้ำ รวมถึงวิธีการบริหารจัดการด้วยซึ่งมีผลทำให้องค์ประกอบและโครงสร้างของระบบนิเวศแตกต่างกัน ดังนั้น การใช้สูตรการคำนวณเพียงสูตรเดียวและใช้กับทุกพื้นที่อาจไม่สะท้อนการสะสมคาร์บอนของต้นไม้ที่แท้จริง

รัฐพยายามสร้างความน่าเชื่อถือให้กับการประเมินคาร์บอนเครดิตโดยใช้กลไกการตรวจสอบและรับรองจากภายนอกที่ไม่มีส่วนเสียโดยตรงกับโครงการ หรือที่ อบก. เรียกว่าผู้เชี่ยวชาญภายนอก “Third Parties” โดย อบก. กำหนดไว้ในระเบียบว่าโครงการที่ขึ้นทะเบียนเป็นโครงการ T-VER และได้เริ่มดำเนินโครงการแล้ว ผู้พัฒนาโครงการจะต้องดำเนินการติดตามผลการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามที่ได้เสนอไว้ในเอกสารข้อเสนอโครงการ และจัดทำเป็นรายงานการติดตามประเมินผล พร้อมทั้งจัดหาผู้ประเมินภายนอกเพื่อทำการทวนสอบปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลด/กักเก็บได้จากโครงการ หลังจากนั้น ผู้พัฒนาโครงการจะต้องรวบรวมเอกสารประกอบโครงการเพื่อส่งไปยัง อบก. เพื่อขอรับรองปริมาณก๊าซเรือนกระจก (คาร์บอนเครดิต) “TVERs”

โดยผู้พัฒนาหรือเจ้าของโครงการฯ ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายสำหรับการตรวจและขอรับรองปริมาณคาร์บอนเครดิต ราคาของการประเมินจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และขนาดของโครงการ อย่างไรก็ตาม ใญ่ต่อระบบการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกคือเรื่องความโปร่งใสและความเป็นอิสระในการดำเนินงานการ เพราะผู้ประเมินภายนอกโครงการ TVER ยังอยู่ภายใต้การควบคุมของ อบก. และมีหน่วยประเมินภาคป่าไม้ที่ค่อนข้างจำกัด ไม่หลากหลาย

ภาพที่ 2 กลไกและตัวแสดงตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้ (ที่มา: ผู้วิจัย)

สามารถกล่าวได้ว่า กลไกการรับรองคาร์บอนเครดิตเลือกใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ป่าไม้และผูกขาดอำนาจ และความรู้ในการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ กลไกการประเมินและรับรองคาร์บอนเครดิตให้อำนาจรัฐและ นักวิชาการใช้ความรู้แบบผูกขาดในการรับรองคาร์บอนเครดิต พวกเขากลายเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” ในการ ประเมินและทวนสอบปริมาณคาร์บอนเครดิตที่สามารถนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดคาร์บอน ในขณะที่ ความรู้และอำนาจของเกษตรกร ชุมชน และประชาชนถูกกีดกันจากกระบวนการรับรองคาร์บอนเครดิต

สิ่งที่น่ากังวลและเป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศธรรมชาติก็คือ TVER เป็นกลไกแปลงป่าซึ่งเป็นสมบัติของทุกคน และเป็นของสาธารณะให้เป็นสินทรัพย์ของปัจเจกและทุน ลดทอนความสลับซับซ้อนและคุณค่าที่หลากหลาย ของระบบนิเวศป่าไม้เหลือเพียงคุณค่าและปริมาณคาร์บอน ซึ่งขัดแย้งกับมุมมองของคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมองป่าเป็นฐานทรัพยากรและเป็นฐานการดำรงชีพ นิเวศบริการจากป่ามีความหลากหลายและมีพลวัตค่อนข้างสูง แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ความหลากหลายของนิเวศบริการไม่ว่าจะเป็นอาหารจากป่า น้ำ แหล่งเก็บหาของป่า พื้นที่เลี้ยงสัตว์ และพื้นที่ป่าความเชื่อ ป่าทางจิตวิญญาณ ล้วนเป็นฐานการดำรงชีพของคนท้องถิ่นโดยเฉพาะคนยากคนจน คนท้องถิ่นมีการพัฒนาความเชื่อและระบบความรู้สมัยใหม่เพื่อจัด

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรกลายเป็นองค์ความรู้ในเวทีหาท้องถิ่น แต่น่าเสียดายที่คุณค่าทางนิเวศบริการจากป่าและองค์ความรู้ท้องถิ่นกำลังจะถูกเปลี่ยนจากกลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิตหรือตลาดคาร์บอนที่มองป่าเป็นเพียงแหล่งกักเก็บคาร์บอน

ในระบบตลาดคาร์บอนภายใต้กลไก TVER ผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกหรือ “ผู้ซื้อคาร์บอนเครดิต” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบริษัทหรือบุคคลที่ทำ CSR ซื้อคาร์บอนเครดิตไปใช้ในการชดเชยเพื่อบรรลุเป้าหมาย Carbon Neutral ทั้งในระดับองค์กร ผลิตภัณฑ์ การจัดประชุม/สัมมนา หรืองานอีเวนต์ และระดับบุคคล ส่วนผู้ขายหรือผู้พัฒนาโครงการลดก๊าซเรือนกระจก จะเป็นองค์กรภาครัฐ เอกชน สาขาการผลิต/บริการใดก็ได้ หรืออาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสนใจในการเข้าร่วมทำโครงการของผู้พัฒนาโครงการ หากไม่ทำก็ไม่มีบทลงโทษ โดยผู้ที่ต้องการซื้อคาร์บอนเครดิตเพื่อนำไปใช้ประโยชน์สามารถเปิดบัญชี T-VER Credit ในระบบทะเบียน (Registry) ของ อบก. เพื่อใช้สำหรับเก็บบันทึกปริมาณคาร์บอนเครดิตที่ได้รับการรับรองมาแล้ว และตัดออกจากบัญชีเมื่อมีการใช้งานคาร์บอนเครดิต สำหรับช่องทางการซื้อขายสามารถดำเนินการผ่านการติดต่อกับผู้ขายโดยตรง (Over-the-Counter) ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ FTIX ในประเทศไทย หรือสามารถเปิดบัญชีกับ Platform Trading Carbon Credit ของต่างประเทศ เช่น CBL Xpansiv, Air Carbon Exchange, Carbon Trade Exchange เป็นต้น

การแบ่งปันผลประโยชน์คาร์บอนเครดิต

คาร์บอนเครดิตที่ได้จากการดำเนินโครงการปลูกป่า บำรุงรักษาป่า หรือฟื้นฟูป่า ถูกกำหนดให้มีการจัดสรรและแบ่งสัดส่วนระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยเฉพาะชุมชนที่ดูแลรักษาพื้นที่ป่าและผู้ที่ลงทุนในโครงการ ทั้งนี้ รัฐและผู้ที่มีส่วนสนับสนุนแนวคิดการค้าคาร์บอนเชื่อว่า การแบ่งปันผลประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตที่เหมาะสมจะทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ชุมชนท้องถิ่น หรือภาคเอกชน มีแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการปลูกป่าและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างไรก็ตาม การแบ่งปันผลประโยชน์คาร์บอนเครดิตที่เป็นธรรมต่อนิเวศและชุมชนท้องถิ่นเป็นประเด็นที่ยังเปิดสำหรับการถกเถียงเพื่อหาทางออกร่วมกัน

ในระดับนโยบาย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการปลูกป่าคาร์บอนเครดิต โดยกระทรวงฯ อ้างว่าเพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาลงทุนโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ มีคำสั่งให้หน่วยงานป่าไม้ที่สังกัดภายใต้กระทรวงฯ ทั้ง 3 หน่วยงาน ได้แก่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมป่าไม้ และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ออกระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตจากการปลูกและดูแลป่า โดยแต่ละหน่วยงานปรับเนื้อหาของระเบียบให้สอดคล้องตามกรอบกฎหมายป่าไม้ที่หน่วยงานมีอำนาจบริหารจัดการ ทั้งพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่า

สงวนแห่งชาติ ป่าชุมชน และพื้นที่ป่าชายเลน โดยหน่วยงานของรัฐอ้างว่าเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนปลูกป่าเพื่อได้คาร์บอนเครดิตไปชดเชยการปล่อยก๊าซ

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) ในฐานะเป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ออกระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการปลูก และบำรุงป่าชายเลน พ.ศ. 2564 ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับบุคคลภายนอก พ.ศ. 2565 ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับชุมชน พ.ศ. 2565 เป็นเครื่องมือสนับสนุนการดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ความรับผิดชอบของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งตั้งเป้าหมายที่จะฟื้นฟูและปลูกป่าชายเลน 300,000 ไร่ สำหรับสัดส่วนการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตสำหรับผู้พัฒนาโครงการไม่เกิน ร้อยละ 90 และสัดส่วนสำหรับกรมฯ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 10

ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกรมป่าไม้ นั้น ทางกรมฯ กำหนดระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตจากการปลูก บำรุง อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าไม้ ว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูก บำรุง อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2564 ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ไว้เพื่อส่งเสริมให้องค์กรหรือบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ ซึ่งจะช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและเพิ่มพื้นที่สีเขียว มีการแบ่งสัดส่วนระหว่างผู้พัฒนาโครงการ/ผู้ยื่นคำขอกับกรมป่าไม้ ในสัดส่วนร้อยละ 90 สำหรับผู้ยื่นคำขอและ ร้อยละ 10 สำหรับกรมป่าไม้ ในขณะที่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ออกระเบียบว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูก บำรุงรักษา อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พ.ศ. 2564 ซึ่งกำหนดว่ากรมฯ ต้องได้รับคาร์บอนเครดิตในสัดส่วนที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 แต่ไม่ได้ระบุสัดส่วนของผู้พัฒนาโครงการไว้อย่างชัดเจน

สำหรับในพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนประกาศใช้ระเบียบคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากผลผลิตและบริการป่าชุมชน พ.ศ. 2566 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 16 (4) มาตรา 50 วรคสอง แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และมติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน ครั้งที่ 1/2566 เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2565 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการใช้ประโยชน์จากผลผลิตและบริการป่าชุมชน เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากผลผลิตและบริการป่าชุมชนเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน ไม่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้ระเบียบนี้ กำหนดให้กรมป่าไม้เป็นเจ้าของโครงการ คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนเป็นผู้พัฒนาโครงการ และผู้สนับสนุนอื่นๆ เป็นผู้พัฒนาโครงการร่วม ทั้งนี้ ผู้พัฒนาโครงการหรือผู้พัฒนาโครงการร่วม ต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย

ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงการ T-VER ทั้งหมด โดยสัดส่วนการแบ่งปันคาร์บอน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ กรณีการปลูกและบำรุงรักษา กำหนดสัดส่วนของกรมป่าไม้ : ชุมชน : องค์กร คือ 5 : 5 : 90 และ กรณีการอนุรักษ์ การฟื้นฟูป่าชุมชน และการจัดการป่าชุมชน กำหนดสัดส่วนของกรมป่าไม้ : ชุมชน : องค์กร เท่ากับ 10 : 40 : 50

ตารางที่ 5 ระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่า (ที่มา: ผู้วิจัย)

พื้นที่	ระเบียบ	การแบ่งปันผลประโยชน์
ป่าอนุรักษ์	ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูก บำรุง อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าใน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พ.ศ. 2564	สัดส่วนระหว่างกรมอุทยานฯ กับผู้ร่วมพัฒนาโครงการขึ้นอยู่กับคณะกรรมการโดยความเห็นชอบโดยอธิบดี แต่กรมต้องได้ไม่น้อยกว่า 10%
ป่าไม้และป่าสงวนแห่งชาติ	ระเบียบกรมป่าไม้วว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตจากการปลูกบำรุงอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าใน พื้นที่ป่าไม้ พ.ศ. 2564	กรณีสวนป่า: ผู้ยื่นคำขอ 90% กรมป่าไม้ 10% พื้นที่ป่า: ผู้ยื่นคำขอ 20% ผู้พัฒนาโครงการ 70% กรมป่าไม้ 10%
ป่าชายเลน	- ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับบุคคลภายนอก พ.ศ. 2565 - ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตที่ได้จากการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับชุมชน พ.ศ. 2565	ผู้พัฒนาโครงการร่วมไม่เกินร้อยละ 90 และไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 สำหรับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมฯ มีนโยบายแบ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกึ่งหนึ่งในสัดส่วนที่กรมได้รับ
ป่าชุมชน	ระเบียบคณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนว่าด้วยการปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากไม้ และใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชน พ.ศ. 2566	กิจกรรมประเภทการปลูกและบำรุงป่าชุมชน: ผู้ยื่นคำขอร้อยละ 90 คณะกรรมการป่าชุมชนร้อยละ 5 และกรมป่าไม้ร้อยละ 5 กิจกรรมประเภทการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชน: ผู้ยื่นคำขอร้อยละ 50 คณะกรรมการป่าชุมชนร้อยละ 40 กรมป่าไม้ร้อยละ 10

ภาครัฐมักอ้างว่า แนวคิดกลไกตลาดคาร์บอนและการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตเป็นกลไกทางเศรษฐศาสตร์ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจให้การปล่อยก๊าซเรือนกระจกลดลง ในขณะเดียวกันโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ยังอาจช่วยการอนุรักษ์ ป่าไม้ และบริหารจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาหลักการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตอย่างลึกซึ้งซึ่งจะพบช่องว่างทางกฎหมาย ระเบียบ รวมถึงปฏิบัติการในระดับพื้นที่หลายประการ การแบ่งปันคาร์บอนเครดิตในภาคป่าไม้เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสร้างผลประโยชน์แก่ภาคส่วนต่างๆ อย่างไรก็ตาม ต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาหลายประการ เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิเสรีภาพ การวัดและตรวจสอบ การแบ่งปันผลประโยชน์ ความยั่งยืน และจริยธรรม เพื่อป้องกันปัญหาและสร้างความโปร่งใสที่นำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาวของทั้งป่าไม้และสังคมไทย

การกำหนดสิทธิและกรรมสิทธิ์ในคาร์บอนเครดิต พบว่ายังมีความไม่ชัดเจนมากนัก กำหนดไว้เพียงสัดส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์แบบกว้าง ๆ ต้องมีการระบุให้ชัดเจนว่าใครเป็นเจ้าของสิทธิในคาร์บอนเครดิตที่เกิดจากกิจกรรมป่าไม้ เช่น ชุมชนท้องถิ่น รัฐบาล เจ้าของที่ดิน หรือบริษัทเอกชน นอกจากนี้ ต้องมีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ กรอบกฎหมายและนโยบายระดับชาติ/ท้องถิ่นต้องรองรับสิทธิในการออกและใช้คาร์บอนเครดิต พร้อมทั้งกำหนดกระบวนการรับรองและโอนสิทธิอย่างโปร่งใส รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนต้องได้รับการรับรองสิทธิและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์จากคาร์บอนเครดิต

การคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ของชุมชน พบว่ายังขาดกฎหมายและระเบียบที่ชัดเจนในการรับรองและสร้างหลักประกันในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งควรได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกแบบ ดำเนินงาน และติดตามผลโครงการคาร์บอนเครดิต ความโปร่งใสและการเปิดเผยข้อมูล ต้องเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างโปร่งใส เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานได้ รวมถึงการเคารพสิทธิชนพื้นเมืองและวัฒนธรรม การดำเนินโครงการควรเคารพสิทธิ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชนพื้นเมืองหรือชุมชนดั้งเดิม

ประเด็นสุดท้าย จริยธรรมและการปกป้องสิ่งแวดล้อม พบว่า กลไกตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจโดยเฉพาะตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้ยังไม่มีกลไกการป้องกันผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ป่า หรือการใช้ความรุนแรงในพื้นที่ รวมถึงการสร้างจิตสำนึก ส่งเสริมความตระหนักรู้ในหมู่ประชาชนถึงคุณค่าของป่าไม้ ประโยชน์ และความเสี่ยงของกลไกตลาดคาร์บอน

บทที่ 3

ปฏิบัติการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้

บทที่ผ่านมานำเสนอให้เห็นกำเนิดและพัฒนาการของโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (Thailand Voluntary Emission Reduction Program: T-VER) ซึ่งได้รับการพัฒนาและผลักดันโดยองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา ระบบตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีผู้เล่นในกลไกตลาดที่หลากหลายตั้งแต่ผู้พัฒนาโครงการ ผู้กำหนดและควบคุมทางนโยบายและกลไกตลาด ผู้เชี่ยวชาญที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรองคาร์บอนเครดิต รวมไปถึงผู้ซื้อและนำเครดิตคาร์บอนไปชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจก ในบทนี้จะนำเสนอกรณีศึกษาโครงการคาร์บอนเครดิตในแต่ละบริบททั้งในพื้นที่ป่าชุมชน ป่าชายเลน สวนป่า และพื้นที่เอกชน เพื่อชี้ให้เห็นพลวัตผู้เล่นกระบวนการ บทบาท และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นซึ่งแตกต่างหลากหลายตามเงื่อนไขของแต่ละบริบทพื้นที่

นิยามป่าคาร์บอน

ป่าคาร์บอนเป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ ยังไม่มีการนิยามหรือให้ความหมายที่ชัดเจน ผู้สนับสนุนแนวคิดคาร์บอนเครดิตและการปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอนมักใช้วิธีการอธิบายโดยอ้างถึงกระบวนการสังเคราะห์แสงของต้นไม้และพืชสีเขียว นั่นคือ ต้นไม้จะดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากบรรยากาศเพื่อใช้ในกระบวนการสังเคราะห์แสงซึ่งกระบวนการสังเคราะห์แสงของต้นไม้จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซออกซิเจน และทำให้เกิดการกักเก็บคาร์บอนไว้ในเนื้อไม้ ดังคำอธิบายของนักวิชาการป่าไม้ที่ว่า

“ป่าไม้มีบทบาทสำคัญในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์โดยกระบวนการสังเคราะห์แสงของใบ (photosynthesis) เพื่อสร้างอินทรีย์สารซึ่งมีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบ นำมาสะสมไว้ในส่วนต่างๆ ของต้นไม้หรือที่เรียกว่า มวลชีวภาพ (biomass) ทั้งมวลชีวภาพที่อยู่เหนือพื้นดิน ได้แก่ ลำต้น กิ่ง และใบ และมวลชีวภาพที่อยู่ใต้ดิน คือ ราก ในขณะเดียวกัน ต้นไม้ ก็มีการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่บรรยากาศโดยกระบวนการหายใจของส่วนต่างๆ ได้แก่ ลำต้น กิ่ง ใบ และ ราก เรียกว่า autotrophic respiration ดังนั้น ปริมาณคาร์บอนสุทธิจากกระบวนการแลกเปลี่ยนก๊าซของต้นไม้จึงเป็นปริมาณคาร์บอนที่สะสมอยู่ในมวลชีวภาพของต้นไม้ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ศักยภาพในการกักเก็บคาร์บอนของป่าไม้ชนิดต่างๆ” (สาพิศ, 2550)

จากความเข้าใจดังกล่าว กลุ่มผู้สนับสนุนแนวคิดการปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอนจึงสมารถต่อแนวคิดและวาทกรรม “ป่าคือแหล่งกักเก็บคาร์บอน” หรือ forests as a carbon sink พวกเขาต้องการกระตุ้นให้สังคมสนใจและเห็นความสำคัญของป่าในฐานะทุนธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหาโลกร้อน และต้องการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการลงทุนปลูกและฟื้นฟูป่าเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งดูดซับและกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาโลกร้อน นอกจากนี้ กลุ่มที่สนับสนุนแนวคิดนี้ยังพยายามนำเสนอผลกระทบของการตัดไม้ทำลายป่า โดยชี้ให้เห็นว่าป่าอาจกลายเป็นแหล่งปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศหากไม่มีการจัดการและอนุรักษ์ที่เหมาะสม จากแนวคิดดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนเชื่ออย่างสนิทใจว่าการปลูกฟื้นฟู และการอนุรักษ์ป่าคือกุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

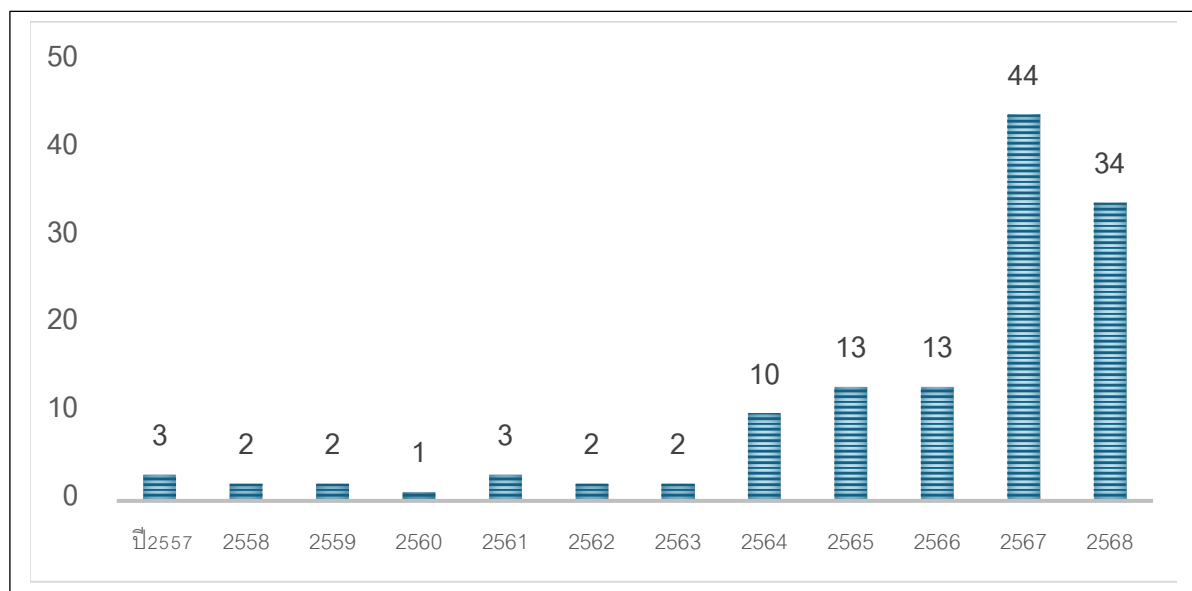
หากมองย้อนถึงที่มาที่ไปของแนวคิดการปลูกฟื้นฟูป่าชดเชยคาร์บอนหรือ “ป่าคาร์บอน” พบว่า แนวคิดการปลูกป่าชดเชยคาร์บอนถูกเผยแพร่ครั้งแรกในการประชุมรัฐภาคีสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมื่อปี พ.ศ. 2537 ที่ประชุมได้บรรลุกรอบตกลงร่วมที่เรียกว่า “พิธีสารเกียวโต” (Kyoto Protocol) ภายใต้พิธีสารนี้ได้กำหนดให้มีกลไกการแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตเพื่อช่วยเหลือให้ประเทศอุตสาหกรรมบรรลุเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก หนึ่งในกลไกที่ถูกพัฒนาและมีผลบังคับใช้ก็คือ กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประเทศกำลังพัฒนานำคาร์บอนเครดิตที่ลดได้และได้รับการรับรองไปขายให้กับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมที่ต้องมีพันธกิจในการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกตามอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งสหประชาชาติ ทั้งนี้ ภายใต้โครงการ CDM ก็มีโครงการย่อยอีกหลากหลายประเภทซึ่งรวมถึงโครงการปลูกและฟื้นฟูป่าเพื่อชดเชยคาร์บอน และนั่นก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นการซื้อขายคาร์บอนเครดิตป่าไม้

ประเทศไทยในฐานะประเทศภาคีของสหประชาชาติที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เข้าร่วมกับโครงการ CDM ตั้งตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา แต่ดูเหมือนว่าการดำเนินโครงการปลูกป่าเพื่อขายและชดเชยคาร์บอนเครดิตในประเทศไทยไม่ค่อยประสบผลสำเร็จและก้าวหน้ามากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะระเบียบและเงื่อนไขของโครงการ CDM ค่อนข้างซับซ้อน อีกทั้งค่าใช้จ่ายสำหรับขึ้นทะเบียนโครงการและรับรองคาร์บอนเครดิตค่อนข้างสูง ทำให้หลายๆ หน่วยงานที่เคยขึ้นทะเบียนไว้ตัดสินใจไม่ต่ออายุโครงการ อย่างไรก็ตาม แม้โครงการ CDM ไม่ค่อยก้าวหน้ามากนัก แต่รัฐบาลไทยได้ปรับใช้แนวคิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตของสหประชาชาติมาพัฒนาเป็นระบบตลาดและการซื้อขายคาร์บอนเครดิตภาคสมัครใจของประเทศไทยในเวลาต่อมา

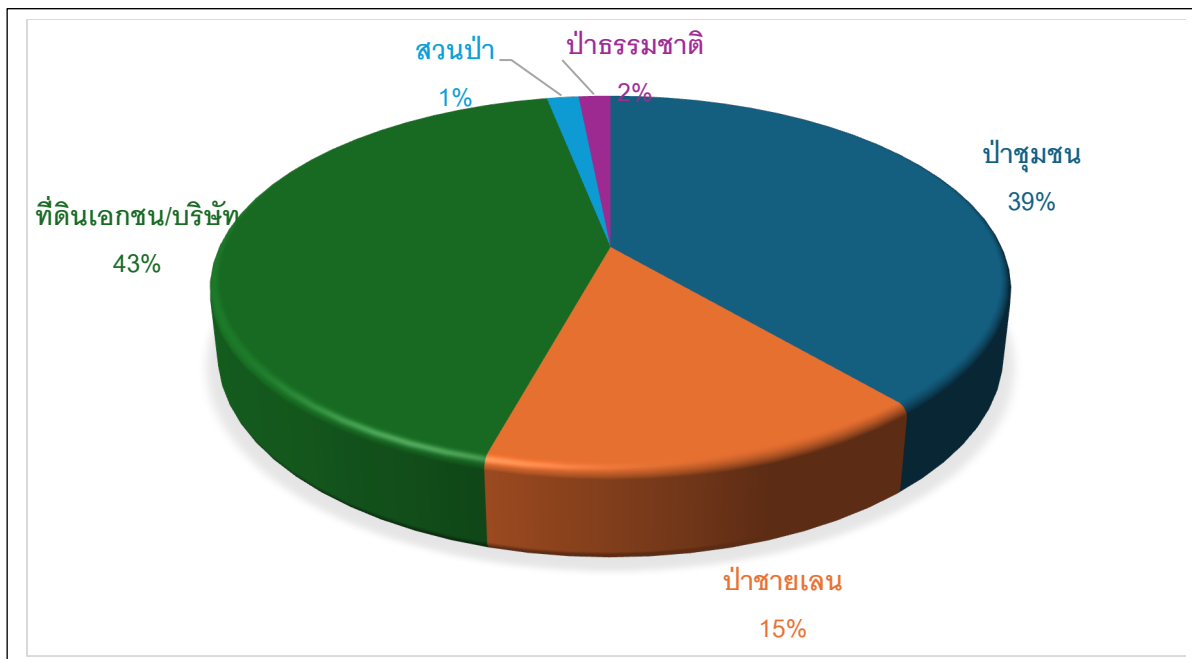
สถานภาพโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้

นับตั้งแต่การพัฒนาระบบตลาดคาร์บอน จำนวนโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ในระยะ 7 ปีแรกจำนวนโครงการมีไม่มากนักอาจเกี่ยวเนื่องจากเป็นระยะเวลาศึกษาและเตรียมข้อมูล สำหรับการขึ้นทะเบียนโครงการ ในปัจจุบัน (กรกฎาคม 2568) มีจำนวนโครงการ TVER ภาคป่าไม้ที่ขึ้นทะเบียนกับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งสิ้น 129 โครงการ (ภาพที่) และเมื่อแบ่งตามประเภทโครงการ พบว่า โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ส่วนใหญ่อยู่ในที่ดินของบริษัทหรือที่ดินเอกชน ร้อยละ 43 ของจำนวนโครงการทั้งหมด รองลงมาคือ พื้นที่ป่าชุมชน ร้อยละ 39 พื้นที่ป่าชายเลน ร้อยละ 15 และพื้นที่ป่าธรรมชาติ และสวนป่า ร้อยละ 2 และ 1 ตามลำดับ (ภาพที่ 2)

ตามระเบียบของ อบก. โครงการคาร์บอนเครดิตอาจเป็นประเภทเดียว หรือโครงการแบบควบรวมซึ่งจะมีการรวมพื้นที่ป่าหลายพื้นที่มาอยู่ภายใต้โครงการเดียวกันก็ได้ ดังนั้นภายในหนึ่งโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้อาจประกอบไปด้วยหลายพื้นที่ เช่น โครงการป่าชุมชนอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยพื้นที่ป่าชุมชน 12 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบลคือตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา มีพื้นที่ป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนภายใต้โครงการ TVER มากกว่า 36000 ไร่ ในขณะที่ ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบางเป็นโครงการประเภทโครงการเดี่ยวมีป่าชุมชนเพียงแห่งเดียวภายในพื้นที่โครงการ และชุมชนนำพื้นที่ป่าบางส่วนประมาณ 5000 ไร่ มาขึ้นทะเบียนโครงการ TVER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก

ภาพที่ 3 แนวโน้มการขึ้นทะเบียนโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้

ภาพที่ 4 ประเภทของโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้

โครงการคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าชุมชน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผลักดันให้ป่าชุมชนเป็นพื้นที่เป้าหมายของนโยบายพื้นที่สีเขียว ตั้งเป้าหมายที่จะขยายโครงการคาร์บอนเครดิตในป่าชุมชน 12,117 แห่งทั่วประเทศ โดยกระทรวงฯ อ้างว่า โครงการนี้จะช่วยรักษาพื้นที่ป่าและเพิ่มพื้นที่สีเขียวได้มากกว่า 6 ล้านไร่ และสามารถกักเก็บก๊าซเรือนกระจก ได้มากกว่า 6 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าต่อปี การดำเนินโครงการ TVER ในพื้นที่ป่าชุมชนเป็น ลักษณะโครงการนำร่องซึ่งนำโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ คอยทำหน้าที่หลักในการประสานงาน หน่วยงานอื่นๆ ทั้งด้านวิชาการ และงบประมาณเข้าไปสนับสนุนและขับเคลื่อนโครงการ

1) ป่าชุมชนบ้านไค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี

ป่าชุมชนบ้านไค้งตาบาง ตำบลท่าไม้รวก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี เป็นป่าชุมชนแห่งแรกในประเทศไทยที่ ขึ้นทะเบียน T-VER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องการผลักดันให้ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นต้นแบบการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้ ชุมชนบ้านไค้ง ตาบางมีประวัติทำงานร่วมกับสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ มาเป็นระยะเวลาหลายปี ชุมชนมีการพึงพิง และจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าที่อยู่ติดกับชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าชะอำ-บ้านโรง มี เนื้อที่ทั้งหมด 3,276 ไร่ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ตั้งแต่ปี 2552 และต่อมาในปี 2558 กรมป่าไม้ ได้นำป่าชุมชนบ้านไค้งตาบางไปขึ้นทะเบียนโครงการ TVER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก

ในมุมมองของผู้ประธานป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง โครงการคาร์บอนเครดิตริเริ่มและผลักดันโดยกรมป่าไม้ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่การเลือกชุมชนเป้าหมาย จัดกระบวนการเรียนรู้ และจัดหาปัจจัยสนับสนุนทั้งหมดที่เอื้อต่อการพัฒนาและทำให้โครงการเป็นไปได้ตามเจตนาและเป้าหมายของรัฐ ในขณะที่ชาวบ้านทั่วไปหรือแม้แต่คณะกรรมการป่าชุมชนอาจยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตลาดคาร์บอนมากพอ ดังคำพูดของประธานป่าชุมชน

“...ในการประเมินเก็บกักเก็บคาร์บอนเป็นครั้งแรก คนทั้งโลกยังไม่รู้เลยว่าคาร์บอนคืออะไรครับ แต่ชุมชนได้การเรียนรู้ก็คือไปอบรมบ้าง ไปศึกษาบ้าง ได้ไปอำนวยการความสะดวกต่าง ๆ ในตอนนั้นหลาย ๆ หน่วยงานยังไม่ยอมให้หรอก เครื่องมือก็ยังไม่มียุคตอนนั้น โลกมันวิวัฒนาการมาใหม่

หน่วยงานข้างบนก็ต้องมีการประเมินแล้วว่าชุมชนมีความเข้มแข็งไหม ชุมชนอยากทำไหม ชุมชนก็คือเอามาจากกระเป๋ตัวเองทั้งหมด มีใครเอาเงินมาให้ ไม่มี ดูแล 3,000 พันกว่าไร่ แล้วคนพัฒนา 3-4 ร้อยคน ค่าใช้จ่ายครั้งละเท่าไรครับ คนที่เป็นสิ่งแวดล้อมบอกให้เล่าตรงนี้ให้ได้ก่อนถ้าจะข้าม ข้ามได้กับคนรุ่นใหม่ คนรุ่นใหม่ไม่รู้เลยจะเอาเงินอย่างเดียวแต่ถ้าเป็นคนรุ่นแบบนี้คุณจะทำอย่างไร” (สัมภาษณ์ 5 กรกฎาคม 2567)

หลังจากขึ้นทะเบียนกับ อบก. ประมาณ 6 ปี กรมป่าไม้จึงขอความร่วมมือจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในฐานะผู้ตรวจประเมินภายนอกให้เข้าไปประเมินและรับรองปริมาณคาร์บอนที่สะสมในพื้นที่โครงการป่าชุมชนโค้งตาบาง พบว่า ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบางได้ปริมาณคาร์บอนเครดิตที่ผ่านการรับรอง จำนวน 5,259 ตัน คาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า และต่อมาในปี 2567 ได้ขายคาร์บอนเครดิตให้บริษัทเอกชน 3 แห่ง ได้แก่ 1) บริษัท ปตท. สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) 2) บริษัท โปรเจค แพลนนิ่ง เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) และ 3) บริษัท ณ ฤทธิ์ จำกัด โดยกรมป่าไม้จัดกิจกรรมและเชิญสื่อมวลชนเข้าร่วมในวันที่ซื้อขายโดยอ้างว่าคาร์บอนเครดิตจากป่าชุมชนสามารถขายได้ถึงตันละ 3000 บาท ทำให้ชุมชนมีรายได้ทั้งสิ้น 7 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลการแบ่งปันรายได้อย่างชัดเจน โดยผู้นำป่าชุมชนอธิบายว่าต้องแบ่งรายได้ให้กรมป่าไม้ ร้อยละ 10 ตามระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าชุมชน

การขับเคลื่อนโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชนบ้านโค้งตาบางเกิดขึ้นจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการ โดยมีกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน กรมป่าไม้ในฐานะผู้พัฒนาโครงการประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บริษัท ราชกรุ๊ป จำกัด (มหาชน) และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง เพื่อร่วมพัฒนาและขับเคลื่อนโครงการ TVER แต่ละหน่วยงานมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันตามความเชี่ยวชาญและ

สถานภาพของตนเอง เช่น บริษัท ราชกรุ๊ป จำกัด สนับสนุนงบประมาณสำหรับการพัฒนาโครงการ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทำหน้าที่ประเมินและรับรองคาร์บอนเครดิต เป็นต้น โดยมีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านโค้งตาบงเป็นผู้ดำเนินงานในระดับพื้นที่

กรมป่าไม้และองค์กรพันธมิตรอ้างว่า โครงการคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าชุมชนนอกเหนือจากได้รับสิทธิการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตตามกฎหมายแล้ว ยังมีผลประโยชน์ร่วมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟู ป่าปลูกเสริมป่า ป้องกันไฟป่า จนทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งน้ำ ความมั่นคงด้านแหล่งอาหารให้กับชุมชน ชุมชนสามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างเศรษฐกิจ/รายได้ให้กับชุมชน จากผลิตภัณฑ์ในชุมชน หรือจากการศึกษาดูงาน ขณะเดียวกัน จะเป็นประโยชน์ในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกด้วย รัฐมักอ้างว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชนถือเป็นสถานการณ์แบบ win-win เพราะทุกฝ่ายทั้งรัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้ประโยชน์ร่วมกัน

แม้ในระยะเฉพาะหน้านี้คณะกรรมการป่าชุมชนจะรู้สึกพึงพอใจจากการเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตเพราะทำให้ชุมชนมีรายได้ รวมถึงโอกาสและค่าจ้างสัญญาต่างๆ จากหน่วยงานว่าจะช่วยกันยกระดับคุณภาพชีวิตพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นจากการจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าชุมชนอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีหลายฝ่ายอาจยังไม่ตระหนักมากพอว่าชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชนต้องแบกรับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งตามเงื่อนไขสัญญาคณะกรรมการป่าชุมชนต้องมีหน้าที่ดูแลต้นไม้ในพื้นที่โครงการต่อเนื่องเป็นเวลา 7-10 ปี ประเด็นและคำถามใหญ่ก็คือ หากต้นไม้ในพื้นที่โครงการถูกทำลายและเสียหายไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดๆ ซึ่งส่งผลต่อความสามารถของป่าในการสะสมคาร์บอนแล้วจะเกิดอะไรบ้างขึ้นบ้าง บริษัทที่ซื้อคาร์บอนเครดิตจะดำเนินการอย่างไรหรือไม่ คณะกรรมการป่าชุมชนจะต้องรับผิดชอบหรือไม่อย่างไร คำถามเหล่านี้ยังคงเป็นปริศนาและยังไม่มีคำอธิบายจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน

2) ป่าชุมชนตำบลแม่ทา และตำบลทาเหนือ จังหวัดเชียงใหม่

ด้วยการริเริ่มของกรมป่าไม้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานพี่เลี้ยงในพื้นที่ คณะกรรมการป่าชุมชนในตำบลทาเหนือ 5 หมู่บ้าน และตำบลแม่ทา 7 หมู่บ้าน ถูกชักชวนให้เข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ให้เป็นผู้พัฒนาโครงการร่วมถือเป็นผู้ประสานงานหลักร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ในปี 2567 มูลนิธิฯ นำป่าชุมชนทั้ง 12 แห่งไปขึ้นทะเบียน T-VER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกโดยรวมเป็นโครงการเดียว ระยะเวลาของโครงการคือ 10 ปี สิ้นสุดโครงการในปี 2576 มีพื้นที่

ป่าชุมชนที่อยู่ภายใต้โครงการทั้งหมด 36,750.30 ไร่ โดยขอบเขตพื้นที่โครงการป่าชุมชนคาร์บอนจะเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่กรมป่าไม้กำหนดให้เป็นป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงคาดว่าจะว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาประเมินและรับรองคาร์บอนเครดิตในพื้นที่โครงการครั้งที่ 1 ในปี 2569

ตารางที่ 6 การขึ้นทะเบียนโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชนตำบลแม่ทา และตำบลทาเหนือ

ตำบล	ชื่อป่าชุมชน	พื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ TVER (ไร่)	รายได้ที่ได้รับปีที่ 1 (บาท)
ทาเหนือ	บ้านแม่ตะไคร้	2,148.62	644,586
	บ้านใหม่	3,101.84	930,552
	บ้านห้วยบง	2,035.31	610,593
	บ้านป่าจั่ว	3,209.69	962,907
	บ้านห้วยยาบ	2,109.74	632,922
แม่ทา	บ้านทาม่อน	4,169.22	1,250,766
	บ้านท่าข้าม	2,678.29	803,478
	บ้านค้อกลาง	2,785.62	835,686
	บ้านห้วยทราย	3,691.24	1,107,372
	บ้านปานอต	2,139.65	641,895
	บ้านดอนชัย	4,792.56	1,437,768
	บ้านใหม่ดอนชัย	3,888.52	1,166,556
	รวมทั้งหมด	36,750.30	11,025,090

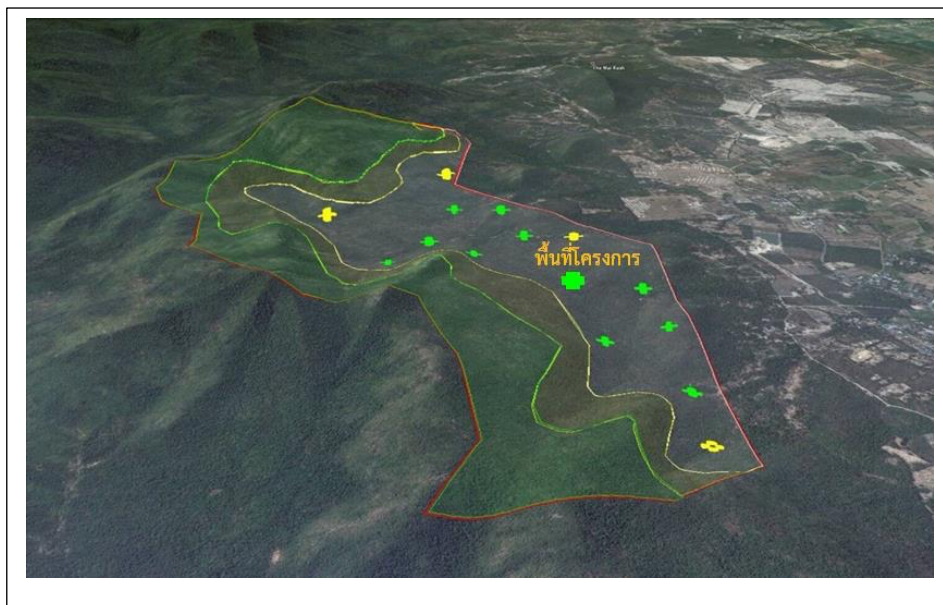
ที่มา: ผู้วิจัยปรับปรุงจากเอกสารที่เผยแพร่ในเวปไซต์องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (2568)

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงเป็นผู้ประสานงานและระดมทุนจากบริษัทเอกชนเพื่อนำมาขับเคลื่อนโครงการ TVER พบว่าภาคเอกชน³จ่ายเงินค่าพัฒนาโครงการให้กับมูลนิธิฯ 2,700 บาทต่อไร่ต่อ 3 ปี จากนั้นมูลนิธิฯ จึงจ่ายเงินให้คณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้าร่วมโครงการไร่ละ 1500 บาทต่อ 3 ปี แบ่งจ่ายออกเป็น 4 งวด ในอัตราที่แตกต่างกัน งวดแรกจ่ายเมื่อสิ้นสุดปีที่ 1 จำนวน 300 บาทต่อไร่ ส่วนที่เหลือจะจ่ายในปีที่ 2-4 จำนวนไร่ละ

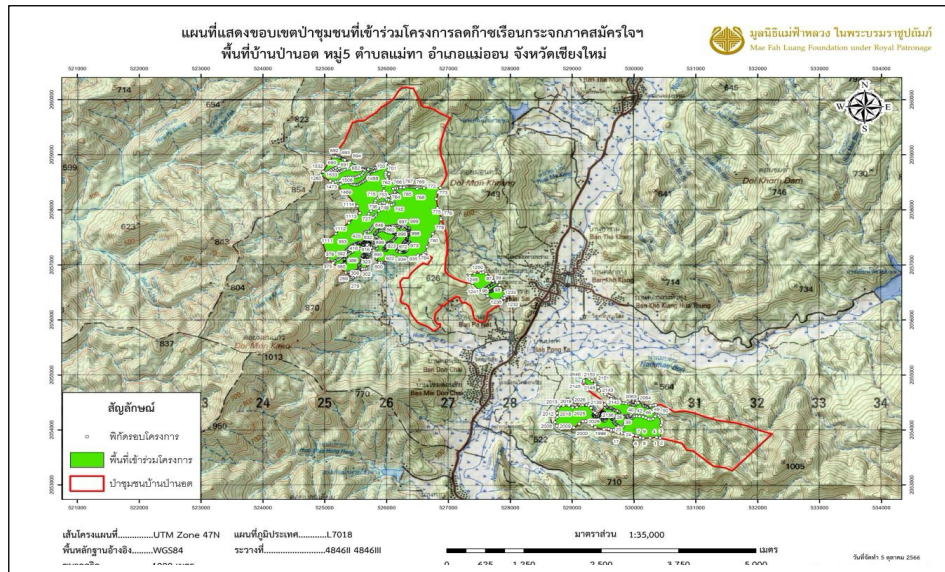
³ ภาคเอกชนที่สนับสนุนมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ระยะขยายผลหลังปี 2566 ได้แก่ บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) บริษัท โออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) บริษัท ราช กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) บริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) บริษัท ปตท. น้ำมัน และการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) บริษัท พีทีทีโกลบอล เคมิคอล จำกัด (มหาชน) บริษัท บริการเชื้อเพลิงการบินกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ธนาคารออมสิน บริษัท บางจาก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) บริษัท ยูนิชาร์ม (ประเทศไทย) จำกัด ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) บริษัท พกฤษา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) บริษัท น้ำตาลมิตรผล จำกัด

400 บาท ทางมูลนิธิฯ กำหนดให้คณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละแห่งจัดตั้งกองทุนเพื่อบริหารจัดการเงินที่ได้รับจากโครงการ โดยแบ่งออกเป็น 2 กองทุน สัดส่วน 60:40 ได้แก่ กองทุนดูแลป่าในพื้นที่ป่าชุมชน หรือเรียกว่า “กองทุนป่า” และกองทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ป่าชุมชน หรือเรียกว่า “กองทุนพัฒนา” อย่างไรก็ตาม สัดส่วนของการใช้จ่ายเงินระหว่างกองทุนอาจยืดหยุ่นได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละชุมชน

ภายใต้โครงการป่าชุมชนคาร์บอน ชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชนปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็น “ผู้ปฏิบัติงาน” สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการที่ถูกออกแบบไว้แล้ว ซึ่งกิจกรรมที่ชุมชนต้องรับผิดชอบตามเงื่อนไขการเข้าร่วมโครงการเกี่ยวข้องกับการป้องกันการบุกรุกทำลาย การอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน เช่น การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่าที่เกิดขึ้น เป็นต้น พบว่า กิจกรรมที่โครงการให้ความสำคัญมากที่สุดคือการป้องกันไฟ มีการระบุไว้ในเอกสารสัญญาว่าหากมีการบุกรุกทำลายป่าหรือเกิดไฟป่าซึ่งทำลายพื้นที่ป่าชุมชนมากกว่า 15% ของชุมชนอาจถูกหักเงินรายได้ตามสัดส่วนของการเกิดไฟป่าในพื้นที่ป่าชุมชนในปีนั้นๆ รายได้ส่วนใหญ่จึงถูกใช้เพื่อเป็นค่าจ้างและค่าใช้จ่ายสำหรับการลาดตระเวนไฟป่า ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายสำหรับสร้างถนนเข้าไปในพื้นที่ สร้างหอดูไฟ และอีกหลายกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการลดเชื้อเพลิงและป้องกันไฟป่า การบำรุงดูแลรักษากล้าไม้ในป่า เช่น การปลูกกล้าไม้เสริม การตายหญ้า คลุมโคนกล้าไม้ที่ปลูกในป่าชุมชน

ภาพที่ 5 แผนที่ป่าชุมชนบ้านไค้งตาบางและขอบเขตโครงการ TVER (อบก., 2567)

ภาพที่ 6 แผนที่ป่าชุมชนบ้านป่านอตและพื้นที่โครงการ (อบก., 2567)

แม้การดำเนินงานโครงการคาร์บอนเครดิตป่าชุมชนเพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้น แต่ผู้นำชุมชนทั้งสองตำบลมีความกังวลเกี่ยวกับการจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าโดยเฉพาะการป้องกันไฟแบบเด็ดขาด เนื่องจากป่าในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังมีการสะสมของใบไม้ที่ร่วงหล่นค่อนข้างมากซึ่งทำให้ป่ามีการปริมาตรเชื้อเพลิงสะสมมาก ถ้าเกิดไฟป่าขึ้นจะทำให้ไฟรุนแรงเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศป่าไม้ได้ นอกจากนี้ การป้องกันไม่ให้มีไฟเกิดขึ้นในป่าชุมชนอาจทำให้ผักและของป่าบางชนิดที่ชาวบ้านเคยเก็บหาใช้ประโยชน์หายไป เช่น เห็ดถอบ เห็ดระโงก ผักพ้อคำตีเมียว กระเจียว บอนเต่า เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านต้องคอยระแวดระวังการละเมิดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าในพื้นที่โครงการคาร์บอนเครดิตเพราะอาจผิดเงื่อนไขสัญญา เช่น การห้ามเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าบางพื้นที่ การห้ามตัดไม้ในป่าอนุรักษ์ การปลูกต้นไม้ทดแทนไม้ที่ถูกนำไปใช้ เป็นต้น

นอกจากนี้ คณะกรรมการป่าชุมชนยังแสดงความกังวลเกี่ยวกับความไม่แน่นอนเรื่องการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในอนาคตซึ่งยังไม่มีคำตอบชัดเจนว่าเป็นอย่างไร ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล ทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงอ้างว่าทางมูลนิธิฯ วางแผนจะดำเนินการรับรองคาร์บอนเครดิตทุกๆ 3 ปี โดยครั้งที่ 1 จะดำเนินการเมื่อสิ้นสุดปี 2569 ซึ่งคาร์บอนเครดิตที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากการดำเนินโครงการจะต้องโอนให้กับทางมูลนิธิฯ และจะทำโอนคาร์บอนเครดิตให้กับบริษัทต่างๆ เพื่อชดเชยเงินลงทุน อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการป่าชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอ้างว่าชุมชนสามารถขายคาร์บอนเครดิตให้กับบริษัทใดก็ได้ที่ตนสนใจอีกครั้งในภายหลัง อย่างไรก็ตามสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าคาร์บอนเครดิตที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการอาจต้องเป็นของผู้พัฒนาโครงการซึ่งก็คือมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน แต่เนื่องจากเงินลงทุนที่มูลนิธิฯ ระดมมาจากบริษัทเอกชนไว้

ละ 2700 บาท (จ่ายให้ชุมชนไร่ละ 1500 บาท) ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวนี้จึงเป็นไปค่อนข้างสูงกว่าทางคณะกรรมการป่าชุมชนต้องถ่ายโอนคาร์บอนเครดิตที่เกิดขึ้นให้กับมูลนิธิฯ เพื่อที่จะนำไปจัดสรรให้กับบริษัทที่จ่ายเงินค่าดำเนินโครงการ

โครงการคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าชายเลน

1) ป่าชายเลนชุมชนบ้านโคกยูง จังหวัดกระบี่

โครงการคาร์บอนเครดิตป่าชายเลนบ้านโคกยูง ตำบลคลองยาง อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ อยู่ระหว่างการขอขึ้นทะเบียนโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจตามมาตรฐานของประเทศไทย (T-VER) จากองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) ด้วยความไว้วางใจและระยะเวลาทำงานร่วมกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) มาเป็นระยะเวลาค่อนข้างนาน คณะกรรมการป่าชายเลนบ้านโคกยูงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิต โดยมีบริษัท สยามทีซี เทคโนโลยี จำกัด เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ

บ้านโคกยูงตั้งอยู่ติดกับทะเล มีพื้นที่อยู่อาศัยและทำเกษตร ประมาณ 5,500 ไร่ และมีพื้นที่ป่าชายเลน จำนวน 5,425 ไร่ ชุมชนบ้านโคกยูงเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตโดยการเชิญชวนของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) ภายใต้โครงการป่าชายเลนสำหรับชุมชน และโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตสำหรับชุมชน โดย ทช. ได้ออกประกาศขอเชิญชวนชุมชนท้องถิ่น/ชุมชนชายฝั่ง เข้าร่วมโครงการป่าชายเลนสำหรับชุมชน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566 หลังจากนั้น ทช. ได้ออกประกาศขอเชิญชวนชุมชนท้องถิ่น/ชุมชนชายฝั่ง ร่วมโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตสำหรับชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2566 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2566 ซึ่งชุมชนที่เข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตจะต้องขึ้นทะเบียนชุมชนท้องถิ่นและชุมชนชายฝั่งกับ ทช.

แน่นอนว่า กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเป็นเจ้าของพื้นที่ป่าชายเลนตามกฎหมาย รวมถึงเป็นเจ้าของโครงการคาร์บอนเครดิต โดยมีการดำเนินการภายใต้โครงการป่าชายเลนสำหรับชุมชน และโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตสำหรับชุมชน ในขณะที่ บริษัทสยามทีซี เทคโนโลยี จำกัด เป็นผู้พัฒนาโครงการ หรือบุคคลภายนอกที่ยื่นคำขอร่วมโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ภายใต้เงื่อนไขของโครงการดังกล่าวนี้ ทางบริษัทสยามทีซี เทคโนโลยี จำกัด ได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ หรือสัญญา เรื่องการดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิตสำหรับชุมชน ประจำปี พ.ศ. 2566 เมื่อเดือนมีนาคม 2566 และมอบเงินจำนวน 200,000 บาท ให้แก่ชุมชน เมื่อเดือนเมษายน 2566 จัดสรรเงินเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่งเสริมกลุ่มอาชีพ

ในชุมชน จำนวน 50,000 บาท ออมทรัพย์สลากออมสิน จำนวน 100,000 บาท และให้ทุนการศึกษา/ช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ จำนวน 50,000 บาท

บริษัท สยามทีซี เทคโนโลยี จำกัด และชุมชนบ้านโคกยาง (โดยคณะกรรมการป่าชายเลนป่าชุมชนบ้านโคกยาง จำนวน 3 คน) ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ เรื่องการดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลน เพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิต สำหรับชุมชน เนื้อที่ 3,110-2-07 ไร่ โดยมีกำหนดระยะเวลา 30 ปี สำหรับพื้นที่ที่ได้รับอนุมัตินั้น ถือเป็นการได้มาซึ่งสิทธิในการปลูกป่าและดูแลรักษาป่าชายเลนให้กับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเวลา 30 ปี ฉะนั้นในพื้นที่ตรงนี้ผู้ที่ได้รับอนุมัติโครงการไม่มีสิทธิไปล้อมรั้ว หรือไปปิดกั้นคนในชุมชน ในทางกลับกันคนในชุมชนทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่ ทั้งการทำเกษตรกรรม ทำประมงพื้นบ้าน จับสัตว์น้ำได้เหมือนเดิม ทางบริษัทมีหน้าที่ดูแลรักษาป่าชายเลนให้มีทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ทำให้ระบบนิเวศสมบูรณ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ของชุมชนต่อไป

ตามบันทึกข้อตกลงกำหนดให้ชุมชนต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการฟื้นฟู ลาดตระเวน ป้องกันการบุกรุกป่าชายเลนทั้งที่อำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็นของเจ้าหน้าที่เป็นหลัก ในเอกสารยังระบุว่าผลงานหรือทรัพย์สินทางปัญญาใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานภายใต้บันทึกข้อตกลงให้บริษัทเป็นผู้ทรงสิทธิ การแบ่งปันคาร์บอนเครดิตให้บริษัทได้รับส่วนแบ่ง 70% ส่วนชุมชนได้รับส่วนแบ่งเพียง 20%

2) การปลูกป่าในพื้นที่ป่าธรรมชาติของบริษัทเอกชน

การปลูกและฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าธรรมชาติของภาคเอกชนเป็นไปตามนโยบายการเพิ่มพื้นที่สีเขียวของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ผ่านมา หน่วยงานป่าไม้ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ตาม MOU ในการจัดหาและจัดสรรพื้นที่ป่าเพื่อให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้าไปลงทุนและดำเนินกิจกรรมปลูกป่าในพื้นที่ป่าธรรมชาติ พบว่า ในระหว่างปี 2565 – 2566 กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จัดสรรพื้นที่ปลูกป่าให้กับภาคเอกชนไปแล้วเกือบ 300,000 ไร่ เป็นพื้นที่ที่รับผิดชอบโดยกรมป่าไม้ ประมาณ 260,000 ไร่ และพื้นที่ภายใต้การบริหารจัดการของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ประมาณ 85,000 ไร่

ตารางที่ 7 การปลูกป่าของบริษัทเอกชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พ.ศ. 2565-66⁴

บริษัท	ปี (พ.ศ.)		รวม (ไร่)
	2565	2566	
บริษัท ผลิตภัณฑ์และวัสดุก่อสร้าง (ซีแพค)	400		400
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย	7,383.99	556.83	7,940.82
มูลนิธิไทยรักษ์ป่า		760	760
บริษัท พรีเมียมมาร์เก็ต จำกัด (มหาชน)		15	15
บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) – ปตท.สผ.		5,530	5,530
บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)		70,291.7	70,291.7
รวมทั้งหมด	7,783.99	77,153.53	84,937.52

ที่มา: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

รูปแบบการปลูกป่าของภาคเอกชนถูกกำหนดตามระเบียบของหน่วยงานป่าไม้ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การปลูกป่าเสริมระบบนิเวศ และการปลูกป่าใหม่หรือปลูกป่าทั่วไป โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ที่จะกำหนดเกณฑ์จำนวนต้นไม้ที่จะปลูก เช่น การปลูกป่าทั่วไปต้องปลูกต้นไม้ จำนวน 200 ต้นต่อไร่ พบว่า การเลือกพื้นที่โครงการปลูกป่าและการเลือกชนิดพันธุ์ไม้สำหรับปลูกในพื้นที่นั้นรับผิดชอบโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ บทบาทและความรับผิดชอบของบริษัทเอกชนก็คือ การสนับสนุนเงินดำเนินงานโครงการตั้งแต่การปลูกถึงการดูแลบำรุงรักษาต้นไม้ โดยหน่วยงานกำหนดระยะเวลาโครงการไว้ประมาณ 10 ปี ใช้งบประมาณดำเนินงานไร่ละ 5000 – 6000 บาท

จากการศึกษาของกรีนพีซ (ประเทศไทย) พบว่า บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และบริษัทในเครืออีก 7 บริษัท ตั้งเป้าหมายในระยะ 10 ปี ที่จะปลูกป่าชดเชยคาร์บอนถึง 2 ล้านไร่ ในช่วงปี 2565 – 2566 ทางบริษัท ปตท. ได้ปลูกป่าไปแล้วเกือบ 1 แสนไร่ ปลูกในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประมาณ 9 หมื่นไร่ และในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติประมาณ 1 หมื่นไร่ โดยทางบริษัทเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณการปลูกป่าเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 10 ปี (ปลูก 1 ปี ดูแลรักษา 9 ปี) หลังจากการปลูกเรียบร้อยแล้วทางบริษัทจะนำโครงการปลูกป่าไปขึ้นทะเบียน TVER กับทางองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกเพื่อขอรับรองคาร์บอนเครดิต

⁴ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช แบ่งกิจกรรมการปลูกป่าออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) ปลูกป่าทั่วไป (ไม่น้อยกว่า 200 ต้น/ไร่) 2) ปลูกปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำ (ไม่น้อยกว่า 25 ต้น/ไร่) 3) ปลูกต้นไม้ตามแนวเขตการบริหารเพื่อการอนุรักษ์ และ 4) ปลูกป่าชายเลน

ตามระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าไม้ บริษัทเอกชนที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปลงทุนปลูกป่าสามารถนำพื้นที่ป่าที่ปลูกมาเข้าร่วมและพัฒนาโครงการ T-VER เพื่อได้คาร์บอนเครดิตไปชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก กิจกรรมปลูกป่าถูกจัดให้เป็นการลด ดูดซับ และการกักเก็บก๊าซเรือนกระจกจากภาคป่าไม้ ทั้งนี้ ขั้นตอนการพัฒนาโครงการ TVER ภาคป่าไม้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก การขึ้นทะเบียนโครงการของผู้ที่ต้องการขายคาร์บอนเครดิตจากพื้นที่ป่า ขั้นตอนที่สอง การรับรองคาร์บอนเครดิต เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่ขึ้นทะเบียนกับ อบก. ในการตรวจประเมินและรับรองปริมาณคาร์บอนเครดิต และขั้นตอนสุดท้ายคือ การซื้อขายแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตที่ได้รับการรับรอง เช่นในกรณีของกลุ่มบริษัท ปตท. ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรและอนุญาตสำหรับโครงการปลูกป่าเพื่อคาร์บอนเครดิต ทางบริษัทมีเป้าหมายที่จะนำโครงการปลูกป่าทั้งหมดที่ปลูกได้ในแต่ละปีไปขึ้นทะเบียน T-VER กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจกเพื่อนำคาร์บอนเครดิตมาชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่บริษัทปล่อยขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ

คาร์บอนเครดิตในพื้นที่สีเขียวและสวนป่าเชิงเศรษฐกิจ

นอกจากพื้นที่ป่า รัฐไทยมีนโยบายขยายพื้นที่ป่าคาร์บอนไปยังพื้นที่ไปยังพื้นที่อื่นๆ ที่มีไม้ยืนต้นครอบคลุมอย่างน้อย 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่สวนป่าหรือป่าปลูก พื้นที่สวนยาง และพื้นที่สวนผลไม้ ผู้เล่นในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ผลักดันคาร์บอนเครดิตป่าไม้ในพื้นที่ป่าปลูกในพื้นที่ของตนเอง ในขณะที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยการยางแห่งประเทศไทย (กยท.) เสนอการยกระดับสวนยางพาราให้เป็นพื้นที่ป่าคาร์บอนโดยอ้างเหตุผลเรื่องเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรเจ้าของสวนและตอบสนองต่อนโยบายเศรษฐกิจสีเขียวและสังคมคาร์บอนต่ำของรัฐบาล ทั้งนี้ กยท. ได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ(MOU) กับองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก ในการพัฒนาโครงการบริหารจัดการคาร์บอนเครดิต พร้อมทั้งทำโครงการนำร่องในจังหวัดจันทบุรี เลย และสุราษฎร์ธานี และอ้างว่ามีเกษตรกรเจ้าของสวนยางเข้าร่วมโครงการมากกว่า 2,299 และมีพื้นที่รวมกันมากกว่า 50,000 ไร่

โครงการคาร์บอนเครดิตในสวนยางและพื้นที่สีเขียวเชิงเศรษฐกิจได้รับการตอบรับจากกลุ่มบริษัทเอกชนเป็นอย่างดี ส่วนหนึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับความไม่ซับซ้อนและยุ่งยากของระบบกรรมสิทธิ์บนที่ดินและกระบวนการขออนุญาตจากหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่เอื้อให้ภาคเอกชนสามารถเข้าถึงและแปลงสวนยางเป็นสินทรัพย์คาร์บอนเครดิตได้ ยกตัวอย่างเช่น ในปี 2567 บริษัท เจริญโภคภัณฑ์การเกษตร จำกัด ได้ขึ้นทะเบียนโครงการกักเก็บและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในสวนยางพารา บริษัท เจริญโภคภัณฑ์การเกษตร จำกัด จังหวัดเลย ประเมินการลด ดูดซับ และการกักเก็บก๊าซ

เรือนกระจกจากภาคป่าไม้และการเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรมในโครงการฯ จำนวน 3,400.35 ไร่ และต่อมาในปี 2568 บริษัทฯ เริ่มโครงการระยะที่ 2 โดยการเข้าไปสำรวจพื้นที่สวนยางแปลงใหญ่ พื้นที่ 2,182 ไร่ เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดทำโครงการลดก๊าซเรือนกระจกภาคสมัครใจ หรือ T-VER (ภาคเกษตร) พร้อมทั้งการตรวจสอบเอกสารสิทธิ์ที่ตั้งแปลงร่วมกับสำนักงานที่ดินจังหวัดอุทัยธานี สาขาบ้านไร่ เพื่อเตรียมความพร้อมในการขอขึ้นทะเบียนโครงการT-VER ต่อองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) โดยมีเป้าหมายรวมดำเนินโครงการฯปี 2568 จำนวน 6,900 ไร่

รัฐและองค์กรพันธมิตรที่ผลักดันกลไกคาร์บอนเครดิตป่าไม้มีความเชื่อว่าระบบตลาดคาร์บอนเป็นกลไกเสริมให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่ม สัมผัสอากาศได้ และยังช่วยเพิ่มพื้นที่สีเขียวลดโลกร้อน อย่างไรก็ตาม กลไกคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ที่รัฐผลักดันนั้นเป็นระบบที่ทำให้เกษตรกรและเจ้าของสวนต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งในเรื่องทุน ค่าใช้จ่าย และความรู้ในการจัดการตามเงื่อนไขของตลาดที่กำหนดไว้ พบว่าในมุมมองของเกษตรกรรายได้จากการขายคาร์บอนเครดิตจากต้นไม้ที่ปลูกเป็นเพียงรายได้เสริมเล็กน้อยสำหรับการบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูกซึ่งต้องใช้เวลาหลายสิบปีกว่าจะตัดต้นไม้มาใช้ได้ แต่หากพิจารณาเรื่องความคุ้มค่าในการลงทุนคาร์บอนเครดิตป่าไม้รวมถึงการบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนยังคงเป็นข้อคำถามและสิ่งที่เกษตรกรยังไม่แน่ใจ ดังคำสัมภาษณ์ของสมาชิกเครือข่ายธนาคารต้นไม้บ้านท่าลี่ จังหวัดขอนแก่น

“ผมมีต้นไม้ที่ปลูก 1 พันต้น ผมรออีก 30 ปี ถ้าไม่มีรายได้เลย 30 ปีนี้ ผมก็ต้องไปหารายได้ทางอื่นมา ตั้งแต่ผมทำคาร์บอนเครดิตมันก็ต้องมีเขาเรียกว่าเงินเอามาช่วยในการบำรุงรักษาป่า เอาจ่าย ๆ เป็นเงินค่าบำรุงรักษาป่าอย่างน้อยก็ปีละ 10 บาทต่อต้น 20 บาทต่อต้นต่อปี ก็จะเป็นส่วนที่ชาวบ้านได้เงินมาบำรุงรักษาป่า แล้วก็เหมือนสัญญาว่าเราจะรักษาต้นไม้ไป 20 ปีนะ จนกว่ามันจะโตพอที่จะใช้ ระหว่างที่สิ้นสุดโครงการต้นไม้มันก็จะพอใช้พอดีครับ และระหว่างที่ทำโครงการมันก็มีค่าบำรุงรักษาซึ่งเงินจากคาร์บอนเครดิตมันก็มาเป็นค่าใช้จ่ายตรงนี้ได้ ในแง่ของประชาชนทั่วไปที่มีรัฐเข้ามาช่วยหรือมีเจ้าภาพช่วยก็จะมองว่าอาจจะผ่อนค่าใช้จ่ายให้มันเบาขึ้นได้แต่ถ้าในมุมมองของเกษตรกรที่ไม่มีรัฐช่วยเหลือ แล้วพวกผมเป็นประชาชนทั่วไปผมอยากรวมกลุ่มทำเงิน 300,000-400,000 บาทจะมาทำโครงการ เราต้องออกกันเองแต่เราต้องมาเสี่ยงว่าคาร์บอนเครดิตที่ได้เนี่ยราคาจะเท่าไรครับเพราะมันไม่มีราคามาตรฐาน ครับ ที่ซื้อกัน 3,000 บาท เป็นราคา CSR จาก ธกส. ซึ่งเขาเห็นคุณค่าชุมชนจริง ๆ เขาจึงกล้าซื้อในราคา 3,000 บาท แต่ถามว่าธุรกิจทั่วไปที่ทุกคนมุ่งจะเป็น Neutrality กันเขาจะยอมซื้อเท่าไร แล้วมีอีกกลุ่มบริษัท ทำเองใช้เองใช้เองก็มีตอนนี้เราก็เปิดให้เข้าพื้นที่ เราก็เปิดให้เข้ามาร่วมลงทุนกับป่าชุมชนต่าง ๆ ที่มีพื้นที่อยู่ ก็ถามว่าถ้าเราจะเดินเรื่องนี้จริง ๆ ให้มันเป็น Neutrality จริง ๆ ความเป็นไปได้ขนาดไหนถ้าเอาป่าในกรุงเทพฯมาเป็นไปได้แต่เกษตรกรผู้รักษา

ป่า ประชาชนผู้ที่ต้องดูแลสิ่งเหล่านี้ มันคุ้มกับเขาไหม เขาจะล้มตาอำปากได้จากปรากฏการณ์นี้ไหม? ผมมองว่ายังไม่ขนาดนั้นยังเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้ประชาชนได้ขนาดนั้น ยกเว้นว่าราคามันจะสูง แล้วสามารถจูงใจได้ และมีคนมาช่วยเรื่องค่าใช้จ่ายในการรับรองมันถึงจะเริ่มคุ้ม” (สัมภาษณ์ 24 กรกฎาคม 2567)

อาจกล่าวได้ว่า ระบบตลาดคาร์บอนและการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในภาคป่าไม้นั้นยังต้องอาศัยการลงทุนและปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกค่อนข้างสูงโดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการทวนสอบและตรวจรับรองคาร์บอนเครดิตซึ่งค่อนข้างสูง ชุมชนและเกษตรกรเจ้าของที่ดินยังไม่มีต้นทุนและศักยภาพเพียงพอที่จะรองรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ การกำหนดราคาซื้อขายคาร์บอนเครดิตป่าไม้ส่วนใหญ่ถูกกำหนดจากหน่วยงานภายนอกและผู้พัฒนาโครงการ เป็นราคาที่ยังไม่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง ดังนั้น รายได้จากโครงการคาร์บอนเครดิตเป็นเพียงรายได้เสริมของเกษตรกรและชุมชนในการจัดการต้นไม้และป่า รายได้ทั้งหมดยังไม่ช่วยยกระดับรายได้ของครัวเรือนและชุมชนได้อย่างมีนัยยะสำคัญ

สรุปคุณลักษณะของโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้

คุณลักษณะ	ป่าชุมชนแม่ออน	ป่าชุมชนโค้งตา บาง	ป่าชายเลนชุมชน บ้านโคกยูง	กลุ่มธนาคารต้นไม้ บ้านท่าลี่
ประเภท รูปแบบ โครงการ	TVER มาตรฐาน ประเภทโครงการ ควบรวม	TVER มาตรฐาน ประเภทโครงการ เดี่ยว	อยู่ระหว่างการขึ้น ทะเบียน	TVER มาตรฐาน ประเภทโครงการ ควบรวม
เจ้าของโครงการ	กรมป่าไม้	กรมป่าไม้ และ คณะกรรมการป่า ชุมชน	กรมทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่ง	วิสาหกิจชุมชน ธนาคารต้นไม้บ้าน ท่าลี่
ผู้พัฒนาโครงการ	มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และคณะกรรมการ ป่าชุมชน	กรมป่าไม้	บริษัทสยาม ทีซี เทคโนโลยี จำกัด และคณะกรรมการ ป่าชุมชน	ธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร (ธกส.)
การตรวจสอบ additionality	ไม่ต้อง	ไม่ต้อง	ไม่ต้อง	ไม่ต้อง
สัดส่วนการแบ่งปัน คาร์บอนเครดิต	ชุมชน 50% ผู้พัฒนาโครงการ 40% และกรมป่า ไม้ 10%	ชุมชน 90% กรม ป่าไม้ 10%	บริษัทและชุมชน 90% กรม ทช. 10%	วิสาหกิจชุมชนฯ 100%

คุณลักษณะ	ป่าชุมชนแม่ออน	ป่าชุมชนโค้งตา บาง	ป่าชายเลนชุมชน บ้านโคกยูง	กลุ่มธนาคารต้นไม้ บ้านท่าลี่
ระบบการซื้อขาย และจ่ายเงิน	จ่ายล่วงหน้า1500 แบ่งจ่าย 4 งวด	คาร์บอนเครดิต 3000 บาท/หนึ่ง หน่วย	บริษัทจ่ายเงิน ล่วงหน้าแบบให้ เปล่า 200000 บาท และจะจ่ายไร่ ละ 300-400 บาท ในปีที่ 1	ธกส. ออก ค่าใช้จ่ายให้ก่อน แล้ววิสาหกิจจ่าย คืนเมื่อขาย คาร์บอนเครดิตได้ ธกส. รับซื้อตันละ 3000 บาท

บทที่ 4

เฟคกรีน: กักตักและความล้มเหลวของคาร์บอนเครดิตป่าไม้

ในบทนี้จะนำเสนอให้เห็นหลุมพรางและความล้มเหลวของกลไกตลาดคาร์บอนในการเปลี่ยนผ่านสภาพอากาศที่เป็นธรรม รัฐและเครือข่ายคาร์บอนเครดิตอ้างอยู่เสมอว่ากลไกตลาดคาร์บอนเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพที่จะช่วยให้ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนและการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ แท้ที่จริงแล้วกลไกคาร์บอนเครดิตคือหลุมพรางที่รัฐและกลุ่มทุนสีเขียวสร้างขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่จะลดและยุติการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดก๊าซเรือนกระจกสาเหตุหลักของปัญหาโลกร้อน โครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ซึ่งรัฐและทุนสีเขียวอ้างว่าเป็นสถานการณ์แบบ win-win ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันนั้นเป็นเพียงมายาคติ และเป็นกระบวนการแปลงทรัพยากรส่วนร่วมของชุมชนเป็นสินทรัพย์ของทุน ในท้ายที่สุดชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนที่อาศัยทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพจะถูกกลืนสิทธิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรซึ่งถูกถ่ายโอนไปเป็นสินทรัพย์ของทุน กลไกตลาดคาร์บอนจึงส่งผลให้ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคมและนิเวศที่มีอยู่รุนแรงมากขึ้น

มายาคติและการกล่าวอ้างของรัฐ-ทุนเกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตป่าไม้

รัฐและเครือข่ายพัฒนากลไกตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้มักมีความเชื่อร่วมกันว่าชุมชนที่ร่วมกันดูแลและฟื้นฟูป่าให้กลับมาเป็นป่าที่สมบูรณ์แล้วก็จะได้รับประโยชน์จากการลงทุนลงแรง และพื้นที่ป่านั้นก็มีศักยภาพในการกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของภาคเอกชนที่มีความต้องการในการลดปริมาณการปล่อยก๊าซตามเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนขององค์กร ดังข้อความที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ดังต่อไปนี้

“โครงการจัดการคาร์บอนเครดิตในป่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นจากแนวคิดเรื่อง “คาร์บอนเครดิต” (Carbon Credit) ในภาคการเกษตรและป่าไม้ นั่นคือ ต้นไม้สามารถกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์ได้ และในประเทศไทยมีชุมชนที่ดูแลป่าดีอยู่แล้ว และในอีกทางหนึ่ง มีภาคเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของตน ดังนั้น มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงเชื่อมให้ชุมชนต้นน้ำและปลายน้ำได้สนับสนุนกัน และเกิด win-win situation หรือสถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์ อันเป็นการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

เริ่มจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งมีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการสำรวจแปลงป่าเพื่อประเมินการกักเก็บคาร์บอนไดออกไซด์ เข้าไปให้ความรู้และสร้างทักษะ พร้อมทั้งถ่ายทอดกระบวนการทำงาน และเป็นที่

ปรึกษาแก่ชุมชนที่ต้องการ เพื่อให้ชุมชนมีฐานข้อมูลปริมาณการกักเก็บคาร์บอนฯ อย่างเป็นระบบ พร้อมสำหรับการขึ้นทะเบียนปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลด/กักเก็บได้ ภายใต้ตลาดคาร์บอนภาคสมัครใจของประเทศ ไทยผ่านหน่วยงานภาครัฐ โดยภาคเอกชนเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ และได้รับคาร์บอนเครดิต เพื่อนำไปลด ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของตน ในขณะที่ชุมชนเกิดรายได้เสริมจากการดูแลป่า ซึ่งจะอยู่ใน รูปแบบกองทุนของหมู่บ้าน สามารถใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและดูแลรักษาป่าต่อไป (<https://www.maefahluang.org/domestic-program-08/> เข้าถึง 25 กรกฎาคม 2568)”

“win-win situation หรือสถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์” เป็นเพียงมายาคติของรัฐและผู้พัฒนา โครงการคาร์บอนเครดิตซึ่งพยายามฉายภาพว่าภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้นั้นทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรัฐ หรือหน่วยงานป่าไม้ ภาคเอกชน และชุมชน ต่างก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นคือ รัฐได้ฟื้นป่าตามนโยบายป่า ไม้ เอกชนได้คาร์บอนเครดิตไปชดเชยคาร์บอนฟุตพริ้นต์ขององค์กร ในขณะที่ชุมชนที่ดูแลรักษาป่าก็จะมี รายได้และเงินกองทุนสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตและดูแลรักษาป่า อันที่จริงแล้วโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ เป็นกลยุทธ์ของรัฐและทุนสีเขียวตามยุทธศาสตร์ชาติที่ต้องการผลักดัน “เศรษฐกิจสีเขียว” หรือการพัฒนาที่ มิตรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งแน่นอนว่าเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทุนสามารถใช้ “นิเวศบริการ” จากผืนป่าและระบบ นิเวศธรรมชาติมาเป็นทุนสำหรับการผลิตเพื่อสร้างผลประโยชน์และกำไรได้อย่างต่อเนื่อง นั่นคือการพัฒนา โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้เอื้อให้กลุ่มทุนได้คาร์บอนเครดิตไปชดเชยการปล่อยก๊าซเพื่อให้สามารถยังคงทำ การผลิตได้ตามปกติและต่อเนื่องซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ถูกและคุ้มค่าทางการเงินมากที่สุดเมื่อเทียบกับวิธีการอื่นๆ ใน การบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน ในแง่นี้ กลไกคาร์บอนเครดิตป่าไม้จึงเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่ม ทุนและผู้พัฒนาโครงการมากกว่าผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับเพียงค่าจ้างในการดูแลรักษาป่าภายใต้ โครงการคาร์บอนเครดิต

แต่ที่จริงแล้ว ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของตนเองซึ่งรัฐมีหน้าที่ในการ สนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการป่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติสิทธิชุมชนไว้ในมาตรา 43 ซึ่งระบุว่า บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของ ท้องถิ่นและของชาติ รวมถึงการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน ในขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 ยัง รับรองและให้สิทธิชุมชนในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนของตนเองซึ่งมี พลวัตแตกต่างหลากหลายตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละพื้นที่ รัฐมีหน้าที่ในการสนับสนุนและ ส่งเสริมให้ชุมชนมีแผนการจัดการใช้ประโยชน์จากป่าให้สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายและมีพลวัต

สูง การกล่าวอ้างว่า “ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน” ภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตจึงเท่ากับเป็นการลดทอนความสลับซับซ้อนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับป่าและดีกรอบไว้เฉพาะมิติเรื่องรายได้กับคาร์บอนเครดิตซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและกลุ่มชาวบ้านที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้สำหรับการดำรงชีพ

นอกจากนี้ ความเชื่อว่าโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนถือเป็นกับดักความเหลื่อมล้ำทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เบี่ยงเบนความสนใจของชุมชนและประชาชนทั่วไปจากการอนุรักษ์ป่าเพื่อการดำรงชีพและปรับตัวต่อผลกระทบจากการที่สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงอย่างสุดซึ้ง ไปติดอยู่กับจำนวนรายได้และกองทุนที่จะได้รับการดำเนินโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ ในแง่นี้ อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าการจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนและดูแลรักษาป่าภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตอาจเป็นกลยุทธ์ของรัฐและกลุ่มทุนที่ต้องการปกปิด บิดเบือน และซ่อนหลบเจตนาที่แท้จริงในการพัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิต

หลุมพรางคาร์บอนเครดิตป่าไม้และการลิดรอนสิทธิชุมชน

โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้เป็นหลุมพรางของรัฐและทุนนิยมสีเขียวซึ่งจำกัด ลดทอน และลิดรอนสิทธิชุมชนท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ และชนพื้นเมืองในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรป่าไม้เพื่อการดำรงชีพตามฐานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การเข้าร่วมโครงการของชุมชนอยู่บนเงื่อนไขการรับรู้ข้อมูลด้านเดียวและความรู้ความเข้าใจที่ค่อนข้างจำกัด พบว่า รัฐและผู้พัฒนาโครงการมักเลือกใช้เทคนิคการโฆษณาชวนเชื่อ และพูดความจริงเพียงครึ่งเดียวในการหวานล่อให้ชุมชนเข้าร่วมพัฒนาและดำเนินโครงการ พวกเขามักพูดซ้ำแล้วซ้ำอีกถึงตัวเลขและผลประโยชน์ทางการเงินที่ชาวบ้านและชุมชนจะได้รับจากการเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตพร้อมกับให้ความหวังว่าชีวิตของพวกเขาจะดีขึ้น ชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ รัฐและผู้พัฒนาโครงการยังให้คำสัญญาว่าชุมชนจะได้รับการส่งเสริมอาชีพให้คนอยู่ร่วมกับป่า เช่น การผลิตภาชนะจากเศษใบไม้ของชุมชน ตลาดของป่าชุมชนของชุมชน กลุ่มเลี้ยงผึ้งโพรงของชุมชน เป็นต้น มีการใช้ข้อมูลตัวเลขและสถิติเพื่อยืนยันและสร้างความเชื่อมั่น เช่น การประชาสัมพันธ์จำนวนหมู่บ้านและป่าชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ จำนวนรายได้ที่ชุมชนได้รับ สถิติการเกิดไฟในพื้นที่โครงการลดลง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ขาดหายหรือถูกกลบจากเรื่องเล่าของรัฐและผู้พัฒนาโครงการ ก็คือโอกาสและความเท่าเทียมของสมาชิกในชุมชนในการเข้าถึงและได้ประโยชน์จากโครงการคาร์บอนเครดิตอย่างแท้จริง พวกเขามักเห็นชุมชนแบบหยุดนิ่ง แบบราบ และไม่มีพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชน เรื่องเล่าคาร์บอนเครดิตไม่เคยพูดถึงมิติความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรในระดับชุมชน ไม่พูดถึงบทบาทชายหญิงและความเท่าเทียมระหว่างสมาชิกชุมชนที่แตกต่างกัน ชาวบ้านที่ยากจนและไร้ที่ดินและยังต้องพึ่งพิงผลผลิตจากป่าเพื่อ

ดำรงชีพอาจต้องการโอกาสและการเข้าถึงที่ดินที่มั่นคงมากกว่าที่จะหวังเพียงแค่รายได้แบบชั่วคราวจากการร่วมกิจกรรมของโครงการคาร์บอนเครดิต

รัฐและกลุ่มทุนมักใช้สถานภาพและอำนาจที่เหนือกว่าในการชักจูงและโน้มน้าวให้ผู้นำชุมชนคล้อยตามและตัดสินใจเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ การเข้าร่วมโครงการคาร์บอนเครดิตของชุมชนนั้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับหน่วยงานภาครัฐ ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี กรมป่าไม้ทำงานร่วมกับชุมชนในรูปแบบป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน มีการสนับสนุนงบประมาณทำกิจกรรมการจัดการป่าพาไปศึกษาดูงาน พร้อมทั้งการมอบรางวัลต่างๆ มากมาย การพัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิตร่วมกันระหว่างกรมป่าไม้กับชุมชนบ้านโค้งตาบางจึงอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเชิงลึกเกี่ยวกับเงื่อนไขการเข้าร่วมโครงการฯ ของชุมชนนั้นสืบเนื่องจากการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการคาร์บอนเครดิตแบบจำกัดและไม่รอบด้าน ผู้พัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิตมักเลือกนำเสนอเฉพาะด้านบวกเกี่ยวกับงบประมาณและรายได้ที่ชุมชนจะได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ แต่ชุมชนไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการตลาดซื้อขายคาร์บอนของภาคเอกชนรวมถึงปัญหาการฟอกเขียว ในแง่นี้ การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ ของชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชนจึงไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง

กลไกการซื้อขายและชดเชยคาร์บอนเครดิตภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้เปิดโอกาสให้กลุ่มทุนและภาคธุรกิจเอกชนเข้าไปครอบครองทรัพยากรของชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่า โดยมีภาคราชการคอยเอื้อและสนับสนุนทางนโยบายผ่านการกำหนดระเบียบการแบ่งปันคาร์บอนและการทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ร่วมกับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวนี้ภาคเอกชนสามารถเข้าไปทำโครงการปลูกและฟื้นฟูป่าไม้ทั้งในพื้นที่ป่าธรรมชาติในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป่าชายเลน รวมถึงพื้นที่ชายฝั่ง และภายใต้นโยบายของรัฐบาลชุดนี้ยังจะเปิดโอกาสให้เอกชนเข้าไปปลูกป่าในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้กับประชาชน เช่น พื้นที่ คทช. และ สปก. เป็นต้น และด้วยเงื่อนไขของกฎระเบียบที่กำหนดโดยรัฐ บริษัทและกลุ่มทุนสามารถทำสัญญาซื้อขายคาร์บอนเครดิตกับชุมชนท้องถิ่น และสามารถครอบครองเป็นเจ้าของทรัพยากรในพื้นที่ป่าที่ชุมชนจัดการและใช้ประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้ โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้สร้างเงื่อนไขและจำกัดการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของกลุ่มคนเปราะบางในชุมชนที่ยังคงต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าเพื่อดำรงชีพ ทั้งนี้ การกำหนดเขตพื้นที่โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ที่ซ้อนทับไปบนพื้นที่ป่าชุมชนทำให้การเก็บหาของป่าและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ เช่น การเลี้ยงสัตว์ มีเงื่อนไขและต้องถูกจำกัดมากขึ้น แม้ผู้พัฒนาโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้จะพยายามอธิบายว่า ภายใต้ระยะเวลาการดำเนินของโครงการชุมชนสามารถเข้าไปเก็บหาของป่าได้เช่นเดิม แต่ก็ไม่มีหลักประกันใดๆ ว่าเมื่อระยะเวลาผ่านไปกิจกรรมการใช้ประโยชน์จะยังคงปฏิบัติได้ เพราะแน่นอนว่า

สิ่งที่ผู้พัฒนาต้องการในระยะยาวคือปริมาณคาร์บอนเครดิตที่เพิ่มขึ้น และการเข้าไปเก็บค่าใช้จ่ายประโยชน์ในป่าชุมชนอาจจะกระทบและขัดแย้งกับเป้าหมายของโครงการ

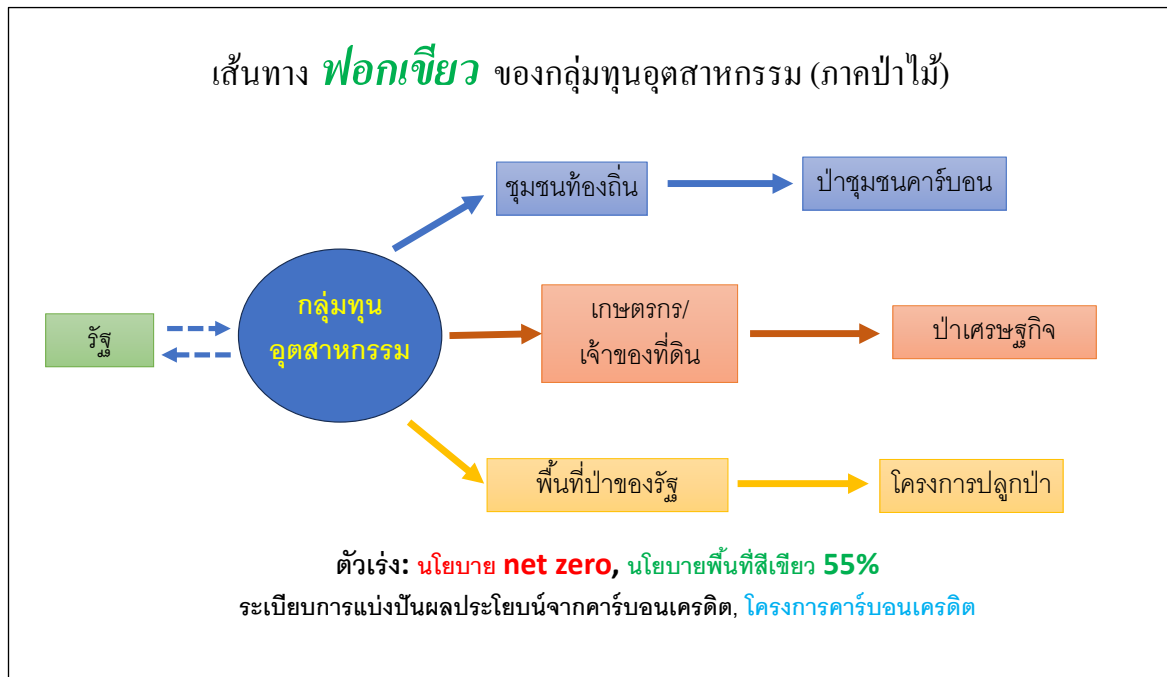
ป่าคาร์บอนเป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เราต่างตระหนักดีว่าความหลากหลายทางชีวภาพคือหัวใจสำคัญของความมั่นคงและอธิปไตยทางอาหารของชุมชน ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประชาสัมพันธ์การปลูกป่าเพื่อลดโลกร้อน รณรงค์พันธุ์ไม้ที่สามารถนำไปปลูกเพื่อสร้างรายได้และลดโลกร้อน จำนวน 58 ชนิดพันธุ์ แต่ดูเหมือนว่ารัฐเองไม่เคยให้ข้อมูล และการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเหมาะสมและการคัดเลือกชนิดพันธุ์ไม้ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศดั้งเดิม การรณรงค์ยังคงเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เน้นการสร้างรายได้จากไม้ที่ปลูก และมุ่งไปที่การเคลมจำนวนคาร์บอนเครดิตจากต้นไม้มาจนเกินไป การส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพียง 58 ชนิดน่าจะเป็นภัยคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพและในระยะยาวอาจหมายถึงภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชีวิต นอกจากนี้ โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ที่เน้นการเพิ่มปริมาณคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ป่าอย่างเข้มข้นจริงจัง อาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมการจัดการทรัพยากรของชุมชน และยังลดทอนคุณค่านิเวศบริการป่าไม้ที่หลากหลายและซับซ้อน ให้เหลือเพียงป่าเพื่อคาร์บอนเครดิตเพียงมิติเดียว

ในระยะยาวคาร์บอนเครดิตป่าไม้จะเปลี่ยนมุมมองและความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ กลไกการประเมินคาร์บอนเครดิตจะแปลงระบบนิเวศป่าไม้เป็นสินทรัพย์คาร์บอนเครดิตซื้อขายในระบบตลาดคาร์บอน วิธีการและเทคนิคการประเมินนี้ลดทอนความซับซ้อนและคุณค่าที่หลากหลายของนิเวศบริการป่าไม้ให้เหลือเพียงแหล่งดูดซับก๊าซเรือนกระจก มิติทางจิตวิญญาณและความสัมพันธ์กับระบบนิเวศธรรมชาติในมิติความงาม และ สุขภาวะแบบองค์รวม (well being) ที่ไปพันการครอบงำของเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมและวิทยาศาสตร์ป่าไม้กระแสหลักจะเป็นไปได้ยากในกระแสของตลาดคาร์บอน การลดทอนคุณค่าของนิเวศบริการที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาติให้หดแคบเหลือเพียงมิติทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในระยะยาว

การฟอกเขียวของทุนผ่านกลไกชดเชยคาร์บอน

ภาคธุรกิจและบริษัทขนาดใหญ่หลายบริษัทตัดสินใจลงทุนปลูกป่าทั้งการปลูกในพื้นที่ของตนเองและขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าของรัฐในการทำโครงการปลูกป่าลดโลกร้อน โครงการปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อคาร์บอนเครดิตถูกอ้างในฐานะกลยุทธ์ของบริษัทในการบรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอนและการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเท่ากับศูนย์ หรือ Net Zero อันที่จริงแล้วการชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของภาคอุตสาหกรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยี การใช้เครื่องดักจับคาร์บอน เป็นต้น

แต่บริษัทมักเลือกการปลูกป่าเพราะเป็นวิธีการที่ง่าย สะดวก และลงทุนน้อยเมื่อเทียบกับวิธีการอื่นๆ การจัดหาคาร์บอนเครดิตจากการปลูกป่าจึงเป็นที่นิยมของภาคธุรกิจเพราะสามารถช่วยลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายของบริษัท อีกทั้งยังได้ภาพลักษณ์ที่ดีในการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศและสามารถรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างแท้จริงนั้นเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขและปัจจัยมากมายหลายประการ การปลูกต้นไม้เพื่อลดโลกร้อนขององค์กรธุรกิจแม้เกิดจากความปรารถนาดี แต่ในหลายกรณีอาจเป็นอันตรายต่อโลก ระบบนิเวศ และชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 7 เส้นทางฟอกเขียวผ่านการปลูกป่าของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมในประเทศไทย

สำนักข่าว BBC เคยเผยแพร่บทความเรื่อง How phantom forests are used for greenwashing เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2565 บทความนี้ตั้งคำถามและนำเสนอให้เห็นว่าการปลูกป่าที่ไม่ได้ป่านั้นถูกใช้เพื่อการฟอกเขียวของธุรกิจอย่างไร เนื้อหาของบทความพูดถึงโครงการปลูกป่าที่ดำเนินงานโดยภาครัฐและบริษัทเอกชนในประเทศฟิลิปปินส์ อินเดีย และอีกหลายประเทศในทวีปแอฟริกา และชี้ให้เห็นว่าในช่วงระยะ 5 ปีที่ผ่านมารัฐบาลในประเทศต่างๆ เหล่านี้อ้างโครงการปลูกป่าเพิ่มพื้นที่ป่าเพื่อดูดักจับคาร์บอนไดออกไซด์ ภาครัฐและภาคธุรกิจหันมาใช้กิจกรรมการปลูกป่าเป็นกลยุทธ์หลักในการต่อสู้กับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สิ่งที่บทความนี้ให้บทเรียนกับเราก็คือ ในหลายๆ กรณีพื้นที่ป่าปลูกที่อ้างโดยรัฐและบริษัทนั้นไม่มีอยู่จริง มีเพียงตัวเลขการปลูกป่าที่อยู่บนกระดาษเท่านั้น สาเหตุหลักๆ ก็เนื่องจากโครงการเหล่านี้ไม่ได้ทำตามสัญญาที่ให้ไว้ บางครั้งต้นไม้ที่ปลูกก็ตายหมดหรือถูกตัดไปใช้ประโยชน์เมื่อถึงระยะเวลาการตัดฟัน อย่างเช่นในกรณีของ

อินเดีย บทความนำเสนอให้เห็นว่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา รัฐอุดรประเทศได้อ้างว่าปลูกต้นไม้หลายสิบล้านต้น แต่เมื่อทาง BBC ไปตรวจสอบพื้นที่โครงการปลูกป่าก็พบว่ามีต้นไม้เพียงไม่กี่ต้นเท่านั้นที่รอดและยังมีชีวิตอยู่

บทความอีกชิ้นหนึ่งเผยแพร่โดยมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด แสดงความกังวลต่อโครงการปลูกป่าขนาดใหญ่ที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ บทความชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนการปลูกต้นไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในประเทศชิลี ส่งผลให้สูญเสียป่าธรรมชาติที่มีคุณค่าทางความหลากหลายทางชีวภาพ และป่าปลูกเหล่านี้ช่วยเพิ่มการกักเก็บคาร์บอนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น บทความนี้ยังนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์ของโครงการปลูกป่าขนาดใหญ่ที่อ้างว่าต้องการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น โครงการ Bonn Challenge ที่พยายามฟื้นฟูพื้นที่ป่าซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ารัฐแคลิฟอร์เนียถึงแปดเท่าภายในปี 2573 และโครงการ Trillion Trees ที่พยายามปลูกต้นไม้ให้มากที่สุดตามชื่อของโครงการ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการออกแบบนโยบายและการดำเนินงานโครงการปลูกต้นไม้ไม่ค่อยตระหนักถึงองค์ความรู้ทางนิเวศวิทยาทำให้โครงการต่างๆ เหล่านี้มีความเสี่ยงสูงที่จะทำให้สิ้นเปลืองเงินงบประมาณ และอาจทำให้สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอีกด้วย

การปลูกป่าจำนวนมหาศาลในระยะเวลาที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก การปลูกต้นไม้ช่วยสร้างภาพลักษณ์ให้กับองค์กรธุรกิจในการรักษาสິงแวดล้อม บริษัทและภาคธุรกิจมักจะนำเสนอเพียงพื้นที่ปลูกป่าที่ดำเนินการปลูกไปแล้วว่ามีขนาดพื้นที่จำนวนเท่านั้นเท่านี้ แต่พวกเขามักไม่ค่อยนำเสนอสภาพพื้นที่ป่าหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมปลูกป่า ป่าที่ปลูกจึงเป็นตัวเลข เป็นเพียงป่าบนกระดาษ แต่ไม่มีป่าเกิดขึ้นในพื้นที่จริง หรือเป็นเพียง “ป่าทิพย์” การเลือกชนิดไม้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับระบบนิเวศดั้งเดิมถือเป็นโจทย์ใหญ่ของการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูป่า การทำโครงการปลูกป่าลดโลกร้อนอาจเริ่มต้นความปรารถนาดีที่จะช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าให้ และสามารถมีต้นไม้ช่วยในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ แต่ความปรารถนาดีหากขาดความเข้าใจทางนิเวศวิทยา และขาดความตระหนักเชิงนิเวศ การปลูกป่าและต้นไม้อาจเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศและความหลากหลาย

การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศต้องมีการวางแผนที่เหมาะสม มีการสำรวจและประเมินสภาพพื้นที่เพื่อทราบถึงระบบนิเวศดั้งเดิมของพื้นที่นั้นๆ แล้วจึงคัดเลือกชนิดไม้ที่จะปลูกให้สอดคล้องและเหมาะสมกับระบบนิเวศดั้งเดิม โครงการปลูกป่าลดโลกร้อนส่วนใหญ่ไม่เคยอธิบายว่าพวกเขาปลูกต้นไม้ชนิดใด และปลูกที่ไหน สภาพพื้นที่เป็นอย่างไร การปลูกป่าลดโลกร้อนในพื้นที่ขนาดใหญ่โตมหาศาลบางโครงการมีขนาดพื้นที่ถึง 1 ล้านไร่ เพื่อประหยัดต้นทุน ผู้ปลูกมักจะเลือกกล้าไม้ราคาถูกและหาง่าย กล้าไม้เหล่านี้อาจไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และระบบนิเวศดั้งเดิม ถึงแม้ว่าการปลูกป่าในลักษณะนี้จะทำให้มีต้นทุนค่อนข้างต่ำและสามารถปลูกต้นไม้ใน

พื้นที่กว้าง แต่อัตราการรอดตายของกล้าไม้ค่อนข้างต่ำ ทำให้มีจำนวนต้นไม้ที่รอดตายและเหลืออยู่ในพื้นที่โครงการเพียงไม่กี่ต้นเท่านั้น และประเด็นที่น่ากังวลก็คือ ต้นไม้บางชนิดที่นำไปปลูกไม่ได้เป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่นดั้งเดิมอาจเป็นอันตรายต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศในระยะยาว

แม้ในปัจจุบันภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องออกมารณรงค์พันธุ์ไม้ที่สามารถนำไปปลูกเพื่อสร้างรายได้และลดโลกร้อน จำนวน 58 ชนิดพันธุ์ แต่ดูเหมือนว่าภาครัฐเองก็ไม่เคยให้ข้อมูล และการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเหมาะสมและการคัดเลือกชนิดพันธุ์ไม้ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศดั้งเดิม การรณรงค์ยังคงเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เน้นการสร้างรายได้จากไม้ที่ปลูก และมุ่งไปที่การเคลมจำนวนคาร์บอนเครดิตจากต้นไม้มากจนเกินไป ความตระหนักเชิงนิเวศของการปลูกต้นไม้ยังคงเป็นประเด็นและความท้าทายในการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ

โครงการปลูกป่าลดโลกร้อนมักจะจัดกิจกรรมปลูกต้นไม้แบบ “ปลูกแล้วไป” บริษัทและภาคธุรกิจมักจะไม่มีการดูแลและบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูกอย่างต่อเนื่อง มีบทเรียนที่ชัดเจนว่าในประเทศเขตร้อนการปลูกต้นไม้แล้วปล่อยเติบโตตามธรรมชาติมักไม่ค่อยประสบความสำเร็จ กล้าไม้ที่ปลูกต้องอาศัยระยะเวลาหลายปีในการเติบโตเป็นไม้ใหญ่ จำเป็นอย่างยิ่งต้องดูแลรักษาต้นไม้อย่างต่อเนื่องหลังจากนำกล้าไม้ลงดิน กล้าไม้เล็กๆ มีความเสี่ยงต่อโรคและแมลง มักจะไม่ค่อยทนแล้ง และไม่สามารถทนไฟป่า หากไม่มีระบบการติดตามและการดูแลที่เหมาะสมต้นไม้ที่ปลูกก็จะตายในที่สุด มีงานวิจัยของสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืชเกี่ยวกับการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าดิบแล้งในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นักวิจัยได้สำรวจอัตราการรอดตายของต้นไม้ 7 ชนิดพันธุ์ หลังจากที่ถูกปลูกไปแล้วเป็นระยะเวลา 5 ปี พบว่า ชนิดพันธุ์ไม้แต่ละชนิดมีอัตราการรอดตายที่แตกต่างกัน เช่น ไม้มะค่าโมง มีอัตราการรอดตาย ร้อยละ 55.1 ในขณะที่ไม้ยางนา มีอัตราการรอดตายเท่ากับศูนย์ นั่นหมายความว่าถ้าโครงการปลูกกล้าไม้มะค่าโมงในปีที่ 1 จำนวน 100 ต้น เมื่อเวลาผ่านไป 5 ปี จะเหลือต้นมะค่าโมงเพียง 55 ต้นเท่านั้น ในขณะที่ต้นยางนานั้นตายหมดทุกต้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่าอัตราการรอดตายของต้นไม้ยังสัมพันธ์กับสภาพของพื้นที่ ต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่ลาดชันมีแนวโน้มรอดตายน้อยกว่าบริเวณพื้นที่ราบ

ดังนั้น การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าและระบบนิเวศอย่างแท้จริงต้องมีแผนการติดตามการเปลี่ยนแปลงและสำรวจอัตราการรอดตายของกล้าไม้หลังจากการปลูก จากคู่มือการฟื้นฟูป่าของหน่วยวิจัยการฟื้นฟูป่ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า การสำรวจและติดตามการเปลี่ยนแปลงของต้นไม้และพืชในพื้นที่ปลูกนั้นควรดำเนินการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง และหากต้องการดูแลติดตามการเปลี่ยนแปลงด้านความหลากหลายทางชีวภาพควรดำเนินการต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 5-10 ปี การปลูกต้นไม้แล้วปล่อยให้ธรรมชาติดูแลนอกจากไม่มี

หลักฐานว่าโครงการประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงในการฟื้นฟูป่า บ่อยครั้งก็พบว่าบริษัทแลภาคธุรกิจมักจะนำเสนอเพียงตัวเลขจำนวนต้นไม้และพื้นที่ปลูกป่าซึ่งไม่มีหลักฐานว่ามีต้นไม้เหลืออยู่จริงหรือไม่ และนั่นก็คือการฟอกเขียวนั่นเอง

การปลูกต้นไม้เป็นเรื่องที่ฟังดูดี ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้องค์กรธุรกิจ บริษัทขนาดใหญ่มักอ้างกิจกรรม CSR ปลูกป่าเพื่อแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อองค์การต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ถึงแม้ว่าการปลูกป่าไม่ใช่การฟอกเขียวด้วยตัวมันเอง แต่การออกแคมเปญการปลูกป่าและสร้างความเขียวของบริษัทและทุนขนาดใหญ่ทำให้สังคมตั้งคำถามต่อการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของทุนอุตสาหกรรมซึ่งเป็นต้นตอของปัญหาโลกร้อน สิ่งที่ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ต้องดำเนินการคือ การยุติการฟอกเขียวและหันไปเอาจริงเอาจังกับการหยุดใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลซึ่งเป็นต้นตอของก๊าซเรือนกระจกสาเหตุสำคัญของโลกร้อน การปลูกป่าเพื่อฟอกเขียวนอกจากจะไม่ช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนแล้วยังเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศอีกด้วย

กลไกตลาดคาร์บอนกับความเหลื่อมล้ำทางสภาพอากาศ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างสุดขั้วจะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตประจำวันของเกษตรกรรายย่อย กลุ่มชาติพันธุ์ ชนพื้นเมืองซึ่งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ และมีแนวโน้มจะมีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อสุขภาพ เศรษฐกิจและระบบการผลิตอาหารของพวกเขา กลุ่มคนยากจนซึ่งมีชีวิตอยู่ในสภาพที่ยากลำบากอยู่แล้วเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบสูงและรุนแรงมากกว่ากลุ่มอื่นในสังคมเนื่องจากมีต้นทุนในการปรับตัวค่อนข้างต่ำกว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทำให้ความเหลื่อมล้ำที่กลุ่มคนที่เปราะบางเหล่านี้เผชิญอยู่เลวร้ายมากยิ่งขึ้น ทั้งยังคุกคามและบั่นทอนสิทธิพื้นฐานของผู้คนจำนวนมาก การที่ผู้คนที่ต้องทนทุกข์จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากที่สุดคือผู้ที่มีส่วนก่อปัญหานี้น้อยที่สุด จึงเป็นประเด็นเกี่ยวกับความยุติธรรมในระดับโลก

รากเหง้าของปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศในระดับโลกคือ กรอบข้อตกลงและผลของการเจรจาส่วนใหญ่ยังยึดติดอยู่ในจุดยืนการปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติตนเอง และพยายามอย่างมากที่จะรักษาแบบแผนเศรษฐกิจเดิมที่เคยทำมาอย่างเป็นปกติ ไม่ยอมปรับลดแบบถอยร่นลดน้อย ผลของการเจรจาในระดับโลกมักลงเอยด้วยการประนีประนอมระหว่างประเทศและกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งมักจะทำเพียงแค่ว่าพอเป็นพิธีเท่านั้นไม่ใช่เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่เป็นธรรมและยั่งยืนแต่อย่างใด ทั้งนี้ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นสะท้อนความล้มเหลวของระบบทุนและกลไกตลาด แต่ข้อตกลงระดับโลก เช่นพิธีสารเกียวโตยังมีข้อตกลงให้ใช้กลไกตลาดทั้งการซื้อขายปริมาณการปล่อยก๊าซ กลไก

พัฒนาที่สะอาด และการดำเนินงานร่วมกัน มาเป็นกลไกหลักในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสาเหตุสำคัญของโลกร้อน การทำให้งานของระบบตลาดคาร์บอนเริ่มต้นจากการทำให้คาร์บอนไดออกไซด์กลายเป็นสินค้าที่สามารถหาซื้อได้ในตลาด ซึ่งหมายความว่า กลไกตลาดจะทำหน้าที่กำหนดแบบแผนของอุปสงค์และอุปทาน และราคาของคาร์บอน กลุ่มที่สนับสนุนแนวความคิดนี้เชื่อว่าแรงจูงใจของตลาดและราคาก๊าซเรือนกระจกจะเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้แย้งว่าการชดเชยคาร์บอนของกลุ่มทุนผ่านการลงทุนโครงการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ไม่ได้นำไปสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่แหล่งกำเนิด กลไกการชดเชยคาร์บอนไม่ใช่การยุติภาวะโลกร้อนที่ต้นเหตุแต่กลับเอื้อและเปิดโอกาสให้ผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกไปจัดหาหรือซื้อคาร์บอนเครดิตจากโครงการปลูกและฟื้นฟูป่าเพื่อนำมาชดเชยคาร์บอนฟุตพริ้นต์ของตนเอง ในแง่นี้ ภายใต้กลไกการชดเชยและซื้อขายคาร์บอนเครดิตนั้นกลุ่มทุนยังคงมีการขุดเจาะทรัพยากรขึ้นมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสามารถปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ตามปกติหรืออาจจะมากกว่าเดิมด้วยซ้ำ ดังนั้น การกล่าวอ้างของกลุ่มทุนและภาคเอกชนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกเรื่องความเป็นกลางทางคาร์บอน และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero emissions) เป็นเพียงวาทกรรมสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรและผลิตภัณฑ์ซึ่งไม่ใช่การปล่อยก๊าซ “เท่ากับ” ศูนย์อย่างแท้จริง

แม้ว่าโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้จะมีประโยชน์ในแง่ของการส่งเสริมการปลูกป่าและสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ก็มีข้อกังวลว่ากลไกนี้อาจถูกนำไปใช้โดยภาคอุตสาหกรรมเป็นช่องทางหนึ่งในการฟอกเขียว หรือสร้างใบอนุญาตให้ปล่อยมลพิษต่อไปได้ ในแง่นี้ คาร์บอนเครดิตเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มพลังงานอย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นกลไกที่ทำให้ภาคอุตสาหกรรมสามารถซื้อคาร์บอนเครดิตเพื่อนำไปชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ตนเองปล่อยออกไปได้ แทนที่จะเป็นการปรับลดการปล่อยมลพิษโดยตรง ภาคอุตสาหกรรม เช่น ปิโตรเคมี โรงไฟฟ้า หรือธุรกิจอื่นๆ สามารถซื้อคาร์บอนเครดิตจากการปลูกป่าหรือโครงการอื่น ๆ เพื่อนำไปหักลบกับปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ตนเองปล่อย ทำให้บรรลุเป้าหมาย Net Zero ได้โดยไม่ต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการดำเนินงานหลักของตนเอง แทนที่ภาคอุตสาหกรรมจะลงทุนในการหาแหล่งพลังงานที่สะอาด หรือการปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพขึ้น กลับเลือกใช้วิธีชดเชยคาร์บอนเครดิต ทำให้การปล่อยมลพิษยังคงมีอยู่ ดังนั้น การมุ่งเน้นที่การสร้างคาร์บอนเครดิตจากการปลูกป่า ป่าชุมชน ป่าชายเลน หรือพื้นที่สีเขียวอื่นๆ ภายใต้โครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ทำให้ภาคอุตสาหกรรมละเลยการจัดการปัญหาที่ต้นตอ ซึ่งก็คือการลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล

นอกจากนี้ กลไกคาร์บอนเครดิตสามารถนำไปสู่การแย่งยึดที่ดินชุมชนได้ เนื่องจากภายใต้กลไกคาร์บอนเครดิต ภาคป่าไม้เปิดโอกาสให้กลุ่มทุนสามารถเข้าไปจัดทำสัญญาซื้อขายคาร์บอนเครดิตกับผู้นำชุมชนหรือ คณะกรรมการป่าชุมชน หรือเข้าไปปลูกป่าในที่ดินของรัฐและชุมชน ส่งผลให้ชุมชนอาจสูญเสียอำนาจในการ จัดการทรัพยากรของตนเอง และรูปแบบการจัดการป่าของชุมชนท้องถิ่นจะถูกกำหนดเงื่อนไขโดยบริษัทที่ มุ่งเน้นปริมาณคาร์บอนเครดิต โดยที่การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนอาจต้องถูกลดทอนลงเพื่อแลกกับ ผลประโยชน์ด้านคาร์บอนเครดิต เนื่องจากกลไกคาร์บอนเครดิตเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับ โครงการเป็นศัพท์เทคนิคและภาษาวิชาการทำให้ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับกลไกตลาดคาร์บอนค่อนข้าง จำกั กอปรกับยังขาดมาตรการและข้อบังคับทางกฎหมายให้บริษัทหรือผู้พัฒนาโครงการต้องได้รับการ ยินยอมและฉันทามติจากชุมชนก่อนที่จะเริ่มดำเนินโครงการ ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดดังกล่าวต่างๆ เหล่านี้ทำ ให้ชุมชนมีอำนาจต่อรองน้อยในการเข้าร่วมโครงการ กำหนดราคาคาร์บอนเครดิตและเงื่อนไขการดำเนิน โครงการ เนื่องจากความรู้ ความเข้าใจ และข้อมูลข่าวสารที่ยังไม่ชัดเจนทำให้ชุมชนอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบ นอกจากนี้ ชุมชนอาจต้องปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินเดิมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของโครงการ คาร์บอนเครดิต ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร ด้วยเหตุนี้กลไกคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้ อาจสร้างความเหลื่อมล้ำมากขึ้น โดยที่ภาคทุนได้ประโยชน์จากการครอบครองที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ขณะที่ชุมชนที่พึ่งพาที่ดินนั้นกลับเสียอำนาจในการจัดการป่าและทรัพยากรของตนเอง

ภาคประชาชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนตื่นตัวและแสดงความกังวลต่อการขับเคลื่อน นโยบายคาร์บอนเครดิตของภาครัฐและภาคธุรกิจ มีการรวมตัวกันแบบหลวมๆ ภายใต้เครือข่ายที่ชื่อว่า “เครือข่ายประชาชนเพื่อความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศและหยุดคาร์บอนเครดิต” และร่วมกันออกมา เรียกร้องให้รัฐเร่งดำเนินมาตรการบังคับให้มีการ “ยุติภาวะโลกเดือดที่ต้นเหตุ” พร้อมกับเรียกร้องให้รัฐและ ภาคเอกชนนำแนวคิดความเป็นธรรมทางสภาพอากาศเป็นแกนในการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพ อากาศของรัฐและเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการฟอกเขียวให้กับบริษัทใหญ่ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยข้อ เรียกร้องของเครือข่ายประชาชนเสริมสร้างความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศและหยุดคาร์บอนเครดิต มีดังนี้

1. ผลักดันให้มีการเขียนรัฐธรรมนูญใหม่ให้แล้วเสร็จภายในรัฐบาลนี้ โดยยกเลิกแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นโยบายป่าไม้แห่งชาติ แผนพลังงานชาติ แผนพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ เขตเศรษฐกิจพิเศษ และ นโยบาย ต่างๆ ที่ส่งเสริมการเพิ่มพื้นที่สีเขียวแบบจอมปลอม ที่นำมาสู่การเร่งรัดวิกฤตโลกเดือด ทั้งนี้ เพื่อรับรองว่า รัฐบาลจะมีการรับผิดชอบ (accountability) ในการจัดการกับวิกฤตสภาพภูมิอากาศทั้งใน

ลักษณะที่เป็นภาระรับผิดชอบต่อประชาชนตามกระบวนการประชาธิปไตย และเป็นไปตามหลักการภาระรับผิดชอบในระดับสากล

2. สร้างบทบาทนำในอาเซียน กลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีความเสี่ยงต่อโลกเดือดสูงและประชาคมโลกในการเรียกร้องให้มีการชดเชยหนี้สิน และความสูญเสียและความเสียหาย (loss and damage) ที่เกิดขึ้น

3. หยุดกฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทุกฉบับที่สนับสนุนกลไกตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคาร์บอน ซึ่งเป็นวาทกรรมแก้โลกเดือดแบบจอมปลอม และการใช้เทคโนโลยีดักจับและกักเก็บคาร์บอนใต้ดินและใต้ทะเลซึ่งเป็นการฟอกเขียวสร้างความชอบธรรมให้กับอุตสาหกรรมโดยอ้างความตกลงปารีสที่ยังตั้งอยู่บนกระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบเดิม

4. ยุบเลิกองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ที่ไม่มีบทบาทอื่นใดนอกจากส่งเสริมระบบคาร์บอนเครดิตและสร้างความชอบธรรมให้อุตสาหกรรมยังคงปล่อยมลพิษและก๊าซเรือนกระจกอยู่ต่อไป

5. ทบทวนวิสัยทัศน์ ภารกิจ และบทบาท ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียใหม่ โดยเน้นส่งเสริมสิทธิชุมชนในการดูแลและปกป้องทรัพยากร และกำกับดูแลธุรกิจ กิจการ และอุตสาหกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด แทนที่จะละเมิดสิทธิชุมชนผ่านกระบวนการ EIA

6. ยกเลิกสัมปทานที่ให้บริษัทเอกชนที่เข้าไปทำโครงการคาร์บอนเครดิตและไบโอเครดิตทั้งหมด และยุติการโฆษณาชวนเชื่อเรื่องคาร์บอนเครดิตและไบโอเครดิตทุกประเภท

7. มีมาตรการเร่งด่วนให้อุตสาหกรรมฟอสซิล อุตสาหกรรมอาหารยักษ์ใหญ่ อุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ อุตสาหกรรมขุดเจาะทรัพยากรธรรมชาติลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างจริงจังภายในเวลาที่กำหนด หากไม่ดำเนินการต้องมีความผิดทางอาญาสถานหนัก

การเกิดขึ้นของเครือข่ายประชาชนเสริมสร้างความเป็นธรรมทางสภาพอากาศและหยุดคาร์บอนเครดิตสะท้อนความตื่นตัวและความกังวลต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำที่จะรุนแรงมากขึ้นในอนาคตซึ่งเป็นผลโดยตรงมาจากนโยบายคาร์บอนเครดิต ซึ่งเครือข่ายฯ เห็นว่า “หายนะจากวิกฤตโลกเดือดซึ่งพวกเราแทบไม่ได้มีส่วนก่อขึ้นนี้ ยังได้ซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำทางสังคมและ ความยากจนที่มีอยู่เดิมให้ขยายทวีขึ้นไปอีก”

ส่วนนโยบายสภาพภูมิอากาศของไทยรวมถึงเป้าหมาย การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ความเป็นกลางทางคาร์บอน การปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นศูนย์สุทธิ (Net Zero) ซึ่งยึดโยงกับรัฐธรรมนูญ 2560 และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คือเครื่องมือและกลไกของกลุ่มชนชั้นนำที่ยึดกุมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อดำรงไว้ซึ่งสถานะที่เป็นอยู่ ทำลายล้างฐานทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น ผ่านระบบตลาดซื้อขายคาร์บอนและเครดิตระบบนิเวศ “นี่คือโฉมหน้าของการละเมิดสิทธิชุมชน สิทธิเกษตรกร สิทธิกลุ่มชนพื้นเมือง/กลุ่มชาติพันธุ์และสิทธิ มนุษยชนในนามของการแก้โลกเดือดที่

รัฐ ทุน และกลไกของรัฐ/ทุนดำเนินการอยู่” (<https://www.greenpeace.org/thailand/press/53753/open-letter-to-government-to-stop-greenwashing/> เข้าถึง 2 กรกฎาคม 2568)

บทที่ 5

ข้อเสนอเชิงนโยบายเปลี่ยนผ่านสภาพอากาศที่เป็นธรรม

ในบทที่ผ่านมาอภิปรายถึงหลุมพรางและความล้มเหลวของกลไกตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้ซึ่งมีแนวโน้มทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรรุนแรงมากขึ้น คาร์บอนเครดิตและการชดเชยคาร์บอนภาคป่าไม้เอื้อให้กลุ่มทุนฟอกเขียวไม่ได้ลดหรือยุติการใช้เพลิงฟอสซิลซึ่งเป็นสาเหตุหลักของปัญหาโลกร้อน กลระบบทุนนิยมเสรีคือต้นตอของปัญหาความล่มสลายของระบบนิเวศ การค้าคาร์บอนคือการแก้ปัญหาแบบจอมปลอม ไม่ใช่ทางออกของปัญหาโลกร้อน ในบทนี้จะนำเสนอกลไกที่ไม่อิงตลาดและข้อเสนอเชิงนโยบายในฐานะทางรอดของการเปลี่ยนผ่านสภาพอากาศที่เป็นธรรมต่อสังคม ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ ชนพื้นเมือง และระบบนิเวศ

แนวคิดกลไกที่ไม่อิง/นอกกลไกตลาด (Non-Market Approach, NMA)

ใน Article 6 ของความตกลงปารีสนอกจากจะพูดถึงกลไกตลาดคาร์บอนแล้ว ยังมีการพูดถึงกลไกที่ไม่อิงตลาด หรือ Non Market Mechanism/Approach หรือเรียกย่อๆ ว่า NMA นำเสียดายที่รัฐไทยและกลุ่มที่สนับสนุนมักเน้นย้ำเนื้อหาบางส่วนของมาตรา 6.2 และ 6.4 ของความตกลงปารีส มีการลงทุนอย่างเข้มข้นในการผลักดันและพัฒนาเทคนิคที่ซับซ้อนสำหรับการประเมินคาร์บอนเครดิต แต่มักหลงมาตรา 6.8 ซึ่งบ่อยครั้งจะพบว่าถูกนำไปใส่ไว้ในเชิงอรรถซึ่งไม่มีเนื้อหาและรายละเอียดแต่อย่างใด

Greenpeace และองค์กรพันธมิตร กล่าวถึงมาตรา 6.8 ของข้อตกลงปารีสไว้ว่า มาตรา 6.8 มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมแนวทางที่ไม่ใช่ตลาด ส่งเสริมแนวทางแบบบูรณาการ แบบองค์รวม และสมดุล สำหรับการดำเนินการตามแนวทางการมีส่วนร่วมที่ประเทศกำหนด หรือ NDC มาตรการนี้มีความทะเยอทะยานในการบรรเทาผลกระทบและการปรับตัว อย่างไรก็ตาม มาตรการนี้มีวัตถุประสงค์เพิ่มเติมในการดำเนินการผ่านการประสานงานระหว่างเครื่องมือและกลไกเชิงสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ การเชื่อมโยงกับ CBD และสนธิสัญญาระหว่างประเทศและความคิดริเริ่มอื่น ๆ ที่พยายามปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม รัฐและกลุ่มทุนพลังงานพยายามผลักดันให้ใช้กลไกตลาดคาร์บอนทั้งตลาดภาคบังคับและภาคสมัครใจซึ่งถูกนำเสนอในฐานะเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การซื้อขายปริมาณการปล่อยก๊าซ ทำให้คาร์บอนไดออกไซด์กลายเป็นสินค้าที่สามารถหาซื้อได้ในตลาด ซึ่งหมายความว่ากลไกตลาดจะทำหน้าที่กำหนดแบบแผนของอุปสงค์และอุปทานและราคาของคาร์บอน แนวคิดความคิดนี้เห็นว่าแรงจูงใจของตลาดจะเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก คำถามสำคัญและมักถูก

ปฏิเสธจากกลุ่มทุนในการร่วมกันหาทางออกต่อวิกฤติโลกร้อน คือใครเป็นคนปล่อยก๊าซเรือนกระจกสาเหตุของโลกร้อน ใครต้องแบกรับภาระและรับมืออย่างไร ใครจะอยู่รอดบ้างและอาจได้ประโยชน์ และใครจะเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบหนักที่สุด คำถามเหล่านี้ชวนให้ขบคิดถึงทางเลือกหนทางอื่นๆ ที่ไม่อิงและติดอยู่ในวังวนของกลไกตลาด ขวากหนามและรากเหง้าของปัญหาในระดับโลกสำหรับการแก้ไขปัญหการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คือการยึดจุดยืนของการปกป้องผลประโยชน์ของชาติ และการรักษารูปแบบเศรษฐกิจเดิมที่เคยทำมาจนเป็นนิสัย ซึ่งมีกลองเอยด้วยการยอมให้กันแค่ว่าเป็นพิธีนั้นไม่ยั่งยืนและไม่เป็นธรรม

ในระยะเกือบสามทศวรรษที่ผ่านมา การขับเคลื่อนนโยบายความเป็นกลางทางคาร์บอนและการปล่อยสุทธิเป็นศูนย์เน้นกลไกการสร้างแรงจูงใจทางการเงินและใช้กลไกตลาดคาร์บอนอย่างเข้มข้น ในกรณีของประเทศไทยมีการก่อตั้งองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก หรือ อบก. ขึ้นมาทำหน้าที่บริหารจัดการและพัฒนาระบบการซื้อขายคาร์บอนเครดิต และในเวลาต่อมา อบก. ได้พัฒนากลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิตภาคสมัครใจภายใต้แพลตฟอร์มที่รู้จักกันในนาม T-VER (Thailand Voluntary Emission Reduction) การพึ่งพิงกลไกตลาดคาร์บอนอย่างหนักหน่วงได้รับการวิจารณ์จากภาคประชาสังคมถึงเจตจำนงของรัฐไทยในการแก้ไขปัญหการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในเวทีเจรจา COP รัฐและกลุ่มที่สนับสนุนแนวทางตลาดคาร์บอนมักอ้างเหตุผลความจำเป็นเรื่องการขาดแคลนเงินทุนจึงต้องอาศัยกลไกตลาดเพื่อระดมทุนจากภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนการดำเนินโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ประเทศกำลังพัฒนาต้องอาศัยเงินทุนและการสนับสนุนเทคโนโลยีจากประเทศพัฒนาแล้วในการมีส่วนร่วมในการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน แท้ที่จริงแล้วเหตุผลและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงคำลวงของผู้ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปริมาณสูง พวกเขาเพียงต้องการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลกันต่อไป และไม่ต้องการรับผิดชอบผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสภาพภูมิอากาศของโลก มีหลักฐานชัดเจนว่านับตั้งแต่การประชุม COP21 ที่กรุงปารีส ตั้งแต่ปี 2015 กลุ่มที่สนับสนุนแนวทางตลาดคาร์บอนยังไม่สามารถระดมทุนได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ที่สำคัญคือพวกเขาล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงที่จะควบคุมอุตสาหกรรมฟอสซิลและผู้ก่อมลพิษรายใหญ่อื่นๆ ที่ต้องรับผิดชอบต่ออันตรายและการทำลายระบบนิเวศของโลกที่พวกเขาก่อขึ้น

แนวทางที่ไม่ใช่การตลาด (NMA) มีศักยภาพที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความจำเป็นและสร้างความเป็นธรรมต่อสังคมและสภาพภูมิอากาศ ซึ่งแน่นอนว่าการขับเคลื่อนแนวทางที่ไม่อิงตลาดนี้อาจไปขัดขวาง “การดำเนินธุรกิจตามปกติ” ซึ่งเป็นวิธีการที่รัฐและกลุ่มทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่คุ้นชินและนำมาใช้เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเท่านั้น Greenpeace และองค์กรพันธมิตรเน้นย้ำว่า NMA

สามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นธรรมและยั่งยืนมากกว่ากลไกตลาด โดยสามารถดำเนินการในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในเรื่องการถือครองที่ดินและแนวทางที่อิงสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชน การยกเลิกหนี้สินต่างประเทศ การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม การคุ้มครองระบบนิเวศ การฟื้นฟูภูมิทัศน์ การบริโภคและห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน การตรวจสอบย้อนกลับ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ทัดเทียม สามารถสรุปแต่ละแนวทาง ดังต่อไปนี้

1) แนวทางการคุ้มครองสิทธิถือครองที่ดินและทรัพยากร

เกือบหนึ่งในสี่ของคาร์บอนที่สะสมอยู่ในป่าเขตร้อนและกึ่งเขตร้อนของโลกนั้นอยู่ในดินแดนที่ได้รับการจัดการร่วมกันของชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในหลายกรณี ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นขาดการยอมรับอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองของตนเอง มีหลักฐานจำนวนมากที่ยืนยันว่าการรักษาความมั่นคงในการถือครองที่ดินและสิทธิในทรัพยากรของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นส่งผลให้อัตราการตัดไม้ทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของที่ดินและทรัพยากรลดลง ส่งผลให้การปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพและการทำงานของระบบนิเวศที่ชุมชนเหล่านี้พึ่งพาได้ดีขึ้น ผลที่เกิดขึ้นสามารถสร้างภูมิทัศน์ที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการปรับตัวและการบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

แนวทางของ NMA สามารถเรียนรู้จาก "วิสัยทัศน์ Shandia" ที่เสนอโดย Global Alliance for Territorial Communities ซึ่งพิจารณาถึงการระดมทุนโดยตรงแก่ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นเพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยในสิทธิ และจัดการดินแดนของพวกเขาอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นไปที่การคุ้มครองสิทธิในที่ดินและป่าไม้สำหรับชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นกำลังขยายตัวมากขึ้น โครงการอาจมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การคุ้มครองความมั่นคงในสิทธิการถือครองที่ดิน หรือการสนับสนุนระบบสิทธิชุมชนในการตรวจสอบและรับรองการตั้งถิ่นฐานเพื่อรับรองอธิปไตยชุมชนและชนพื้นเมือง รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายเพื่อปกป้องระบบนิเวศที่สมบูรณ์จากการบุกรุกทำลายของบรรษัทหรือกลุ่มทุนภายนอก

2) การยกเลิกหนี้สาธารณะ

มากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศที่เป็นที่อยู่อาศัยของประชากรยากจนที่สุดในโลกกำลังเผชิญกับวิกฤตหนี้ ซึ่งรวมถึง 28 ประเทศที่มีความเสี่ยงต่อสภาพภูมิอากาศมากที่สุดในโลก ระดับหนี้ที่สูงจะลดทอนศักยภาพทางการคลังสำหรับการใช้จ่ายสาธารณะ การจำกัดการลงทุนในการบรรเทาสภาพภูมิอากาศ การปรับตัว ตลอดจนการสูญเสียและความเสียหาย ความเปราะบางด้านสภาพภูมิอากาศ เพิ่มความทุกข์ทรมานจากหนี้สาธารณะที่เผชิญกับความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศที่สูงขึ้น การเงินเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่

อาศัยเงินกู้สามารถผลักดันประเทศต่างๆ ให้เป็นหนี้เพิ่มเติมได้ มาตรการยกเลิกหนี้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศควรถือเป็น NMA ที่น่าสังเกตคือ ควรมีกลไกในการระงับและยกเลิกการชำระหนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์สภาพอากาศสุดขีด เพื่อให้ประเทศต่างๆ มีทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการตอบสนองและการฟื้นฟูฉุกเฉินโดยไม่ต้องก่อหนี้เพิ่มขึ้น

3) แนวทางการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรมและยั่งยืน

การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรมหมายถึง การส่งเสริมเส้นทางการพัฒนาทางเลือกที่รับประกันความยุติธรรมทางสังคม ในขณะเดียวกันก็จัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างมีประสิทธิภาพด้วย นโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้คนงานเข้าถึงโอกาสในการทำงานที่เหมาะสม รวมถึงการสนับสนุนการเพิ่มทักษะใหม่หากเป็นไปได้ และแพ็คเกจการเกษียณอายุและค่าตอบแทนที่เหมาะสมเมื่อจำเป็น พวกเขาควรประกันการจัดหาเงินทุนที่เพียงพอ (แบบให้เปล่าหรือดอกเบี้ยเป็นศูนย์) ระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น และแนวทางที่ครอบคลุมและโปร่งใสที่เกี่ยวข้องกับชุมชน (โดยเฉพาะกลุ่มชายขอบ) และคนงาน (ผ่านสหภาพแรงงาน และการเป็นตัวแทนของคนงานนอกระบบและไม่มั่นคง)

NMA สามารถใช้การเงินทวิภาคีจากประเทศอุตสาหกรรมเพื่อสนับสนุนแผนการเปลี่ยนแปลงภาคส่วนต่างๆ ในซีกโลกใต้ ในขณะที่การมุ่งเน้นรายสาขาส่วนใหญ่เกี่ยวกับ Just Transition อยู่ที่ห่วงโซ่มูลค่าเชื้อเพลิงฟอสซิล (ตั้งแต่การสกัดไปจนถึงผู้ใช้โรงในภาคการขนส่งและอุตสาหกรรมหนัก) โครงการริเริ่ม Just Transition มีความจำเป็นในทุกภาคการผลิต รวมถึงการเกษตรและอาหาร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 1.5 เป้าหมายสภาพภูมิอากาศ ตัวอย่างเช่น สภาแรงงานไนจีเรีย (NLC) และพันธมิตรภาคประชาสังคมได้เริ่มพัฒนาแผนการเปลี่ยนแปลงที่ยุติธรรมสำหรับการเกษตรโดยอิงจากการศึกษาหลายสถานที่จากล่างขึ้นบนเกี่ยวกับมุมมองของคนงานและชุมชน NMA สามารถสนับสนุนแนวทางมีส่วนร่วมประเภทนี้ได้เช่นกัน เช่น การพัฒนามาตรการเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมเกษตรนิเวศวิทยาในระดับชาติหรือระดับภูมิภาค การฝึกอบรมสำหรับคนงานและการสนับสนุนทางเทคนิคเพื่อนำแนวปฏิบัตินิเวศเกษตรไปใช้ รวมถึงการใช้ตัวชี้วัดการติดตามที่กำหนดเป้าหมายการปรับปรุงสภาพการทำงานของคนงานในภาคเกษตรกรรม (เช่น การกำหนดตำแหน่งงานปัจจุบันอย่างเป็นทางการ)

4) แนวทางการคุ้มครองระบบนิเวศ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม

การปกป้องระบบนิเวศธรรมชาติที่สะสมและกักเก็บก๊าซเรือนกระจกโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าธรรมชาติดั้งเดิมที่เหลืออยู่ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากพื้นที่ป่าสามารถกักเก็บคาร์บอนได้มากกว่าสวนป่า ความหลากหลายทางชีวภาพมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนความ

สมบูรณ์ของระบบนิเวศ เนื่องจากการปกป้องและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพจะทำให้การกักเก็บคาร์บอนมีอายุยืนยาวสูงสุด สิ่งนี้มีผลประโยชน์ร่วมกันที่สำคัญสำหรับการปรับตัวและบริการระบบนิเวศที่สำคัญ และเพื่อสนับสนุนการปกป้องระบบนิเวศสามารถสนับสนุนการปรับปรุงธรรมาภิบาลและการจัดการที่ดิน โดยยึดแนวทางการมีส่วนร่วมและเคารพสิทธิชุมชน และสิ่งจูงใจทางการเงินที่อำนวยความสะดวกให้กับชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น เจ้าของที่ดิน และรัฐบาลในการรักษาป่าและพื้นที่ชุ่มน้ำและปรับปรุงการจัดการอนุรักษ์ ซึ่งอาจรวมถึงการสนับสนุนชุมชนในการปรับตัวตามระบบนิเวศ การปรับปรุงแหล่งกักเก็บคาร์บอนตามธรรมชาติ และการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพผ่านการปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศ

ความคิดริเริ่มในการปกป้องระบบนิเวศภายใต้มาตรา 6.8 ควรสอดคล้องและแสวงหาความร่วมมือกับกรอบความหลากหลายทางชีวภาพระดับโลก “คุณหมิง-มอนทรีออล” (GBF) รวมถึงผ่านการวางแผนเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมที่เคารพสิทธิของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น เช่นเดียวกับการปกป้องการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนตามประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) แนวทางการฟื้นฟูภูมิทัศน์บนฐานภูมินิเวศวัฒนธรรม

การฟื้นฟูภูมิทัศน์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปรับปรุงการทำงานและบริการของระบบนิเวศที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางนิเวศวิทยาและสังคมในวงกว้าง รวมถึงการฟื้นฟูคุณภาพของดิน คุณภาพน้ำที่ดีขึ้น และความสามารถในการกักเก็บคาร์บอน เช่นเดียวกับการสร้างคุณค่าให้กับเกษตรกรรายย่อยและชุมชนท้องถิ่นให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นและมีรูปแบบการดำรงชีพที่หลากหลายมากขึ้น

NMA สามารถสนับสนุนการฟื้นฟูภูมิทัศน์รูปแบบต่างๆ ได้ ตั้งแต่การอนุญาตให้มีการฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสื่อมโทรม (เช่น ป่าไม้ พืชหญ้า หรือป่าชายเลน) ไปจนถึงการเปลี่ยนไปสู่เกษตรนิเวศหรือวนเกษตร ตัวอย่างเช่น อาจให้การสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นในการฟื้นฟูพื้นที่เพาะปลูกจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่เพื่อการพัฒนาสหกรณ์การเกษตรเชิงนิเวศที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ซึ่งพัฒนาความหลากหลายทางนิเวศน์มากขึ้นในภูมิทัศน์เกษตรกรรมอุตสาหกรรมที่เสื่อมโทรม การฟื้นฟูภูมิทัศน์ควรดำเนินการโดยคำนึงถึงสิทธิในที่ดินและการตัดสินใจด้วยตนเองของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประเมินการเปลี่ยนผ่านระหว่างการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้แน่ใจว่าเป้าหมายการกักเก็บคาร์บอนจะไม่ลดทอนการใช้ที่ดินรูปแบบอื่นๆ

6) สนับสนุนการบริโภคและห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน

การลดการบริโภคสินค้าโภคภัณฑ์ที่ไม่ยั่งยืนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนและอยู่ในขีดจำกัดของทรัพยากร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบอาหารทั่วโลกแค่ประเภทเดียวมีส่วนรับผิดชอบต่อการปล่อยก๊าซเรือนกระจกถึงหนึ่งในสามของโลก และการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคอาหารและการบริโภคไปสู่การกินอาหารจากพืชมากขึ้น และอาหารที่ผลิตอย่างยั่งยืนมากขึ้น รวมถึงการลดการพึ่งพาอาหารแปรรูป มาตรการในการเปลี่ยนแปลงยังรวมถึงกฎระเบียบด้านการออกแบบเชิงนิเวศเศรษฐกิจสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ข้อจำกัดเกี่ยวกับพลาสติก ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศอย่างมีนัยสำคัญ รวมทั้งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง และการกำจัดสารเคมีที่เป็นพิษ

NMA สามารถสนับสนุนมาตรการเชิงนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืน รวมถึงแรงจูงใจด้านภาษีเพื่อส่งเสริมอาหารที่ผลิตจากพืช สนับสนุนการดำเนินการตามเป้าหมายเพื่อลดขยะอาหาร ตลอดจนห่วงโซ่อุปทาน เป้าหมายในการลดการบริโภคผลิตภัณฑ์นมและปศุสัตว์ การยกเลิกเงินอุดหนุนเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์นม (ด้วยมาตรการชดเชยที่เหมาะสมเพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งนี้จะไม่ทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวมากยิ่งขึ้น) นโยบายการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐที่ปรับปรุงใหม่ กฎเกณฑ์ใหม่เกี่ยวกับการตลาดและการโฆษณาเนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์นม และไข่ และแนวทางการบริโภคอาหารใหม่ตามสนธิสัญญาสหประชาชาติเพื่อยุติมลพิษจากพลาสติก NMA ที่รายงานภายใต้มาตรา 6.8 อาจรวมถึงการสนับสนุนการดำเนินการจำกัดการผลิตและการใช้พลาสติก กฎระเบียบโดยเฉพาะการลดการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียว การรับผิดชอบต่อผู้ก่อมลพิษในองค์กร ความโปร่งใสเกี่ยวกับการผลิต การใช้ การนำเข้าและส่งออกพลาสติก และสร้างความมั่นใจว่าชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น คนเก็บขยะ และคนงานที่ได้รับผลกระทบมีเสียงในการออกแบบการเปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจแบบหมุนเวียนที่เป็นธรรมและยั่งยืน

7) การสร้างธรรมาภิบาล ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม

คอร์รัปชันเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อประสิทธิผลของมาตรการบรรเทาและปรับตัว รวมทั้งอาจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านลบต่อสุขภาพ และการละเมิดสิทธิมนุษยชน NMA สามารถมีส่วนร่วมในการลดการทุจริตโดยการปรับปรุงความโปร่งใสและมาตรฐานการรายงาน (โดยเฉพาะด้านการจัดซื้อจัดจ้างตามมาตรฐาน เช่น Open Contracting Partnership) ส่งเสริมโมเดลการเป็นผู้ประกอบการในชุมชนและการแบ่งปัน ปรับปรุงกลไกการตรวจสอบที่เป็นอิสระและการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส และรับประกันการมีส่วนร่วมและการปรึกษาหารือของชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และตัวแทนภาคประชาสังคมอื่นๆ

NMA สามารถเสนอแนวทางสำหรับชุมชน รัฐบาลระดับภูมิภาคหรือระดับประเทศที่เผชิญกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ไม่อาจย้อนกลับได้ เพื่อเจรจากับบริษัทเชื้อเพลิงฟอสซิล ภายใต้เงื่อนไขที่บริษัทอาจสนับสนุนความต้องการที่หลากหลาย ตั้งแต่การฟื้นฟูและค่าใช้จ่ายในการตั้งถิ่นฐานและสร้างชุมชน ภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ เพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตทางเลือกและเครื่องมือในการวางแผนความเสี่ยง การชดเชยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือการสร้างขีดความสามารถ

ข้อเสนอต่อภาครัฐในการขับเคลื่อนนโยบายความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ

1. รัฐต้องทบทวนและยกเลิกนโยบายคาร์บอนเครดิตที่สร้างปัญหา ควรรุ้หรือทบทวนโครงการคาร์บอนเครดิตในภาคป่าไม้และการเกษตรที่มีปัญหาความไม่ชัดเจนของระบบมาตรฐาน การขาดกลไกป้องกัน "การฟอกเขียว" (greenwashing) ผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และการละเมิดสิทธิชุมชนต่อทรัพยากร
2. รัฐต้องรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการที่ดินและทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองสิทธิชุมชนในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีความเสี่ยงที่จะถูกแย่งยึดที่ดินจากโครงการปลูกป่าชดเชยคาร์บอน
3. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างกลไกให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และการตรวจสอบโครงการคาร์บอนเครดิตตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อให้แน่ใจว่าผลประโยชน์จะตกถึงชุมชนอย่างแท้จริง.
4. ออกมาตรการป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อความมั่นคงอาหารของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดมาตรการป้องกันผลกระทบจากการดำเนินโครงการคาร์บอนเครดิตต่อระบบอาหารท้องถิ่นและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
5. พัฒนาและส่งเสริมกองทุนที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย จัดตั้งกลไกและแหล่งเงินทุนที่เพียงพอ เพื่อสนับสนุนโครงการลดก๊าซเรือนกระจกและการเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานสะอาดในระดับชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาโครงการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน สนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างผลตอบแทนที่ยั่งยืนสำหรับชุมชนท้องถิ่น
6. พัฒนาระบบการติดตามโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและตรวจสอบได้ สร้างระบบการตรวจสอบที่ชัดเจนและโปร่งใส เพื่อให้มั่นใจว่าโครงการคาร์บอนเครดิตเป็นไปตามเป้าหมายที่แท้จริง และป้องกันการทุจริตหรือการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ชอบธรรม

7. มีมาตรการให้ผู้ผลิตสินค้าเปิดเผยรายงานข้อมูลปริมาณก๊าซเรือนกระจก พร้อมทั้งมีมาตรการบังคับให้ภาคเอกชนที่ผลิตสินค้าและบริการโดยเฉพาะกลุ่มพลังงานมีความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้นในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และหันไปใช้เชื้อเพลิงสะอาด
8. รัฐควรมีมาตรการเพิ่มความโปร่งใสของข้อมูลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสินค้าแต่ละประเภท พร้อมทั้งเปิดเผยข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับวงจรชีวิตของสินค้า รวมถึงห่วงโซ่การผลิตสินค้าและปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้น ประชาชนและผู้บริโภคควรได้รับข้อมูลที่ชัดเจนว่าผู้ผลิตสินค้าและบริการนั้นๆ ได้รับความรับผิดชอบในการลดการปล่อยคาร์บอนของตนเองอย่างเต็มที่หรือไม่
9. ออกกฎหมายและนโยบายที่คำนึงถึงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ มีมาตรการที่ชัดเจนในการบังคับให้มีการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างรอบด้าน โดยคำนึงถึงความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ บูรณาการเรื่องความเป็นธรรมทางสภาพอากาศเข้าไปในนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อให้มั่นใจว่าการพัฒนาจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง
10. สร้างกลไกความร่วมมือและการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน ในการผลักดันนโยบายและความร่วมมือด้านความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างแพลตฟอร์มสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแนวปฏิบัติที่ดีระหว่างชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เพื่อนำไปปรับใช้ในบริบทของตนเอง

ข้อเสนอต่อภาคประชาชนและภาคประชาสังคม

1. ลดลงมายาคติและวาทกรรมป่าคือแหล่งดูดซับคาร์บอน โดยการสื่อสารและรณรงค์กับสังคมเรื่องผลกระทบของการฟอกเขียวจากโครงการคาร์บอนเครดิตป่าไม้ผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ทำให้สังคมตระหนักและเห็นมายาคติการปลูกป่าเพื่อลดโลกร้อนและการซื้อขายแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิตที่เอื้อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มทุนและผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต้นเหตุของปัญหาโลกร้อน
2. ยืนยันแนวคิดและรูปธรรมการจัดการที่ดินและทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น สร้างองค์ความรู้ นำเสนอโมเดลชุมชนจัดการและกำหนดชะตาชีวิตของตนเองที่หลากหลายตามบริบทและเงื่อนไขของชุมชนในแต่ละแห่ง โดยปรับใช้แนวคิดและอุดมการณ์ที่อยู่นอกเหนือรัฐและทุนเพื่อคืนอำนาจในการบริหารจัดการที่ดินให้กับชุมชนท้องถิ่น

3. สร้างเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อต่อต้านการฟอกเขียว มีกลไกการติดตามตลาดคาร์บอนและผลกระทบต่อ
นิเวศและสังคม สร้างพื้นที่เรียนรู้ทางสังคมและการเมืองเรื่องความเป็นธรรมทางสภาพอากาศ เปิดพื้นที่การ
เรียนรู้ข้ามกลุ่มวัฒนธรรมและประเด็นการทำงานที่หลากหลายมากขึ้น
4. รณรงค์และเคลื่อนไหวให้ประเทศไทยมีกฎหมายที่สามารถใช้บังคับให้ภาคเอกชนหรือผู้ปล่อยก๊าซเรือน
กระจกรายใหญ่ เช่น กลุ่มทุนพลังงาน ต้องเปิดเผยข้อมูลปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การทำให้
ภาคเอกชนต้องมีความรับผิดชอบต่อต้นทุนและค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติและผลกระทบ
ของโลกร้อน
5. ติดตามและตรวจสอบกลไกตลาดคาร์บอน ผลกระทบของการค้าคาร์บอน เครือข่ายและตัวแสดงในขบวนการ
การค้าคาร์บอนทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก เพื่อให้เกิดความเท่าทันกลไกของรัฐและทุน
นิยมสีเขียว

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กานต์ธัญญ์ กวินพลอาสา. 2566. การกักเก็บคาร์บอนในมวลชีวภาพของต้นไม้ในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยสะเตง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ประเสริฐ ตียนานท์, สิริจันทร์ ตียนานท์ และ ปิยพงษ์ สืบเสน. 2016. การทดลองปลูกเสริมเพื่อฟื้นฟูป่าระบบนิเวศป่าดิบแล้งที่มีไม้ลาน. การประชุมวิชาการการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 3 (2016) : 65–72.
- ปริญญา ภูศักดิ์สาย, สาทิศ ดิลกสัมพันธ์, รุ่งเรือง พูลศิริ และ ชนิษฐา จันทโชติ. 2561. มวลชีวภาพและการกักเก็บคาร์บอนของพรรณไม้ป่า 4 ชนิด ณ สถานีวนวัฒนวิจัย ประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารวนศาสตร์ 37 (2): 13-26.
- สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP). 2555. ความเป็นธรรมทางภูมิอากาศเพื่อโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง: ประเด็นพื้นฐานสำหรับผู้กำหนดนโยบายและภาคประชาสังคม.
- Ashanapuri Hertz (SwedBio), Alexandra Masako Goossens-Ishii (Soka Gakkai International), and Niak Sian Koh (Stockholm Resilience Centre). 2023. Adopting a human rights-based approach to biodiversity and climate action. Discussion paper, October 2023.
- Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development (ANGOC). 2023. Putting land rights in the climate change narrative: Voices from the ground. ANGOC.
- CLARA and GREENPEACE. MATCH-MAKING COMMUNITY-LED CLIMATE ACTION, Discussion paper. Climate Land Ambition and Rights Alliance.
- McGill and RRI. 2024. The Carbon Rights of Indigenous Peoples, Afro-descendant Peoples, and Local Communities in Tropical and Subtropical Lands and Forests. McGill University and Rights and Resources Initiative.
- Young, David. 2024. Beyond offsets: people and planet-centred responses to the climate and biodiversity crisis. Rainforest Foundation, UK.

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและประชุมกลุ่มย่อย

คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่ทาและตำบลทาเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2567

คณะกรรมการป่าชุมชนชายเลนบ้านโคกยูง จังหวัดกระบี่ วันที่ 21 เมษายน 2568

ประธานป่าชุมชนบ้านโค้งตาบาง จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 5 กรกฎาคม 2567

ที่ปรึกษาวิสาหกิจวนาคาร์ตันไม้บ้านท่าลี่ จังหวัดขอนแก่น วันที่ 20 กรกฎาคม 2567